

Organizacja Narodów
Zjednoczonych
dla Wychowania,
Nauki i Kultury

Polski Komitet
do spraw UNESCO

2017

18

**PRZEGLĄD POLSKIEGO KOMITETU
DO SPRAW UNESCO** **biuletyn** |
2017/18

Polski Komitet
do spraw UNESCO

Spis treści

5	<i>Sławomir Ratajski</i> Czym zajmowaliśmy się w latach 2017 i 2018	41	<i>Sławomir Ratajski</i> Problemy z odbudową w miejscach światowego dziedzictwa – konferencja UNESCO w Warszawie
13	<i>Aleksandra Wactawczyk</i> 39. sesja Konferencji Generalnej UNESCO	45	Rekomendacja warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego
19	41. sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa w Krakowie	49	<i>Bogusław Szmygin</i> Współczesne uwarunkowania rekonstrukcji w teorii konserwatorskiej
24	Profesor Jacek Purchla przewodniczącym Komitetu Światowego Dziedzictwa	55	Polska w Międzyrządowym Komitecie do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego
27	Wystąpienie profesora Jacka Purchli w Paryżu	56	<i>Tomasz Komorowski</i> Pamięć Świata – polskie zaangażowanie w program UNESCO
32	Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa	63	<i>Sławomir Ratajski</i> Zrównoważony rozwój a kultura
35	Deklaracja Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa		<i>Grzegorz Gorzelak</i> <i>Jakub Rok</i> <i>Katarzyna Wojnar</i> Ku zrównoważonemu rozwojowi polskich miast
37	<i>Piotr Bieliński</i> Polska archeologia dla ratowania światowego dziedzictwa	69	

- 82** *Anna Kalinowska*
RCE Warsaw Metropolitan
- 86** *Joanna Markiewicz*
Program Sieci
Miast Kreatywnych UNESCO
- 91** Polska sieć
Szkół Stowarzyszonych UNESCO w 2018 r.
- 93** Stypendia współsponsorowane UNESCO/Poland
w dziedzinie nauk inżynierskich
- 93** IV edycja warsztatów
dla konserwatorów z Białorusi
- 94** Stypendia w dziedzinie
konserwacji i archeologii
- 96** Polskie rocznice
pod auspicjami UNESCO
- 98** Wydarzenia pod patronatem
UNESCO w latach 2017 i 2018
- 100** Przedsięwzięcia pod honorowym patronatem
Polskiego Komitetu do spraw UNESCO
- 104** Członkowie Polskiego
Komitetu do spraw UNESCO

Czym zajmowaliśmy się w latach 2017 i 2018

Rok 2018 – rok stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości

w szczególny sposób skłania do refleksji, w jaki sposób współpraca na forum UNESCO może się przyczyniać do pełniejszego ukazania wkładu Polski do światowego dorobku myśli naukowej i kultury. Uczestnicząc w ponad 70-letniej historii UNESCO, odzwierciedlającej – na tle zmieniających się uwarunkowań międzynarodowych – dążenie do budowania porozumienia między ludźmi na różnych płaszczyznach współpracy, Polska jako jeden z krajów założycielskich wspierała ideały wyrażające się w Konstytucji UNESCO i aktywnie uczestniczyła w programach Organizacji poprzez zaangażowanie zarówno instytucji rządowych, jak i reprezentujących nasz kraj osób, które wniosły do wspólnych prac swój indywidualny wkład. Komitet narodowy UNESCO powstał w Polsce w 1946 roku jako jeden z pierwszych na świecie. Kierowanie myśli ku przyszłości skłania również do refleksji, w jaki sposób myśl, która ukształtowała się w gorących debatach międzynarodowych i znalazła wyraz w bogatym dorobku prawnym UNESCO, może pomóc lepiej chronić nasze dziedzictwo kulturowe i wspierać naszą pamięć o historii.

Kompetencje UNESCO w ramach ONZ obejmują szeroki zakres tematyczny zagadnień, co wymaga stałej współpracy z członkami Komitetu reprezentującymi poszczególne resorty, z członkami mianowanymi imiennie oraz ze zróżnicowanym zespołem zewnętrznych ekspertów. Do grona dotychczasowych członków Komitetu w 2017 roku dołączyli: archeolog, prof. Piotr Bieliński, prof. Marek Konarzewski, biolog i specjalista w zakresie ekologii ewolucyjnej oraz redaktor Paweł Lisicki.

Zgodnie z założeniami polskiej polityki zagranicznej i kulturalnej oraz priorytetami UNESCO, Komitet działał na rzecz budowania

pokoju poprzez rozwijanie współpracy międzynarodowej opartej na dialogu, wiedzy i wzajemnym zrozumieniu w obszarach objętych kompetencjami UNESCO. Jednocześnie podejmował wysiłki na rzecz promowania idei i programów UNESCO w Polsce oraz wdrażania korzystnych dla rozwoju naszego kraju osiągnięć społeczności międzynarodowej, wyrażających się w konwencjach, programach oraz zaleceniach dotyczących dziedzictwa kulturowego i dokumentacyjnego oraz środowiska naturalnego. Do naszych priorytetów należała współpraca przy wdrażaniu ustanowionej przez ONZ w 2015 roku Agendy 2030 na rzecz Zrównoważonego Rozwoju. Podejmowaliśmy wysiłki zmierzające do współpracy z krajami Unii Europejskiej, w tym krajami Grupy Wyszehradzkiej oraz naszymi sąsiadami, opierając się na współdziałaniu z europejskimi komitetami narodowymi UNESCO. Ważnym celem naszej aktywności było włączenie się, w ramach współpracy Północ-Południe, do działań o charakterze pomocowym dla krajów rozwijających się, głównie Afryki Subsaharyjskiej, zgodnie z priorytetem UNESCO, jakim jest Afryka, ale też dla innych krajów rozwijających się.

Bez wątpienia największym osiągnięciem Polski w 2017 roku na arenie UNESCO była organizacja 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa (KŚD) w Krakowie. Wykorzystując wyjątkową okazję członkostwa Polski w tym elitarnym gronie, Komitet już od 2015 roku aktywnie uczestniczył w zabiegach, mających na celu goszczenie tego najważniejszego i największego zgromadzenia UNESCO poza Paryżem. Członkowie Komitetu uczestniczyli w działaniach organizacyjnych, prowadzących do realizacji przedsięwzięcia i bezpośrednio w jego przebiegu. Obrady prowadził Przewodniczący PK ds. UNESCO, profesor Jacek Purchla, wybrany na tę funkcję na posiedzeniu poprzedniej, 40. sesji KŚD w Stambule. Międzyresortowemu Zespołowi do spraw przygotowania 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa przewodniczyła prof. Magdalena Gawin, podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Delegacji polskiej przewodniczył wicepremier, minister kultury i dziedzictwa narodowego, prof. Piotr Gliński, a w jego zastępstwie – sekretarz generalny PK ds. UNESCO, prof. Sławomir Ratajski. Ważnym dla nas osiągnięciem sesji KŚD, obok pomyślnego przeprowadzenia obrad i dalszego rozwoju Konwencji, było wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa piętnastego miejsca z Polski – Kopalni rud ołowiu, srebra i cyny wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach.

Komitet zorganizował, wspólnie z Międzynarodowym Centrum Kultury i dzięki wsparciu MKiDN, Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa, które poprzedzało sesję i stało się bardzo udanym forum dyskusyjnym dla młodych specjalistów z 32 krajów, z różnych regionów świata, na temat odbudowy i konserwacji dziedzictwa zniszczonego w wyniku konfliktów zbrojnych i katastrof naturalnych. Na inauguracji 41. sesji KŚD przedstawiono Deklarację przyjętą przez uczestników Forum nt. „Memory: Lost and Recovered

Heritage". Problematyka ta była tematem konferencji UNESCO pt. „The challenges of World Heritage recovery. International conference on reconstruction”, która, zgodnie z decyzją 41. sesji KŚD, miała miejsce w Warszawie, w dniach 6-8 maja 2018 roku na Zamku Królewskim. Powstały z ruin Zamek, dzięki wysiłkowi i profesjonalizmowi pokoleń polskich konserwatorów, miał szczególnie symboliczny wymiar w kontekście omawianych zagadnień i stał się miejscem debaty ok. 200 uczestników – przedstawicieli UNESCO, ICOMOS i ICCROM, ekspertów z tych organizacji międzynarodowych oraz ekspertów z miejsc światowego dziedzictwa, które zostały zrujnowane w ostatnim czasie. Znamiennym osiągnięciem konferencji było przyjęcie Rekomendacji warszawskiej, zawierającej wykładnię postępowania przy przywracaniu do życia zniszczonych miast i obszarów zabudowanych, poprzez odbudowę i rekonstrukcję dziedzictwa materialnego, ale też z uwzględnieniem dziedzictwa niematerialnego społeczności związanej z danym miejscem. Zwrócono w niej uwagę na niezwykle ważną rolę edukacji i podnoszenia świadomości społecznej, dotyczącej wartości i różnorodności dziedzictwa kultury.

Zagadnienia związane z wykorzystaniem w działaniach pomocowych osiągnięć polskich archeologów i konserwatorów zabytków stały się jedną z głównych linii działań, podejmowanych przez nasz Komitet we współpracy z innymi instytucjami. Działania te wpisują się w polską politykę zagraniczną, mającą na celu pomoc krajom Bliskiego Wschodu dotkniętym tragedią wojny i jednocześnie odpowiadają na wezwanie UNESCO do ratowania światowego dziedzictwa zniszczonego podczas konfliktów. Obok kontynuacji Letniej szkoły dla młodych specjalistów w dziedzinie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym z Europy Środkowo-Wschodniej, corocznie odbywającej się w Lublinie, a także innych inicjatyw dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, takich jak rozwijany już od kilku lat projekt stypendialny dla konserwatorów dzieł sztuki z Białorusi, we współpracy z Sekretariatem UNESCO uruchomiliśmy nowy program. Jest to program stypendialny dla młodych archeologów i konserwatorów z krajów Bliskiego Wschodu, realizowany dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, we współpracy z Uniwersytetem Warszawskim i Akademią Sztuk Pięknych w Warszawie oraz Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu. Projekt skierowany jest przede wszystkim do specjalistów z krajów, w których od wielu lat polscy eksperci pracują na stanowiskach archeologicznych, znajdujących się często w miejscach wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa. Celem programu jest dalsze rozwijanie i pogłębianie współpracy między ośrodkami badawczymi i uniwersyteckimi dzięki wsparciu UNESCO. Stypendia współfinansowane UNESCO/Poland w dziedzinie konserwacji i archeologii poszerzają ofertę stypendialną realizowanego z powodzeniem programu UNESCO/Poland w dziedzinie nauk technicznych i stały się ważnym narzędziem międzynarodowej wymiany naukowej. Dzięki nim, nasz kraj – obok Chin i Japonii – może zaoferować krajom rozwijającym się znaczącą pomoc w obszarze nauki. Szanse na rozwijanie kompetencji

zawodowych stwarza także program stypendialny przeznaczony głównie dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej, koordynowany przez PK ds. UNESCO, a realizowany przez uczelnie i instytuty badawcze z całej Polski. W ramach różnych programów przyjmowaliśmy około 150 stypendystów rocznie.

Najważniejszym wydarzeniem na forum UNESCO w 2017 roku była 39. sesja Konferencji Generalnej (KG), która przyjęła program Organizacji na lata 2018–2021 i budżet na najbliższe dwulecie oraz szereg rezolucji o istotnym znaczeniu dla realizacji misji UNESCO, nabierającej szczególnego znaczenia wobec aktualnych wyzwań o charakterze globalnym. Na plan pierwszy wysuwało się zadanie wdrażania Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, której realizacja w zakresie większości Celów Zrównoważonego Rozwoju (CZR) leży w kompetencji UNESCO. Wagę obrad nad przyszłym programem UNESCO i kierunkami zmian w funkcjonowaniu Organizacji podnosił fakt zmiany na stanowisku Dyrektora Generalnego. Nową Dyrektorką Generalną została pani Audrey Azoulay, wcześniej nominowana przez członków Rady Wykonawczej na jej 202. sesji. Polska delegacja pod przewodnictwem prof. Jacka Czaputowicza, wówczas podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, była aktywnym uczestnikiem debat. Przedstawiciele Komitetu brali udział w pracach komisji programowych, a sekretarz generalny został wybrany do Biura Komisji Nauk Ścisłych i Przyrodniczych (SC) jako sprawozdawca Komisji.

Zagadnieniom, które miały być przedmiotem obrad 39. sesji KG w dużej mierze poświęcone było Doroczne Nieformalne Spotkanie Europejskiej Sieci Komitetów Narodowych ds. UNESCO, które zorganizowane zostało przez Grecki Komitet do spraw UNESCO w dniach 2-5 kwietnia 2017 r. w Salonikach. W grupie przygotowującej program wzięli udział przedstawiciele komitetów narodowych Polski oraz Niemiec i Francji. Program spotkania 35 reprezentantów komitetów europejskich i Kanady poświęcony był m.in. dziedzictwu kultury w sytuacjach zagrożenia, dziedzictwu kultury niematerialnej, dialogowi euro-arabskiemu, potrzebom edukacji w kontekście Agendy 2030 i możliwości udziału w realizacji jej Celów, m.in. CZR 11, 16 i 17. oraz możliwości rozwoju programów UNESCO, w tym Programu Pamięć Świata i sieci UNESCO istniejących w poszczególnych krajach. Podobnie jak w przypadku poprzednich spotkań, które odbyły się w 2016 roku w Krakowie i w 2015 roku w Bonn, głównym celem było zbliżenie stanowisk i wymiana doświadczeń, pogłębienie współpracy europejskich komitetów UNESCO oraz perspektywy działania na rzecz wspólnej koncepcji pracy Organizacji.

Przygotowaniu decyzji Konferencji Generalnej służyły poprzedzające ją wiosenna i jesienna, 201. i 202. sesje Rady Wykonawczej, w których uczestniczyli jako obserwatorzy przedstawiciele PK ds. UNESCO. Obok wymienionych wcześniej tematów, do istotnych punktów obrad obu sesji należał przegląd Programu Pamięć Świata i projekt zmian w statucie Międzynarodowego Komitetu Doradczego (IAC)

Programu. Polska od powstania Programu przywiązuje duże znaczenie do jego rozwoju, w związku z czym delegacja polska aktywnie uczestniczyła w negocjacjach, starając się doprowadzić do podjęcia decyzji korzystnych dla dalszego rozwoju Programu. W końcu 2017 roku Dyrektor Generalna UNESCO, na podstawie rekomendacji IAC, zdecydowała o kolejnych wpisach na Listę Pamięci Świata, dokumentujących fakty z polskiej historii o znaczeniu światowym: Aktu Unii Lubelskiej (wspólna nominacja polsko-litewsko-białorusko-ukraińsko-łotewska), Dokumentów polskiego wywiadu radiowego z okresu Bitwy Warszawskiej 1920 roku i Raportu Jürgena Stroopa "Es gibt keinen jüdischen Wohnbezirk – in Warschau mehr! (Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje!)". Certyfikaty dwóch ostatnich wpisów zostały uroczyście wręczone w salach reprezentacyjnych MSZ.

W 2017 i 2018 roku Komitet kontynuował traktowaną priorytetowo działalność na rzecz wdrażania i upowszechniania zasad konwencji i zaleceń UNESCO w dziedzinie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym. Zwracano uwagę na możliwości uwzględnienia ich w polskim porządku legislacyjnym, który nie w pełni jeszcze zapewnia ochronę dziedzictwa zgodnie z ratyfikowanymi przez Polskę instrumentami prawnymi UNESCO. Zagadnień tych dotyczyła zorganizowana przez MKiDN w kilku miastach Ogólnopolska Konferencja Kultury, która stała się doskonałym forum dla zaprezentowania stanowiska Komitetu w dziedzinie zachowania i ochrony dziedzictwa oraz promowania różnorodności kulturowej, z uwzględnieniem kwestii statusu artysty. Komitet uczestniczył w działaniach roboczych nad założeniami nowej ustawy dotyczącej ochrony dziedzictwa, która, jak mamy nadzieję, będzie mogła uwzględnić postulaty przedstawione m.in. w publikacjach Komitetu: „Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe” z 2014 i „Krajobraz kulturowo-przyrodniczy z perspektywy społecznej” z 2015 roku. Szczególnie wiele miejsca Komitet poświęcał wdrażaniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, biorąc udział m.in. w pracach Rady ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego przy MKiDN i w tworzeniu Krajowej listy dziedzictwa niematerialnego, która liczy obecnie 32 elementy dziedzictwa, a także w formułowaniu pierwszych polskich wniosków na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości, obejmujących „Szopkarstwo krakowskie” i „Kulturę bartniczą” (polsko-białoruska propozycja wpisu międzynarodowego). Na forum międzynarodowym przedstawiciel Komitetu przewodniczył delegacji polskiej podczas 12. sesji Międzyrządowego Komitetu ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, która miała miejsce na wyspie Czedżu w Korei Płd.

Obok wspomnianych wyżej działań na rzecz wdrażania i upowszechnienia koncepcji ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozumieniu konwencji z 1972 i 2003 roku, Komitet monitorował rozwój prac mających na celu implementację innych konwencji UNESCO, szczególnie mając na uwadze ich

komplementarność w sytuacji zagrożeń spowodowanych konfliktami zbrojnymi i katastrofami naturalnymi, a także ignorancją powodującą niszczenie dziedzictwa ludzkości. Mowa tu o Konwencji Haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (1954) i Drugim Protokole do Konwencji Haskiej (1999) oraz o Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (1970). Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 roku, mimo jej ratyfikowania przez Polskę w 2007 roku, wciąż jeszcze napotyka trudności interpretacyjne i wymaga działań upowszechnieniowych.

Jedną z głównych metod tworzenia warunków dialogu społecznego i międzynarodowego jest rozwijanie w ramach UNESCO różnego typu sieci współpracy. Obok dynamicznie rozwijającej się nieformalnej sieci europejskich komitetów narodowych do spraw UNESCO, czy krajowych komitetów do spraw Programu Pamięć Świata, jest to także koordynowana przez Komitet Sieć Szkół Stowarzyszonych UNESCO, do której należy obecnie 100 polskich szkół. W programie działalności szkół zwracaliśmy szczególną uwagę na promowanie idei Agendy 2030, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz edukację artystyczną i kulturalną. Szerzej podjęliśmy temat edukacji medialnej, inicjując organizację międzynarodowej konferencji na ten temat w listopadzie 2018 r. Obrady były okazją do postawienia pytań o to, co w ostatnich latach zmieniło się w tej dziedzinie, w warstwie diagnoz, potrzeb, oczekiwań i postulatów w związku z rozwojem mediów elektronicznych i zjawiskami obserwowanymi na świecie w obszarze komunikacji społecznej.

Katedry UNESCO są najbardziej widocznym i skutecznym środkiem zapewnienia promocji programów UNESCO na poziomie uniwersyteckim, ale też przydają prestiżu poszczególnym uczelniom. Dlatego ich działalność jest bacznie monitorowana przez Sekretariat UNESCO. Komitet, na bieżąco współpracujący z polskimi katedrami UNESCO, dba przede wszystkim o zachowanie ciągłości ich funkcjonowania, starając się jednocześnie wspierać powstawanie nowych tego rodzaju jednostek w naszym kraju. W 2018 roku powstały dwie nowe Katedry UNESCO: Centrum Prawa Dóbr Kultury w Uniwersytecie Opolskim i Katedra Ekohydrologii i Ekologicznych Nauk Stosowanych w Uniwersytecie Łódzkim.

Prężnie rozwija się międzynarodowa Sieć Miast Kreatywnych, której założenia stają się coraz bardziej atrakcyjne dla wielu miast na świecie. W Polsce coraz więcej miast poszukujących nowych strategii rozwojowych widzi szansę zrównoważonego rozwoju w oparciu o zasoby kultury. Komitet przyczynił się do uzyskania przez Łódź tytułu Miasta Filmu UNESCO, który przyznany został decyzją Dyrektora Generalnej UNESCO, Iriny Bokowej, w październiku 2017 r. Dzięki temu Łódź dołączyła do Krakowa (Miasta Literatury) oraz Katowic (Miasta Muzyki). Kraków i Katowice stały się przykładem efektywnej współpracy, łącząc wysiłki pod wspólną nazwą Krakowice i zyskując

przywilej zorganizowania dorocznego Kongresu Miast Kreatywnych w 2018 roku. Kongres odbył się w dniach 12-16 czerwca, gromadząc ok. 350 delegatów z prawie 200 miast członkowskich sieci z całego świata. Celem Kongresu było stymulowanie innowacyjnych modeli współpracy różnych przemysłów kreatywnych, regionów geograficznych i dyscyplin oraz wspomaganie lokalnych i międzynarodowych działań miast członkowskich do realizacji Agendy 2030.

PK ds. UNESCO, poświęcając stałą uwagę sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO-MAB (Międzynarodowy Program Człowiek i Biosfera) utrzymywał kontakty robocze z Polskim Komitetem Narodowym UNESCO-MAB, w którym jesteśmy reprezentowani. Komitet pilnował także udział polskich instytucji w pracach międzyrządowych i międzynarodowych programów naukowych UNESCO, takich jak Międzyrządowa Komisja Oceanograficzna i Międzynarodowy Program Nauk o Ziemi i Geoparków.

Polska uczestniczyła aktywnie na forum UNESCO w pracach ciał zarządzających programów IHP (Międzynarodowy Program Hydrologiczny) i IPDC (Międzynarodowy Program Rozwoju Komunikacji). Dyrektor Regionalnego Centrum Ekohydrologii (ERCE) pod auspicjami UNESCO, prof. Maciej Zalewski pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Doradczego Programu Ekohydrologicznego UNESCO w latach 2014-2017, a dr Iwona Wagner (ERCE) przewodniczyła Radzie Zarządzającej Instytutu UNESCO Edukacji nt. Wody w Delft. Ekspertem reprezentującym Polskę w Biurze IPDC był dr Krzysztof Wojciechowski. Prof. Ewa Bartnik uczestniczyła w pracach Międzynarodowego Komitetu Bioetycznego (IBC), kończąc swoją drugą kadencję w tym gremium. Program Informacja dla Wszystkich (IFAP) był realizowany przez Polski Komitet IFAP i koncentrował się przede wszystkim na zagadnieniach związanych z rozwijaniem kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych poprzez edukację. Współpracowaliśmy przy organizacji kolejnych dwóch polskich edycji konkursu Dla Kobiet i Nauki L'Oréal z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Polską Akademią Nauk.

Do stałych zadań Komitetu należy upowszechnianie idei i programów UNESCO poprzez wspieranie różnych inicjatyw, organizowanych przez instytucje w całym kraju i mających zasięg międzynarodowy lub krajowy. Pod auspicjami Komitetu odbyły się obchody 100-lecia Awangardy Polskiej, objęte patronatem Prezydenta RP. Komitet uczestniczył w licznych uroczystościach organizowanych w Pałacu Prezydenckim, które były związane z obchodami 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Przedstawiciel Komitetu został zaproszony do komitetu obchodów tej rocznicy.

Wśród przedsięwzięć objętych, dzięki staraniom Komitetu, patronatem Dyrektor Generalnej UNESCO należy wymienić: Projekt Ostbalticum, poświęcony rekonstrukcji muzealnych zbiorów archeologicznych z południowo-wschodniego wybrzeża Bałtyku, dwie edycje Światowego Przeglądu Folkloru „Integracje”, dwie edycje festiwalu „Brave Kids” oraz 13.edycję Festiwalu Brave – przeciw wykluczeniom w kulturze.

Komitet objął patronatem honorowym kilkadziesiąt przedsięwzięć podejmujących zagadnienia UNESCO w skali całego kraju.

W 2017 r. pod auspicjami UNESCO obchodzono dwie polskie rocznice: 100. rocznicę śmierci Ludwika Zamenhofa i 200. rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki. Rok 2017 uchwalony został także przez Sejm i Senat RP jako Rok Kościuszki, a obchody objął patronatem Prezydent RP. Przedstawiciele Komitetu brali udział w okolicznościowych wydarzeniach związanych z obchodami.

Najbardziej dostępnym źródłem informacji na temat działalności UNESCO i naszego Komitetu w języku polskim jest strona internetowa : www.unesco.pl, do której odwiedzenia zapraszamy wszystkich chcących pogłębić swoją wiedzę na tematy ledwie pobieżnie wspomniane w tym wstępie. Czytelnikom angielskojęzycznym polecamy lekturę naszych biuletynów, dostępnych w wersji elektronicznej na tej stronie internetowej.

Podejmowane przez Komitet zróżnicowane przedsięwzięcia wymagały współdziałania zarówno o charakterze merytorycznym, jak i finansowym Stałego Sekretariatu Polskiego Komitetu do spraw UNESCO z instytucjami obejmującymi swoimi kompetencjami współpracę Polski z UNESCO: przede wszystkim Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Stałego Przedstawicielstwa RP przy UNESCO. Więzy regularnej współpracy łączyły nas z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji, Ministerstwem Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwem Sportu i Turystyki, a także z Polską Akademią Nauk, TVP, Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych, Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Narodowym Centrum Kultury, Międzynarodowym Centrum Kultury i wieloma innymi organizacjami. Wiele naszych działań byłoby niemożliwych bez ścisłej współpracy z Sekretariatem UNESCO w Paryżu. Liczne grono partnerów zaangażowanych w realizację programów UNESCO odzwierciedla wspólną ideę, jaką jest tworzenie globalnej sieci porozumienia dla pokoju. ●

Sławomir Ratajski

Sekretarz Generalny PK ds. UNESCO

39. sesja Konferencji Generalnej UNESCO

Konferencja Generalna, najwyższy organ wykonawczy UNESCO, to reprezentacja wszystkich państw członkowskich. Każdemu państwu członkowskiemu w głosowaniach przysługuje jeden głos, niezależnie od wielkości kraju i wysokości składek członkowskich. Konferencja Generalna określa główne linie działania Organizacji. Podejmowane decyzje dotyczą programu, budżetu, reform administracyjnych i inicjatyw programowych. W sesji uczestniczą delegacje państw członkowskich (195) i członków stowarzyszonych (po przyjęciu na sesji Nowej Kaledonii jest ich obecnie 10) oraz obserwatorzy z państw niebędących członkami UNESCO, organizacji międzyrządowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych współpracujących z UNESCO. Obrady toczą się na forum plenarnym i w komisjach. Konferencja Generalna wybiera członków Rady Wykonawczej i komitetów pomocniczych (w tym ciał zarządzających programami międzyrządowymi). Co cztery lata Konferencja Generalna zatwierdza wybór Dyrektora Generalnego.

W imieniu Polski, w debacie plenarnej na 39. sesji Konferencji Generalnej, która obradowała w Paryżu, od 30 października do 14 listopada 2017 r., wystąpił min. Jacek Czaputowicz, wówczas podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, który był przewodniczącym delegacji. Funkcję wiceprzewodniczących delegacji pełniły: prof. Magdalena Gawin, podsekretarz stanu w MKiDN i amb. Krystyna Żurek, Stały Przedstawiciel RP przy UNESCO. W skład delegacji wchodził przedstawiciel MSZ, MKiDN, MNiSW, Stałego Przedstawicielstwa przy UNESCO oraz Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Prof. Sławomir Ratajski, sekretarz generalny Komitetu został wybrany sprawozdawcą w Komisji Nauk Ścisłych i Przyrodniczych i będzie pełnił tę funkcję do następnej sesji Konferencji Generalnej.

W czasie debat państwa członkowskie wyrażały przekonanie o zwiększającym się znaczeniu UNESCO w obecnej sytuacji na świecie. Nawiązywano do zagrożeń dla pokoju i związanych z nimi problemów: przemocy, przejawiającej się w różnych formach, nierówności rozwojowych, w tym nierównego dostępu do edukacji, informacji i wiedzy, stereotypów i uprzedzeń w stosunkach międzykulturowych, utraty i zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, a także zmian klimatycznych i ich negatywnych skutków dla człowieka i środowiska, w tym w zakresie dostępu do wody pitnej. Podkreślano, że UNESCO ma możliwości zmierzenia się z tymi wyzwaniami na gruncie konkretnych programów oraz w ramach konwencji międzynarodowych. Przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 powinno przełożyć się na pełniejsze wykorzystanie dotychczasowych programów UNESCO do realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju (CZR). Dotyczą one przede wszystkim CZR 4 – Celu w całości odnoszącego się do edukacji, ale także – w różnym zakresie – dziewięciu spośród pozostałych CZR. Problematyka zrównoważonego rozwoju jest obecna w obowiązującej do roku 2021 Strategii średnioterminowej UNESCO i w dotychczasowej działalności Organizacji, poprzez instrumenty współpracy międzynarodowej – konwencje, programy i działalność sieci funkcjonujących pod auspicjami UNESCO.

Przyjęcie nowego programu oznacza położenie jeszcze większego nacisku m.in. na związki kultury z rozwojem i ochronę wartości związanych z dziedzictwem kulturowym, poszukiwanie synergii między konwencjami dotyczącymi kultury, powiązanie nauki z polityką społeczną, budowanie społeczeństw „włączających”, znaczenie zarządzania zasobami wodnymi, wolność wypowiedzi i bezpieczeństwo dziennikarzy, a także współpracę międzysektorową między poszczególnymi działami UNESCO – sektorem edukacji, nauk ścisłych i przyrodniczych, nauk społecznych i humanistycznych, kultury oraz komuni-

Obrady 39. sesji KG UNESCO. Fot.: © UNESCO / Fabrice GENTILE

kacji i informacji. W wyniku prac w komisjach Konferencja Generalna zatwierdziła program UNESCO na lata 2018–2021 (dokument 39 C/5) i założenia budżetowe na lata 2018–2019.

W czasie sesji dobiegła końca druga kadencja Dyrektor Generalnej, Iriny Bokowej (Bułgaria). Jej następczynią została Audrey Azoulay (Francja), była minister kultury Francji. Kandydatkę wyłoniła Rada Wykonawcza w wyniku wyborów. W wystąpieniu wygłoszonym w czasie uroczystości zaprzysiężenia w dniu 13 listopada 2017 r., nowa Dyrektor Generalna wskazała przykłady głównych, jej zdaniem, zagrożeń, z którymi przyjdzie się zmierzyć UNESCO jako organizacji współpracy wielostronnej: degradację środowiska naturalnego, terroryzm, stawianie pod znakiem zapytania osiągnięć nauki, działania wymierzone przeciwko zasadom różnorodności kulturowej, dyskryminację kobiet i masowe migracje ludności.

Audrey Azoulay, nowa Dyrektor Generalna UNESCO, wybrana na 39. sesji KG
Fot.: © UNESCO / C. ALIX

Nowe instrumenty prawne

Prace Konferencji Generalnej zaowocowały przyjęciem dwóch instrumentów normatywnych: Deklaracji UNESCO w sprawie zasad etycznych związanych ze zmianami klimatu i Zalecenia UNESCO w sprawie nauki i naukowców. Przyjęto założenie, że tekst przyszłej światowej konwencji na temat uznania kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia zostanie uchwalony na następnej sesji Konferencji Generalnej w 2019 roku.

Deklaracja UNESCO w sprawie zasad etycznych związanych ze zmianami klimatu

W związku z trwającymi od 10 lat pracami Światowej Komisji ds. Etyki w Nauce i Technice (COMEST) oraz wejściem w życie Porozumienia Paryskiego z grudnia 2015 roku, zawartego w myśl Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (UNFCCC), podjęte zostały prace nad niewiążącym instrumentem normatywnym w formie „Deklaracji”, poświęconej aspektom etycznym. „Deklaracja” miała stanowić dopełnienie istniejących dokumentów międzynarodowych. W wyniku prac grupy roboczej, powołanej w celu opracowania projektu dokumentu, konsultacji z państwami członkowskimi, prze-

prowadzonymi w 2016 roku oraz debaty na konferencji międzyrządowej w 2017 roku, powstał tekst „Deklaracji”, przyjęty bez zmian przez Konferencję Generalną. W „Deklaracji w sprawie zasad etycznych, związanych ze zmianami klimatu” („Declaration of Ethical Principles in relations to Climate Change” / “Déclaration de principes éthiques en rapport avec le changement climatique”) podkreśla się m.in. wagę podejścia naukowego do zagadnień zmian klimatu i zaleca wykorzystywanie dostępnej wiedzy z zakresu nauk przyrodniczych i nauk społecznych.

Zalecenie UNESCO w sprawie nauki i naukowców

W 1974 roku Konferencja Generalna UNESCO przyjęła Zalecenie w sprawie statusu naukowca. Po latach dostrzeżono potrzebę uaktualnienia tego dokumentu i dostosowania go do nowych wyzwań. Rozszerzono też zakres poruszanych zagadnień, co odzwierciedla nowy tytuł dokumentu: „Zalecenie w sprawie nauki i naukowców” („Recommendation on Science and Scientific Researchers”/ “Recommendation concernant la science et les chercheurs scientifiques”).

W uaktualnionym Zaleceniu kładzie się szczególny nacisk na etyczne aspekty działalności naukowej. Można wyodrębnić m.in. następujące obszary tematyczne: odpowiedzialność w zakresie poszanowania godności człowieka, postępu, sprawiedliwości, pokoju, dobrostanu ludzkości i ochrony środowiska jako ideałów Narodów Zjednoczonych; rola nauki w budowaniu sprawiedliwych i „włączających” społeczeństw; rola nauki w tworzeniu polityki publicznej i podejmowaniu decyzji na szczeblu krajowym, a także we współpracy międzynarodowej i w rozwoju; promowanie nauki jako dobra wspólnego; odpowiednie warunki pracy oraz dostęp do szkoleń i pracy; zgodność działalności naukowej z uniwersalnymi normami w dziedzinie praw człowieka; zachowanie równowagi między wolnością w nauce i badaniach naukowych i prawami naukowców a odpowiedzialnością.

Przyszła światowa konwencja na temat uznania kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia

Konferencja Generalna przyjęła rezolucję, zgodnie z którą prace nad nowym instrumentem normatywnym UNESCO w dziedzinie szkolnictwa wyższego o zasięgu ogólnosiwiatowym będą kontynuowane. Przedmiotem obrad sesji był wstępny projekt tekstu Konwencji z dnia 7 lipca 2017 roku. Przyszła konwencja ma na celu zapewnienie absolwentom wyższych uczelni prawa do uznania ich dyplomów przez kompetentne władze kraju, w którym przebywają, w sposób transparentny i zapobiegający dyskryminacji. Konwencja ma być instrumentem współpracy międzynarodowej, służącym podnoszeniu jakości edukacji na poziomie wyższym. Niektóre kwestie wymagają jeszcze doprecyzowania. Przyjęto uchwałę, że państwa członkowskie UNESCO będą mogły wypowiedzieć się w sprawie poszczególnych

zapisów wstępnego projektu w formie odpowiedzi na szczegółowy kwestionariusz. Zakłada się, że tekst Konwencji zostanie przyjęty przez Konferencję Generalną w 2019 roku.

Podjęto również decyzję o rozpoczęciu prac nad nowym Zaleceniem UNESCO w sprawie Otwartych Zasobów Edukacyjnych (OZE). Przy poparciu dla tej inicjatywy, podkreślano jednocześnie znaczenie poszanowania praw autorskich, roli nauczyciela i relacji nauczyciel – uczeń.

Zalecenia (Rekomendacje) UNESCO należą do tzw. „soft law”. Stanowią inspirację, wskazówki i zachętę dla państw do przyjmowania rozwiązań prawnych i organizacyjnych, zgodnych z zapisami tych dokumentów, przyjętych przez Konferencję Generalną na podstawie konsultacji z państwami członkowskimi. Zalecenia, które z konieczności mają charakter ogólny, określają kierunki przyjęte przez społeczność międzynarodową w odpowiedzi na współczesne wyzwania.

Inne dokumenty

Oprócz dokumentów o znaczeniu prawnym, Konferencja Generalna przyjęła dwa dokumenty o charakterze deklaratywnym. „Apel w sprawie przeciwdziałania przemocy i brutalnym ekstremizmom w Internecie”, dokument końcowy konferencji współorganizowanej przez UNESCO w Kanadzie (Québec, 2016), został zatwierdzony jako dokument UNESCO. Zaproponowany przez Włochy i zaakceptowany jednomyślnie przez Radę Wykonawczą UNESCO „Apel w sprawie ochrony kultury i pluralizmu kulturowego jako klucza do trwałego pokoju” jest związany z wdrażaniem Strategii UNESCO w sprawie ochrony kultury i pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego. Dokument dotyczy włączenia kultury do międzynarodowej polityki humanitarnej i operacji pokojowych, zgodnie z Rezolucją 2347 Rady Bezpieczeństwa NZ.

Przyjęto również osobną rezolucję w sprawie pełniejszego wdrażania Konwencji UNESCO z 1970 r. w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury.

Konferencja Generalna uznała za dokument UNESCO „Plan działania z Kazania”, przyjęty przez Międzynarodową Konferencję Ministrów i Wyższych Urzędników ds. Wychowania Fizycznego i Sportu (MINEPS VI) w lipcu 2017 r.

Uaktualniono wewnętrzne dokumenty strategiczne UNESCO.

„Strategia dotycząca działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i pluralizmu kulturalnego w razie konfliktu zbrojnego” została rozszerzona o problematykę związaną z katastrofami naturalnymi.

„Strategia UNESCO w sprawie zmian klimatu” ukierunkowana została na międzydyscyplinarną współpracę naukową, dotyczącą łagodzenia skutków zmian i umiejętności przystosowywania się do zachodzących procesów. Realizacja „Strategii” angażuje wszystkie działy programowe, ale kluczową rolę w tym zakresie pełni Międzynarodowa Komisja Oceanograficzna oraz takie programy, jak Międzynarodowy Program Hydrologiczny (IHP) i Program „Człowiek i Biosfera” (MAB).

Przyjęto wniosek w sprawie proklamowania przez Zgromadzenie Ogólne NZ roku 2019 jako Międzynarodowego Roku Tablicy Pierwiastków Chemicznych.

Wnioski z poprzedzającego sesję Konferencji Generalnej X Forum Młodych (Paryż, 25–26 października 2017 r.) były omawiane w kontekście programu wszystkich sektorów, pod kątem szerszego włączenia młodych ludzi w prace dotyczące UNESCO, w tym na szczeblu krajowym.

Nowe inicjatywy:

Międzynarodowy Dzień Światła

Proklamowanie Międzynarodowego Dnia Światła było następstwem obchodzonego w roku 2015 Międzynarodowego Roku Światła, który dowiódł, że zagadnienie światła i jego zastosowań, odnoszących się do wielu aspektów ludzkiego życia i do różnych dziedzin nauki, edukacji i sztuki, może stać się źródłem wielu nowych inicjatyw o charakterze międzydyscyplinarnym, łączących różne środowiska.

Data 16 maja została wybrana jako przyjęta powszechnie data zdemonstrowania działania lasera przez amerykańskiego badacza Theodora H. Mainmana.

Obchody organizowane od 2018 roku mają służyć podkreśleniu roli nauki i technologii w osiągnięciu wszystkich Celów Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030, przede wszystkim tych, które dotyczą podnoszenia jakości życia, opieki zdrowotnej, warunków sanitarnych, zapewnienia dostępu do zrównoważonych, nowoczesnych źródeł energii i bezpiecznych warunków życia. Ustanowienie Międzynarodowego Dnia Światła ma również uwrażliwiać na niektóre negatywne skutki stosowania technologii związanych ze światłem dla zdrowia człowieka i dla przyrody, w tym na zjawisko skażenia świetlnego.

Rola dźwięku w dzisiejszym świecie

Po raz pierwszy Konferencja Generalna zwróciła uwagę na znaczenie dźwięku dla człowieka i środowiska, zauważając aspekty pozytywne i negatywne (w tym szkodliwość hałasu). UNESCO dołączyła w ten sposób do grona organizacji międzyrządowych zajmujących się dźwiękiem z różnej perspektywy: Światowej Unii Telekomunikacyjnej (UIT), Międzynarodowej Organizacji Zdrowia (OMS) i Programu Narodów Zjednoczonych do spraw środowiska (UNEP). Konferencja Generalna zaapelowała o środki pozabudżetowe na podjęcie działań w tej dziedzinie.

Rocznice obchodzone pod auspicjami UNESCO

Akceptację Konferencji Generalnej zyskały rocznice: 200. rocznica urodzin Stanisława Moniuszki zgłoszona przez Polskę, Litwę i Białoruś (2019) i 50. rocznica śmierci Krzysztofa Komedy (2019). Ogółem w dwuleciu 2018–2019 pod auspicjami UNESCO obchodzonych będzie 48 rocznic.

●
Aleksandra Wacławczyk

41st Session of the World Heritage Committee
Poland 2017

41e session du Comité du patrimoine mondial
Pologne 2017

41. sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa w Krakowie

Komitet Światowego Dziedzictwa obradował w dniach 2–12 lipca 2017 r. w Krakowie, pod przewodnictwem prof. Jacka Purchli, z udziałem delegacji: Angoli, Azerbejdżanu, Burkina Faso, Chorwacji, Filipin, Finlandii, Indonezji, Jamajki, Kazachstanu, Kuwejt, Libanu, Peru, Polski, Portugalii, Republiki Korei, Tanzanii, Tunezji, Turcji, Wietnamu i Zimbabwe. Na czele polskiej delegacji stał prof. Piotr Gliński, wicepremier, minister kultury i dziedzictwa narodowego. W jego zastępstwie delegacji przewodniczył prof. Sławomir Ratajski, sekretarz generalny Polskiego Komitetu do spraw UNESCO.

Z perspektywy wdrażania Konwencji UNESCO, na sesji w Krakowie pojawiły się wyraźnie następujące wątki tematyczne: potrzeba ochrony niematerialnych aspektów dziedzictwa materialnego w przy-

Obrady 41. sesji KŚD w Krakowie.
Fot.: © Paweł Suder/Narodowy Instytut Dziedzictwa

padku krajobrazów kulturowych, problem zachowywania śladów materialnych w miejscach pamięci oraz szczególne uwarunkowania odbudowy zniszczonego dziedzictwa, które stanowi o tożsamości kulturowej danej społeczności.

Nowe wpisy

Na Listę Światowego Dziedzictwa wpisano 21 nowych miejsc: 3 dobra przyrodnicze i 18 dóbr kultury. W czterech przypadkach Komitet zaakceptował propozycje rozszerzenia istniejących wpisów o obszary znajdujące się w tym samym kraju lub w innych krajach. Wpisano trzy miejsca znajdujące się w Afryce, kontynencie o priorytetowym znaczeniu dla UNESCO – w Angoli, Erytrei i Republice Południowej Afryki, przy czym dla dwóch pierwszych krajów były to pierwsze wpisy. Lista Światowego Dziedzictwa wzbogaciła się o kolejne krajobrazy kulturowe, stanowiska archeologiczne, zespoły urbanistyczne, miejsca pamięci, obszary cenne przyrodniczo. Wpisano dobra seryjne, znajdujące się w różnych krajach: Fortyfikacje weneckie i Lasy bukowe. W wyniku dyskusji zdecydowano o wpisie obiektu dziedzictwa przemysłowego, jakim są Kopalnie rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach. Docenione zostały zastosowane tam pionierskie rozwiązania hydrotechniczne.

Dobra przyrodnicze:

- Park Narodowy Los Alerces (Argentyna)
- Qinghai Hoh Xil – obszar leżący w północno-wschodniej części Wyżyny Tybetańskiej (Chiny)
- Krajobrazy Daurii (Mongolia/ Federacja Rosyjska)

Dobra kultury:

- M'banza-Kongo. Pozostałości stolicy dawnego Królestwa Konga (Angola)
- Nabrzeże Valongo, stanowisko archeologiczne, wpisane jako miejsce upamiętniające sprowadzanie niewolników afrykańskich do Ameryki (Brazylia)
- Obszar świątyn w starożytnej stolicy Ishanapura w Sambor Prei Kuk – stanowiska archeologiczne (Kambodża)
- Kulangsu – założona na wyspie kolonia międzynarodowa, której zabudowa była efektem krzyżowania się obcych wpływów w architekturze, na styku z Chinami (Chiny)
- Fortyfikacje weneckie z XV-XVII w.: *Stato da Terra* i zachodnia część dominium zamorskiego *Stato da Mar* – od Lombardii po wschodnie wybrzeże Adriatyku (Chorwacja, Włochy, Czarnogóra)
- Kujataa w Grenlandii: krajobraz rolniczy na terenach zamieszkałych przez ludność pochodzenia europejskiego i Inuitów, na skraju wiecznej zmarzliny (Dania)
- Asmara: modernistyczne miasto w Afryce (Erytrea)

- Taputapuātea (krajobraz kulturowy i morski z dawnym ośrodkiem władzy politycznej, centrum ceremonialnym i miejscem pochówku w Polinezji Francuskiej) (Francja)
- Jaskinie i sztuka epoki lodowej w Jurze Szwabskiej (Niemcy)
- Zabytkowa część miasta w Ahmadabadzie (Indie)
- Zabytkowa część miasta Jazd (Iran)
- Święta wyspa Okinoshima i związane z nią miejsca w regionie Munakata (Japonia)
- Stare miasto w Hebronie/Al-Khalil (Palestyna)
- Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku w Tarnowskich Górach oraz system gospodarowania wodami podziemnymi (Polska)
- Sobór Zaśnięcia Matki Bożej i monastyr w położonej na wyspie o tej samej nazwie miejscowości Swijażsk (Federacja Rosyjska)
- Krajobraz Kulturowy ʿKhomani (Republika Południowej Afryki)
- Afrodyzja (Turcja)
- The English Lake District (Kraina Jezior) (W. Brytania)

Rozszerzenie i zmiana granic:

- Pierwotne lasy bukowe w Karpatach i innych regionach Europy (Albania, Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Włochy, Rumunia, Słowenia, Hiszpania, Ukraina) – rozszerzenie wpisu o nazwie „Pierwotne lasy bukowe w Karpatach i dawne lasy bukowe w Niemczech (Niemcy, Słowacja, Ukraina);
- Kompleks W-Arly-Pendjari (Benin, Burkina Faso) – rozszerzenie Parku Narodowego W w Nigrze;
- Bauhaus – obiekty w Weimarze, Dessau i Bernau (Niemcy) – rozszerzenie wcześniejszego wpisu Bauhaus – obiekty w Weimarze i Dessau;
- Strasburg – od Grande-Île do Neustadt, sceneria miasta europejskiego (Francja) – rozszerzenie wpisu o dzielnicę Neustadt.

Liczba miejsc na Liście Światowego Dziedzictwa zwiększyła się w ten sposób do 1073. W przypadkach, w których zdanie członków Komitetu różniło się od rekomendacji ciał doradczych, decyzje zapadały konsensualnie, w wyniku pogłębionej dyskusji. Sprzyjała temu atmosfera dialogu i współpracy, współtworzona przez sposób prowadzenia obrad przez przewodniczącego. W jednym przypadku – jednoczesnego wpisu Hebronu na Listę Światowego Dziedzictwa i Listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu – decyzja została podjęta w wyniku głosowania. Tendencja do podważania rekomendacji ciał doradczych w sprawie kandydatur – wpisu, odesłania do uzupełnienia dossier lub odroczenia z zastosowaniem pełnej procedury, związanej z przedstawianiem wniosku o wpis, nasiliła się. Na 41. sesji zmiana projektu decyzji dotyczyła aż dziesięciu przypadków.

Lista Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu

W wyniku decyzji podjętych na 41. Sesji, na Liście Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu znalazły się 54 miejsca. Pozostają na niej m.in. wszystkie miejsca wpisane na Listę w krajach, w których toczą się konflikty zbrojne.

Z Listy Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu wycofano dwa obiekty, oba z Afryki – Park Narodowy Komoe (Wybrzeże Kości Słoniowej) i Park Narodowy Simien (Etiopia).

Obszar wpisu pod nazwą Katedra Bagrati i Monastyr Gelati został zawężony do wpisu obejmującego Monastyr Gelati. W związku z tym, że zagrożenia były związane z naruszeniem zasad konserwatorskich przy restaurowaniu Katedry w Bagrati, Monastyr Gelati został wycofany z tej Listy.

Nowym wpisem, dyskutowanym już od kilku lat, był wpis na Listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu obszaru światowego dziedzictwa w Wiedniu.

Nowe inicjatywy

Polska ponowiła w Krakowie złożoną w Stambule deklarację o gotowości zorganizowania międzynarodowej konferencji poświęconej zagadnieniom odbudowy i przywracania do życia miejsc światowego dziedzictwa zniszczonych w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof naturalnych. Taka konferencja odbyła się w Warszawie, w dniach 6-8 maja 2018 r. (*więcej na ten temat na str. 41*).

Z perspektywy nowych inicjatyw, zaproponowanych przez gospodarzy sesji, Kraków zapisał się trwale w historii wdrażania Konwencji jako miejsce, w którym po raz pierwszy, z okazji sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa, spotkali się opiekunowie miejsc światowego dziedzictwa z całego świata. Forum Zarządców Miejsc Światowego Dziedzictwa, które odpowiadało na potrzebę wymiany doświadczeń i pogłębiania wiedzy, zostało wysoko ocenione przez uczestników. Zarządzanie stanowi obecnie niezbędny wymiar ochrony wartości miejsc światowego dziedzictwa, co sprawia, że zarządzający powinni mieć jak najszerszy dostęp do stale rozbudowywanej wiedzy na temat wdrażania Konwencji. Inicjatywa ta została podjęta przez organizatorów kolejnej sesji. II Forum Zarządców Miejsc Światowego Dziedzictwa odbyło się jako wydarzenie towarzyszące 42. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Bahrajnie.

Sesja w Krakowie okazała się przełomowa dla dialogu z organizacjami pozarządowymi. W ramach swoich prerogatyw, przewodniczący Komitetu, prof. Jacek Purchla, dawał możliwość wypowiedzenia się w sprawie poszczególnych miejsc światowego dziedzictwa przedstawicielom organizacji pozarządowych. Z polskiej inicjatywy odbyło się spotkanie przedstawicieli organizacji pozarządowych, poświęcone możliwości współpracy i poszukiwaniu rozwiązań, zmierzających do szerszego włączenia organizacji pozarządowych do systemu wdrażania Konwencji. Spotkanie „For a structured dialogue with civil society”, zorganizowane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa i stowarzyszenie Europa Nostra, we współpracy z przewodniczącym Komitetu Światowego Dziedzictwa, zapoczątkowało proces, który ma być kontynuowany. W odróżnieniu od późniejszych konwencji UNESCO, konwencja z 1972 r. przypisuje stosunkowo niewielką rolę społecznościom lokalnym i organizacjom pozarządowym. Wyniki

spotkania znalazły odzwierciedlenie w decyzji Komitetu, dotyczącej wdrażania Konwencji.

Zaowocowały również konsultacjami z organizacjami pozarządowymi, podjętymi po sesji przez Centrum Światowego Dziedzictwa. W marcu 2018 roku, z inicjatywy World Wildlife Fund (WWF), odbyło się spotkanie z udziałem przedstawicieli organizacji pozarządowych, członków Komitetu i Państw-Stron Konwencji oraz Centrum Światowego Dziedzictwa i organizacji doradczych UNESCO, na którym dyskutowano o możliwościach usprawnienia istniejących mechanizmów współpracy i większego zaangażowania ze strony organizacji reprezentujących społeczeństwo obywatelskie na rzecz ochrony światowego dziedzictwa.

Na uwagę zasługuje fakt, że w czasie sesji w Krakowie, na podstawie wcześniejszej decyzji, zawiązało się Międzynarodowe Forum Ludności Rdzennej na rzecz Światowego Dziedzictwa, które ma być platformą współpracy w zakresie identyfikacji, ochrony i zarządzania miejscami światowego dziedzictwa.

Ideą przewodnią wydarzeń towarzyszących, organizowanych przez stronę polską, było powiązanie polskich doświadczeń związanych z odbudową Warszawy, z okazaniem solidarności z krajami, których dziedzictwo ucierpiało współcześnie w wyniku wojny lub katastrof naturalnych. Jednym z nich było spotkanie poświęcone roli dokumentacji w odbudowie, na przykładzie archiwów Biura Odbudowy Stolicy, wpisanych na Listę Pamięci Świata UNESCO.

W ramach akcji pomocy dla mieszkańców Aleppo, na Bulwarze Wołyńskim, w dniu 9 lipca odbył się koncert charytatywny „Solidarni z Aleppo”.

Sesję poprzedziło Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa z udziałem przedstawicieli 32 krajów, zorganizowane przez Międzynarodowe Centrum Kultury i Polski Komitet ds. UNESCO (*więcej na temat Forum – w artykule na str. 32*).

Sesja w Krakowie zgromadziła ok. 3 tysięcy osób, w tym wielu przedstawicieli polskich i zagranicznych mediów. Było to duże przedsięwzięcie organizacyjne, obejmujące, oprócz obrad, wiele wydarzeń towarzyszących. Przygotowaniami, prowadzonymi pod przewodnictwem prof. Magdaleny Gawin, wiceminister kultury i dziedzictwa narodowego, kierowało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, MSWiA, MON, Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Sportu i Turystyki, władzami Krakowa i Małopolski oraz różnymi instytucjami. Funkcję głównego koordynatora w organizacji przedsięwzięcia pełnił Narodowy Instytut Dziedzictwa. Sesja została zorganizowana we współpracy z Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO w Paryżu.

•
AW

Profesor Jacek Purchla przewodniczącym Komitetu Światowego Dziedzictwa

październik 2016–listopad 2017

W związku z podjęciem się przez Polskę roli gospodarza 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa, przewodnictwo Komitetu powierzono przedstawicielowi Polski. Pełnienie tej zaszczytnej i trudnej funkcji przypadło w udziale prof. Jackowi Purchli, przewodniczącemu Polskiego Komitetu do spraw UNESCO, dyrektorowi

Międzynarodowego Centrum Kultury. Członkowie Komitetu Światowego Dziedzictwa wybrali prof. J. Purchlę na 40. sesji w Stambule, w lipcu 2016 r. W praktyce przewodniczący objął funkcję po zakończeniu drugiej części tej sesji, która miała miejsce w Paryżu w październiku 2016 roku i sprawował ją do listopada 2017 roku.

Prof. Jacek Purchla, przewodniczący 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa i dr Mechthild Rössler, dyrektor Departamentu Dziedzictwa UNESCO i dyrektor Centrum Światowego Dziedzictwa podczas obrad sesji plenarnej.
Fot.: © Bartłomiej Banaszak / Narodowy Instytut Dziedzictwa

Na 12. nadzwyczajnej sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Paryżu, w dniu 15 listopada, prof. J. Purchla przekazał przewodnictwo szefce Haya Rashed Al Khalifa z Bahrajnu.

Komitet Światowego Dziedzictwa

Komitet Światowego Dziedzictwa to organ wykonawczy Konwencji UNESCO w sprawie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego. Jego pełna nazwa brzmi: Międzyrządowy Komitet do spraw Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego. Składa się on z przedstawicieli 21 Państw-Stron wybieranych na sesjach Zgromadzenia Ogólnego. W swoich działaniach Komitet jest wspierany przez Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, które pełni rolę Sekretariatu Konwencji. Centrum Światowego Dziedzictwa, istniejące od 1992 roku, wchodzi w skład Sekretariatu UNESCO w Paryżu. Jego dyrektor jest obecnie równocześnie dyrektorem Departamentu Dziedzictwa. Funkcję doradczą wobec UNESCO w sprawach dotyczących światowego dziedzictwa pełnią trzy organizacje międzynarodowe: Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków ICOMOS, Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody IUCN i ICCROM – Międzynarodowe Centrum ds. Badań dot. Ochrony i Restauracji Dóbr Kultury.

Sesje Komitetu Światowego Dziedzictwa to kamienie milowe we wdrażaniu Konwencji. Komitet podejmuje na nich szereg decyzji ogólnych, związanych z ukierunkowaniem dalszych prac. Dokonuje również rocznego przeglądu stanu zachowania miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa, w przypadku których stwierdzono różnego rodzaju zagrożenia. Z powodu ograniczeń czasowych, co roku rozpatruje się najwyżej 150 takich przypadków, w tym wszystkie z Listy Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu. Najważniej śledzone są na całym świecie decyzje Komitetu Światowego Dziedzictwa w sprawie wpisu nowych obiektów. Śledzenie obrad jest możliwe również dzięki transmisji przez Internet.

Podstawą podejmowanych przez Komitet decyzji jest tekst Konwencji UNESCO, sukcesywnie uaktualniane Wytyczne Operacyjne do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa (*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention/ Orientations devant guider*

la mise en oeuvre de la Convention du patrimoine mondial) oraz regulamin wewnętrzny Komitetu.

Wszystkie decyzje podejmuje Komitet Światowego Dziedzictwa na dorocznych sesjach, które odbywają się w różnych miejscach na świecie i trwają obecnie około 10 dni. W sesjach uczestniczą liczne delegacje 21 państw członkowskich, a także mający status obserwatorów przedstawiciele Państw-Stron Konwencji, organizacji międzynarodowych, organizacji pozarządowych i akredytowani dziennikarze.

Lista Światowego Dziedzictwa

Lista Światowego Dziedzictwa powstaje sukcesywnie od 1978 r. Wśród pierwszych wpisów, dokonanych na drugiej sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Santa Fe, było Historyczne centrum Krakowa i Zabytkowa Kopalnia Soli w Wieliczce. Lista Światowego Dziedzictwa obejmuje dobra kultury, dobra mieszane i dobra przyrodnicze. Po 41. sesji Komitetu w Krakowie znajdowały się na niej 832 dobra kultury, 35 dóbr kulturowo-przyrodniczych i 206 przyrodniczych w 167 krajach. Komitet Światowego Dziedzictwa zachęca kraje do dążenia do równowagi pod względem reprezentacji geograficznej i tematycznej w ramach tzw. „Strategii globalnej na rzecz reprezentatywnej, wyważonej i wiarygodnej Listy Światowego Dziedzictwa”.

Poszczególne dobra są wpisywane na tę Listę na podstawie co najmniej jednego spośród dziesięciu kryteriów, określonych szczegółowo w „Wytycznych operacyjnych”. Dla każdego dobra, we współpracy z Państwem-Stroną i organizacjami doradczymi, przyjmuje się Deklarację Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (Outstanding Universal Value – OUV), która jest wykładnią znaczenia danego miejsca z perspektywy światowej. Dla wcześniejszych wpisów, Deklaracja przyjmowana jest retrospektywnie. To bardzo istotny dokument, określający te wartości, które podlegają bezwarunkowej ochronie, i stanowiący punkt odniesienia dla ocen stanu zachowania danego miejsca. W ramach jednej kategorii dóbr światowego dziedzictwa, przyczyny uznania ich wyjątkowej uniwersalnej wartości mogą się znacznie różnić. Oprócz opisu nawiązującego do przyjętych kryteriów, Deklaracja obejmuje stwierdzenia dotyczące autentyczności, integralności i systemu zarządzania.

Lista Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu

Lista Światowego Dziedzictwa w zagrożeniu to lista tworzona w ramach Listy Światowego Dziedzictwa. Komitet Światowego Dziedzictwa może wpisać na nią miejsca, w przypadku których stwierdzono poważne istniejące lub potencjalne zagrożenie wartości określonych w Deklaracji Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (OUV). Zagrożenie może być spowodowane działalnością człowieka lub siłami przyrody. Rodzaje zagrożeń są określone w „Wytycznych Operacyjnych”.

W przypadku dóbr kultury, istniejące zagrożenie dotyczy np. poważnego zniszczenia materiałów, budowli, spójności architektonicznej i urbanistycznej, przestrzeni miejskiej lub wiejskiej lub środowiska naturalnego, znaczącej utraty autentyczności historycznej czy poważnych zmian znaczenia kulturowego. Potencjalne zagrożenie może wiązać się ze zmianą statusu prawnego, niewystarczającą polityką konserwatorską, planami inwestycyjnymi i urbanistycznymi, spodziewanym konfliktem zbrojnym, czynnikami klimatycznymi, geologicznymi czy innymi czynnikami środowiskowymi.

W przypadku dóbr przyrodniczych, istniejące zagrożenie może dotyczyć gwałtownego spadku populacji gatunków chronionych, wynikającego z czynników środowiskowych lub ludzkich (np. kłusownictwa), poważnego negatywnego wpływu na walory estetyczne lub znaczenie naukowe, wynikającego np. z budowy zbiorników wodnych, dużych inwestycji, przemysłu wydobywczego, stosowania środków owadobójczych lub nawozów, eksploatacji lasów itp., czy też naruszenia spójności miejsca przez zabudowę na terenach graniczących z obszarem wpisu. Potencjalne zagrożenie może wynikać ze zmiany statusu prawnego lub rozwoju dotyczącego samego dobra, spodziewanego konfliktu zbrojnego, braku planu lub systemu zarządzania,

czy też ich nieodpowiedniej lub niepełnej realizacji, a także czynników klimatycznych, geologicznych lub innych czynników środowiskowych.

Każdy przypadek jest wnikliwie analizowany. Decyzję o wpisie na Listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu poprzedzają działania wyjaśniające, prowadzone w ścisłej współpracy z Państwem-Stroną. Jeśli Komitet podejmie decyzję o wpisie, przyjmowany jest program działań naprawczych. Określa się również stan pożądany, którego osiągnięcie pozwoli w przyszłości na wycofanie danego dobra z tej Listy.

Wbrew obiegowym opiniom, decyzja Komitetu o wpisie danego miejsca na Listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu nie stanowi sankcji, a oznacza przede wszystkim gotowość współpracy ze strony społeczności międzynarodowej. Otwiera się wtedy możliwość korzystania z pomocy eksperckiej i ze środków Funduszu Światowego Dziedzictwa.

Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Konwencji

W przypadku Konwencji UNESCO z 1972 r., wszystkie decyzje dotyczące wdrażania tej umowy międzynarodowej należą do Komitetu Światowego Dziedzictwa. Odbывające się co dwa lata w czasie sesji Konferencji Generalnej UNESCO w Paryżu Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Konwencji określa procedury i dokonuje wyboru nowych członków. Przyjmuje sprawozdanie z działalności Komitetu Światowego Dziedzictwa i debatuje nad zagadnieniami ogólnymi, związanymi z wdrażaniem konwencji. Prof. Jacek Purchla przedstawił na 21. sesji Zgromadzenia Ogólnego Państw-Stron Konwencji (14-15 listopada 2017 r.) raport z działalności Komitetu w ciągu minionych dwóch lat, ze szczególnym uwzględnieniem wyników sesji w Krakowie.

●

A W

Wystąpienie prof. Jacka Purchli

**skierowane do uczestników 21. sesji Zgromadzenia Ogólnego
Państw-Stron Konwencji Światowego Dziedzictwa w Paryżu**

Wstęp

To dla mnie wielki przywilej móc być tutaj z Państwem z okazji 21. sesji Zgromadzenia Ogólnego Państw-Stron Konwencji Światowego Dziedzictwa. Chciałbym skorzystać z okazji, by pogratulować nowo wybranej Dyrektor Generalnej, Pani Audrey Azoulay i życzyć jej siły, mądrości i wytrwałości, niezbędnych do realizacji tej nowej misji.

Chciałbym także wyrazić swoją wdzięczność ustępującej Dyrektor Generalnej, Pani Iriny Bokowej, za jej zaangażowanie i poświęcenie na rzecz UNESCO, a także kierowanie Organizacją przez ostatnich osiem lat, przypadających na wyjątkowo trudny okres.

Jestem zaszczycony, mogąc zabrać głos w tak szacownym gronie i przedstawić Państwu moje sprawozdanie jako przewodniczącego 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa.

Sprawozdanie obejmuje główne działania i decyzje podjęte przez Komitet Światowego Dziedzictwa od czasu 20. sesji Zgromadzenia Ogólnego w 2015 roku. Zostało przygotowane w oparciu o dokument 39C REP/19, który został już wcześniej zaprezentowany na Konferencji Generalnej. Dlatego też, jeśli Państwo pozwolą, przedstawię te informacje pokrótce, skupiając się głównie na dorobku 41. sesji.

Informacje statutowe

Zgodnie ze stanem z maja 2017 roku, Konwencja Światowego Dziedzictwa została przyjęta przez 193 Państwa-Strony. Od czasu 20. sesji Zgromadzenia Ogólnego w 2015 roku Konwencję przyjęły Sudan Południowy oraz Timor Wschodni.

Ponadto, jak Państwo dobrze wiedzą, w trakcie obecnej sesji Zgromadzenie Ogólne wybierze 12 nowych członków Komitetu Światowego Dziedzictwa.

Pozwolą Państwo zatem, że w pierwszej kolejności złożę wyrazy wdzięczności 12 ustępującym członkom: Chorwacji, Filipinom, Finlandii, Jamajce, Kazachstanowi, Libanowi, Peru, Polsce, Portugalii,

Republice Korei, Turcji i Wietnamowi za ich cenny wkład w realizowanie zadań Komitetu i wcielanie w życie postulatów Konwencji Światowego Dziedzictwa.

Informacje dotyczące Celów strategicznych realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa

Szanowni Państwo, raport Komitetu Światowego Dziedzictwa przedstawiony Konferencji Generalnej opiera się na pięciu celach strategicznych Komitetu, które pozwolę sobie poniżej zaprezentować:

W kwestii WIARYGODNOŚCI Listy Światowego Dziedzictwa:

od poprzedniej sesji Zgromadzenia Ogólnego w 2015 roku na Liście znalazły się kolejne 42 dobra. Zgodnie ze stanem na lipiec 2017 roku, na Liście Światowego Dziedzictwa znajdują się 1073 dobra (832 dobra kultury, 206 dóbr przyrodniczych i 35 dóbr mieszanych), zlokalizowane na terenie 167 Państw-Stron. Całkowita liczba obiektów na Liście Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu w lipcu 2017 roku wynosiła 54.

W odniesieniu do skutecznej OCHRONY dóbr z Listy Światowego

Dziedzictwa należy odnotować, że podczas 40. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa (Stambuł/UNESCO, 2016) oraz 41. sesji, która odbyła się w Krakowie w lipcu bieżącego roku, analizie poddano 310 raportów dotyczących stanu ochrony, w tym 103 raporty dotyczące dóbr wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu. Raporty te stanowiły przyczynek do refleksji i dyskusji, podejmowanych wspólnie z organizacjami doradczymi, na temat ochrony dziedzictwa, która jest – i powinna pozostać – kluczowym elementem Konwencji. Nie ulega wątpliwości, że dalsza pogłębiona dyskusja jest niezbędna w odniesieniu do rozmaitych zagadnień związanych zarówno z ochroną dóbr już znajdujących się na Liście, jak i nowo nominowanych. Nie należy zapominać, że właściwa ochrona dóbr Światowego Dziedzictwa pozostaje głównym czynnikiem upowszechniającym i propagującym dobre praktyki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na szeroką skalę. Dla przykładu – debata podczas ostatniej sesji zwracała uwagę na takie kwestie jak: ochrona niematerialnych aspektów dziedzictwa materialnego w odniesieniu do krajobrazów kulturowych, ochrona ruin jako miejsc pamięci oraz odbudowa dziedzictwa zniszczonego w wyniku działań wojennych lub kataklizmów naturalnych jako czynnik istotny dla tożsamości kulturowej danej społeczności.

Innymi częstymi tematami dyskusji były: promocja skutecznego

ROZWOJU KOMPETENCJI własnych Państw-Stron oraz większe zaangażowanie i udział lokalnych **SPOŁECZNOŚCI**. Podczas 40. i 41. sesji Komitet został poinformowany o działaniach na rzecz budowania kompetencji własnych, realizowanych przez Centrum Światowego Dziedzictwa i organizacje doradcze, w ścisłej współpracy z Państwami-Stronami, których celem było wzmocnienie lokalnych i państwowych instytucji zajmujących się ochroną dziedzictwa. Z przyjemnością mogę stwierdzić, że krakowska sesja zaowocowała

wyszczególnieniem trzech istotnych dla Światowego Dziedzictwa podmiotów, jakimi są: zarządcy miejsc światowego dziedzictwa, społeczeństwo obywatelskie oraz młodzież.

Forum Zarządców Miejsc Światowego Dziedzictwa – zorganizowane po raz pierwszy, z inicjatywy państwa-gospodarza – stworzyło platformę do dyskusji dla specjalistów zajmujących się dziedzictwem, pozwalającą ekspertom wymienić doświadczenia i zająć stanowisko wobec zagadnień związanych z wpisaniem obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa.

Krakowska sesja okazała się istotnym krokiem w kierunku wzmocnienia pozycji społeczeństwa obywatelskiego na forum Komitetu Światowego Dziedzictwa. Wydarzenie towarzyszące, zatytułowane *For a structured dialogue with civil society (Ku ustrukturyzowanemu dialogowi ze społeczeństwem obywatelskim)*, zainicjowało dyskusję w gronie przedstawicieli organizacji pozarządowych i zaowocowało nie tylko wyrażeniem woli współpracy, ale także sformułowaniem konstruktywnych propozycji dotyczących przyszłych wspólnych działań na rzecz ochrony dziedzictwa. Zgodnie z decyzją 41 COM 7, Komitet „zachęca Państwo-Strony i organizacje społeczeństwa obywatelskiego, by w dalszym ciągu poszukiwały rozwiązań włączających społeczeństwo obywatelskie do działań na rzecz lepszej ochrony dziedzictwa narodowego oraz poszczególnych obiektów, a także wnoszących istotny wkład w międzynarodową dyskusję na temat dziedzictwa”.

Podczas krakowskiej sesji zostało powołane Międzynarodowe Forum Ludności Rdzennej na rzecz Światowego Dziedzictwa – platforma poświęcona zaangażowaniu ludności rdzennej w proces identyfikacji, ochrony i zarządzania obiektami światowego dziedzictwa.

Wreszcie: młodzież. Młodzież jest naszą przyszłością. Młodzi eksperci z 32 państw wzięli udział w zorganizowanym w Polsce Forum Młodych, zatytułowanym *Memory: Lost and Recovered Heritage (Pamięć. Dziedzictwo utracone i przywrócone)*. Forum udowodniło, że miejsca światowego dziedzictwa będą w przyszłości w dobrych rękach – jego uczestnicy to mądrzy, bogaci w przemyślenia ludzie, przykładający wagę do wartości i treści, które niesie dziedzictwo. Jestem głęboko przekonany, że edukacja może być panaceum na ignorancję – ignorancję, która pozostaje wrogiem dialogu międzykulturowego. Edukacja w kwestiach dziedzictwa nie jest dziś zagadnieniem niszowym, lecz koniecznością.

Mam wielką nadzieję, że te istotne wątki poruszone podczas 41. sesji będą kontynuowane i w przyszłości przyczynią się do wdrożenia rozwiązań o charakterze strukturalnym, korzystnych dla wszystkich miejsc światowego dziedzictwa.

W kwestii KOMUNIKACJI oraz zwiększania świadomości społecznej, statystyki pokazują, że strona internetowa światowego dziedzictwa jest odpowiedzialna za 40% wszystkich wejść na stronę internetową UNESCO – tendencja ta odzwierciedla wysoki poziom zainteresowania światowym dziedzictwem. Ponadto liczba odwiedzin strony wzrosła znacząco na przestrzeni minionych dwóch lat.

Kwestie związane ze Światowym Dziedzictwem są coraz częściej dostrzegane, również dzięki dużej liczbie publikacji na ten temat, jakie ukazały się w tym okresie.

Inne kluczowe działania Komitetu Światowego Dziedzictwa

Szanowni Państwo, pozwolę sobie również przypomnieć, że podczas dwóch ostatnich sesji Komitet Światowego Dziedzictwa omówił kwestie zarządzania – między innymi przyglądając się rekomendacjom zgłoszonym przez grupę roboczą *ad hoc*, której członkowie spotykają się regularnie od 2015 roku. Nie mam wątpliwości, że dotychczas poczynione kroki przyczynią się do lepszego podejmowania strategicznych decyzji oraz wzrostu zaangażowania Państw-Stron, a co za tym idzie – poprawią i usprawnią metody działania organów decyzyjnych powołanych przez Konwencję z 1972 roku. Warto zwrócić uwagę, że zarządzanie i sprawy z nim związane znajdują się w porządku obrad obecnej sesji Zgromadzenia Ogólnego. Chciałbym wyrazić nadzieję, że rekomendacje grupy roboczej *ad hoc*, dotyczące stabilności Funduszu Światowego Dziedzictwa zostaną odpowiednio przedyskutowane i w znaczący sposób przyczynią się do wprowadzania w życie założeń Konwencji. Prócz tego, na przestrzeni ostatnich dwóch lat poczyniono istotne kroki mające na celu uaktualnienie Wytycznych operacyjnych, w szczególności tych dotyczących nominacji i List Informacyjnych. Przez ostatnie dwa lata obserwować możemy także rozwój Polityki integracji perspektywy zrównoważonego rozwoju w procesy Konwencji Światowego Dziedzictwa, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne podczas 20. sesji. Obecnie Komitet stara się zwracać uwagę na kwestie dotyczące zrównoważonego rozwoju przy realizacji wszystkich swoich działań, włączając procesy statutowe, projekty operacyjne i prace na rzecz budowania i zwiększania kompetencji własnych.

Podsumowanie

Szanowni Państwo, na zakończenie chciałbym jeszcze przedstawić kilka ogólnych uwag podsumowujących moje doświadczenie na stanowisku przewodniczącego 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa. To dla mnie wielki zaszczyt i radość, że mogłem brać udział w dyskusjach nad wprowadzeniem w życie jednego z najważniejszych narzędzi normatywnych w dziedzinie kultury. Kadencja przewodniczącego była dla mnie inspirującym i wzbogacającym doświadczeniem. Starałem się realizować swoją misję w służbie Konwencji Światowego Dziedzictwa najlepiej jak potrafiłem.

Jednakże nie możemy zapominać, że znajdujemy się obecnie w trudnym momencie historycznym. Dziedzictwo kulturowe i naturalne narażone są obecnie na niespotykane dotąd wyzwania i niebezpieczeństwa. Klęski żywiołowe, celowe niszczenie dziedzictwa, nietolerancja i przemoc są niestety częścią naszej rzeczywistości i muszą być brane pod uwagę przy prowadzeniu dyskusji i podejmowaniu decyzji. Podjęliśmy już istotne kroki mające na celu potępienie

niszczycielskich aktów zagrażających pokojowi i przyjęliśmy ważne zobowiązania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Jedną z konsekwencji płynących z wyżej wymienionych niebezpieczeństw jest wydłużająca się Lista Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu. W tym kontekście pozwolę sobie przypomnieć, że wpisanie danego miejsca na Listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu pozwala Komitetowi zaalarmować społeczność międzynarodową i zainicjować współpracę Państw-Stron, mającą na celu uratowanie tego miejsca.

Pomimo tego Lista Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu często jest postrzegana jako degradująca „czerwona lista”, a wiele Państw-Stron niechętnie widzi na niej swoje obiekty. Pragnąłbym w tej sytuacji przypomnieć Państwow-Stronom, że Lista Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu nie powinna być nigdy postrzegana jako rodzaj sankcji – przeciwnie, to system wprowadzony po to, by zwiększyć nasze możliwości reagowania na konkretne potrzeby związane z ochroną dziedzictwa.

Wiele jeszcze przed nami, zanim uda się nam przygotować spójną, skoordynowaną odpowiedź na wszystkie stojące przed nami wyzwania. Jedyną drogą do osiągnięcia tego celu i pokonania stojących przed nami przeszkód jest wspólne działanie z zachowaniem szacunku dla wszystkich ludzi i kultur świata.

Dodatkowo, Szanowni Państwo, pozwolę sobie powtórzyć myśl sformułowaną już wcześniej przy okazji zamknięcia w lipcu tego roku 41. sesji Komitetu w Krakowie. Wyraziłem wówczas swoje zaniepokojenie faktem, że podczas naszych posiedzeń względy polityczne często biorą górę nad kwestiami merytorycznymi, utrudniając podjęcie opartych na naukowych przesłankach decyzji, które powinny być wypracowywane na drodze dialogu i wzajemnego zrozumienia. To bardzo istotna kwestia, stanowiąca zagrożenie nie tylko dla naszej pracy, ale także wiarygodności Komitetu oraz Konwencji, podważająca ducha i wartości wpisane w nasze cele.

Chociaż ubolewam nad upolitycznieniem naszych debat, to jednak z radością mogę stwierdzić, że ostatnie lata przyniosły również wiele zmian na lepsze. W pierwszym rządzie podjęliśmy liczne działania mające na celu wzmocnienie dialogu, komunikacji, przejrzystości i kontroli związanych z procesem nominacji. W szczególności udało się poprawić dialog i wymianę informacji pomiędzy organizacjami doradczymi i Państwami-Stronami na etapie ewaluacji, co miało na celu zwiększenie przejrzystości i ulepszenie procesu decyzyjnego Komitetu. Niemniej, jeśli zależy nam na podtrzymaniu wiarygodności Konwencji oraz pojęcia Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości, potrzebujemy jeszcze bardziej wzmocnionych wysiłków, by zatrzymać rosnącą i systemową tendencję do ignorowania rekomendacji organizacji doradczych. Dlatego też chciałbym powtórzyć, że musimy dołożyć wszelkich starań, by toczyć debaty i dyskusje oraz podejmować decyzje w duchu współpracy i przejrzystości, przy pełnym przestrzeganiu Wytycznych operacyjnych.

Dziękuję Państwu za uwagę.

Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa

Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa (World Heritage Young Professionals Forum – WHYPF) poprzedziło 41. sesję Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO w Krakowie, w lipcu 2017 r. Poświęcone zostało bardzo dziś dyskutowanemu problemowi dopuszczalnego zakresu rekonstrukcji dziedzictwa i było zaproszeniem młodych specjalistów do udziału w toczącej się na ten temat debacie. Dlatego Forum zatytułowane zostało „Pamięć. Dziedzictwo utracone i przywrócone” (Memory. Lost and Recovered Heritage).

Fora Młodych od wielu lat towarzyszą ważnym wydarzeniom UNESCO jako forma przygotowania młodego pokolenia do zaangażowania

w podejmowanie wspólnych międzynarodowych działań w ramach realizacji misji UNESCO, do dyskusji nad praktyczną rolą i zastosowaniem konwencji oraz przyjętych dokumentów w rozwiązywaniu aktualnych globalnych problemów.

W ostatnim czasie wiele miejsc na świecie zostało zniszczonych w wyniku katastrof naturalnych, ale także w następstwie działań człowieka, w tym w czasie konfliktów zbrojnych. Jedne i drugie stanowią wyzwanie dla ochrony dziedzictwa. Dlatego Polska, jako gospodarz 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, postanowiła przekazać społeczności międzynarodowej swoje ważne doświadczenia rekonstrukcji zabytków architektury i założeń urbanistycznych, zniszczonych podczas II wojny światowej. Najważniejszym przykładem pracy naszych konserwatorów jest odbudowa warszawskiego Starego Miasta po jego planowym wyburzeniu w sierpniu 1944 r. To doświadczenie uznane zostało za szczególnie istotne w kontekście trwającej wojny w Syrii, z której obrazy zburzonego Aleppo stale towarzyszyły sesji.

W Forum Młodych wzięło udział 32 młodych specjalistów ochrony dziedzictwa z krajów, tworzących Komitet Światowego Dziedzictwa: Azerbejdżanu, Burkina Faso, Chorwacji, Filipin, Finlandii, Indonezji, Jamajki, Kazachstanu, Korei Południowej, Kuby, Libanu, Peru, Polski, Portugalii,

Odczytanie Deklaracji Forum Młodych Profesjonalistów.
Fot.: © Beata Zawrzel/MCK Kraków

Tanzanii, Tunezji, Wietnamu i Republiki Zimbabwe oraz z Białorusi, Czech, Egiptu, Federacji Rosyjskiej, Indii, Iraku, Litwy, Mali, Niemiec, Słowacji, Syrii, Turcji, Ukrainy i Węgier. Program Forum objął szerokie spektrum problematyki ochrony dziedzictwa miejskiego. Uczestnicy odwiedzili Warszawę i Kraków, miasta odgrywające w historii Polski wyjątkowo symboliczną rolę. Zabytkowe centra obu tych miast zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa z całkowicie różnych powodów, dlatego mogą służyć za uzupełniające się przykłady podejścia do ochrony i zarządzania miejskim dziedzictwem.

Warszawa, stolica Polski, to ofiara celowej zagłady w czasie konfliktu wojennego, z uwagi na jej rolę symbolu tożsamości politycznej i narodowej. Odbudowa miasta, a następnie pamięć o niej jako doświadczeniu wspólnotowym, potrzebne były społeczeństwu dla przezwyciężenia traumy i pobudzenia rozwoju kraju. Materialna rekonstrukcja miasta wynikała z wewnętrznej siły i determinacji mieszkańców, którzy doprowadzili do odtworzenia dziedzictwa. Było to wydarzenie bez precedensu w historii świata i spotkało się z międzynarodowym uznaniem poprzez wpisanie warszawskiej Starówki, jako jedyne odbudowanego zespołu staromiejskiego, na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 1980 roku.

Forum Młodych rozpoczęło się na Zamku Królewskim w Warszawie, który jest doskonałą wizytówką polskiej szkoły konserwatorskiej. Kontynuowane było w Muzeum Powstania Warszawskiego, a następnie w Centrum Interpretacji Zabytku Muzeum Warszawy, gdzie uczestnicy mogli zapoznać się z zarysem historii Polski i gdzie odbyły się warsztaty poświęcone problematyce zagłady miasta. W Łazienkach Królewskich młodzi profesjonalści zostali zaznajomieni z technikami konserwatorskimi i założeniami zarządzania zabytkowymi parkami oraz wspólnie zasadzili drzewo, jako żywą pamiątkę Forum 2017.

Pobyt w naszym kraju łączył w sobie wizyty studyjne i pracę warsztatową, przy wsparciu grupy ekspertów. Uczestnicy zwiedzili zabytkowe centrum Krakowa, będącego, na tle burzliwej historii Polski, symbolem tożsamości narodowej, opartej na dziedzictwie kulturowym, materialnym i niematerialnym oraz ciągłym trwaniu miasta, przy jego jednoczesnym nieprzerwanym rozwoju. Poznali zagadnienia związane z rewitalizacją i odbudową dawnej dzielnicy żydowskiej Kazimierz. Wzięli udział w symulacji obrad Komitetu Światowego Dziedzictwa, poświęconych Historycznemu Centrum Krakowa. Inne zagadnienia, które zwróciły szczególną uwagę uczestników Forum, to: adaptacja benedyktyńskiego

Uczestnicy Forum Młodych w Centrum Kongresowym w Krakowie. Fot.: © Beata Zawrzet/MCK Kraków

klasztora w podkrakowskim Tyńcu do współczesnych potrzeb oraz z zarządzanie zabytkową Kopalnią Soli w Wieliczce, również wpisaną na Listę Światowego Dziedzictwa.

Obecnie wszystkie te obiekty są dotknięte zagrożeniami w zakresie zarządzania dziedzictwem, wynikającymi przede wszystkim z rozwoju masowej turystyki, komercjalizacji ich funkcji społecznej, polityki zarządzania koncentrującej się na wypoczynku i rozrywce.

Dłatego zasadniczym elementem Forum 2017 była debata uczestników nad rolą dziedzictwa w życiu współczesnych społeczeństw. Młodzi uświadomili sobie, jak głęboko zniszczenie dziedzictwa dotyka tkanki społecznej, a także, że to społeczność lokalna odgrywa kluczową rolę w jego zachowaniu. W świetle osiągnięć polskiej szkoły konserwacji, dyskutowano również o roli konserwacji w zachowaniu dziedzictwa.

Doświadczenia zdobyte w czasie zorganizowanych wizyt oraz przegląd najnowszych badań i zaleceń dotyczących warunków autentyczności i integralności zabytków według Konwencji Światowego Dziedzictwa (1972), pomogły uczestnikom wypracować wspólnie Deklarację, wyrażającą troskę i poczucie odpowiedzialności młodego pokolenia za zachowanie światowego dziedzictwa miejskiego. Deklaracja została odczytana

podczas inauguracji 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, w dniu 2 lipca 2017 r.

Ważnym i ciekawym elementem programu były prezentacje problemów związanych z tematyką Forum na przykładach z krajów pochodzenia uczestników. Wśród wystąpień, szczególnie poruszające były prezentacje dotyczące zniszczenia Palmyry i grobowców w Timbaktu.

W WHYPF 2017 brały udział osoby w wieku 22 do 32 lat, wybrane w procedurze konkursowej. Zawodowo Forum było dla nich okazją do poszerzenia wiedzy z zakresu wdrażania Konwencji Światowego Dziedzictwa, metod pracy Komitetu Światowego Dziedzictwa, szans i wyzwań związanych z ochroną, konserwacją i odbudową wybranych miejsc, wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dla każdego uczestnika osobiście, Forum było niezapomnianą i wspaniałą przygodą, okazją do nawiązania przyjaźni, które dzięki mediom społecznościowym są żywe i wciąż rozwijane. Uczestnicy stanowili zgraną, pełną ciekawości, wzajemnej życzliwości i zaangażowania grupę. Forum zorganizowane pod patronatem i ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zostało przygotowane przez Polski Komitet ds. UNESCO i Międzynarodowe Centrum Kultury.

●

MH

Uczestnicy Forum Młodych podczas sadzenia pamiątkowego drzewa w Łazienkach Królewskich w Warszawie.
Fot.: © Beata Zawrzel / MCK Kraków

Deklaracja Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa z 2017 r.

My, uczestnicy Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa 2017 „Pamięć: Dziedzictwo utracone i przywrócone”, wyrażamy naszą wdzięczność przewodniczącemu Polskiego Komitetu ds. UNESCO i przewodniczącemu 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa, profesorowi Jackowi Purchli oraz dyrektor Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, dr Mechtild Rössler. Chcemy również podziękować Polskiemu Komitetowi ds. UNESCO oraz Międzynarodowemu Centrum Kultury w Krakowie za organizację Forum, a także Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej za wsparcie finansowe. Specjalne podziękowania kierujemy do zespołu organizacyjnego oraz do grup ekspertów za ich wyjątkowe i nieustanne starania.

Podkreślając fundamentalną wartość pokoju na świecie, zapisaną w Konstytucji UNESCO z 1945 roku i odnotowując Cele Zrównoważonego Rozwoju ONZ, szczególnie Cel 11. i 16., wyrażamy nasze wielkie zaniepokojenie niszczeniem dziedzictwa. Wierzymy w znaczenie wspólnych wysiłków dla ochrony dziedzictwa o Wyjątkowej Powszechnej Wartości i dla rozwoju zrównoważonych społeczeństw;

Podkreślając również mnemoniczny potencjał Światowego Dziedzictwa i mocno wierząc, że miejsca pamięci są materialnymi dowodami na znaczenie kultury w dzisiejszym niespokojnym świecie;

W przekonaniu, że zachowanie tożsamości danego obiektu wymaga respektowania wielorakich, ewoluujących idei, wartości, praktyk i perspektyw odnoszących się do jego historii;

Pamiętając, że bez ludzi społeczność nie istnieje, a bez pamięci niemożliwy jest zrównoważony rozwój, obowiązkiem każdego Państwa-Strony powinno być usytuowanie człowieka w centrum uwagi Celów Zrównoważonego Rozwoju;

Podkreślając, że opinia lokalnych społeczności, ludności rdzennej, rzemieślników i młodzieży powinna być istotnym czynnikiem w podejmowaniu decyzji dotyczących ochrony i odbudowy dziedzictwa;

Dostrzegając znaczenie różnorodności kulturowej i wagę miejsc dziedzictwa dla poszczególnych lokalnych społeczności, a także kluczowe znaczenie ich zaangażowania w decyzje o przywróceniu, odbudowie i dalszym użytkowaniu miejsc dziedzictwa, nieodzowne jest oparcie odbudowy na tym, co dana społeczność widzi jako utracone z punktu widzenia jej teraźniejszego poczucia przynależności;

Podkreślając również znaczenie korzystania z autentycznych źródeł w celu zapobiegania zawłaszczonom pamięci przez interesy polityczne lub „agresywny nacjonalizm”, w odbudowie powinny obowiązywać ograniczenia, związane z istniejącymi w tych społecznościach wartościami i zasada *primum non nocere* (po pierwsze, nie szkodzić);

Biorąc pod uwagę dynamiczny charakter pamięci, należałoby pozostawić miejsce dla pamięci przyszłych pokoleń.

My, młodzi profesjonaliści, będący strażnikami światowego dziedzictwa, zobowiązujemy się do trwania przy naszym międzypokoleniowym i ponadnarodowym obowiązku ochrony światowego dziedzictwa. Apelujemy:

I. do UNESCO:

- jako strażnika konwencji dotyczących dziedzictwa, o wzięcie pod uwagę zintegrowanego podejścia do ochrony i odbudowy, a także o gotowość i konsekwencję w łączeniu dziedzictwa materialnego i niematerialnego oraz kultury i przyrody;
- z zadowoleniem przyjmując wysiłki na rzecz włączenia społeczeństwa obywatelskiego i ludności rdzennej do debat i działań związanych z Konwencją z 1972 r., apelujemy o dalsze wzmacnianie tych wysiłków, szczególnie dotyczących włączania młodzieży.

II. do społeczności międzynarodowej:

- o przyznanie społeczności lokalnej kluczowej roli w procesie podejmowania decyzji w sprawach związanych z debatą o tożsamości kulturowej i pamięci, a także w likwidowaniu skutków katastrof.

III. do Państw-Stron:

- o ochronę wspólnego dziedzictwa ponad granicami, między innymi poprzez priorytetowe traktowanie zgłaszania na Listę Światowego Dziedzictwa wielonarodowych seryjnych wniosków, w celu tworzenia warunków sprzyjających współpracy kultur, lokalnych społeczności i narodów;

- o wspieranie innowacji, partnerstwa prywatno-publicznego, przedsiębiorczości, ukierunkowanych na zrównoważone procesy odbudowy, poprzez stwarzanie warunków sprzyjających szczupłemu zarządzaniu, zielonej energii, oraz udostępnianie młodym ludziom miejsc pracy w obszarze dziedzictwa;
- o wdrażanie działań edukacyjnych i tworzenie mechanizmów dla społeczności lokalnych, ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości, ludności rdzennej, grup marginalizowanych, osób niepełnosprawnych oraz młodzieży.

W celu wsparcia tych wysiłków, my, uczestnicy Forum Młodych Profesjonalistów 2017, zobowiązujemy się:

- do stosowania narzędzi i innowacji dostępnych naszemu pokoleniu dla maksymalnego wykorzystania naszego potencjału i zwiększenia wysiłków w duchu międzynarodowej współpracy i solidarności, równości i wzajemnego poszanowania;
- do aktywnego udziału w dyskusjach o społecznej i zbiorowej pamięci, w celu przekazywania wartości kulturowych, służących zachowaniu naszej różnorodności kulturowej oraz do wzięcia na siebie odpowiedzialności za ustawiczną refleksję nad wartościami związanymi z naszym dziedzictwem, mając na uwadze zarówno obecne, jak i przyszłe uwarunkowania;
- do działania – w obliczu aktualnych wydarzeń – na rzecz pokoju, tolerancji międzykulturowej i dialogu międzynarodowego oraz do przeciwstawiania się każdej formie politycznego, kulturowego czy innego ekstremizmu, skierowanego przeciwko ludziom i ich dziedzictwu przyrodniczemu oraz kulturowemu, materialnemu i niematerialnemu.

(po polsku) Dziękujemy!

2 lipca 2017 r.

Tłum. z ang. PK ds. UNESCO

Polska archeologia dla ratowania światowego dziedzictwa

Mur otaczający osadę z III. tys. p.n.e. odkopany przez polską ekspedycję na stanowisku Tell Rad Shaqrah w Syrii. Fot.: © PCMA / A. Reiche

Od samych początków kształtowania się tzw. polskiej szkoły archeologii śródziemnomorskiej, to jest od przełomu lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku, jej założyciel profesor Kazimierz Michałowski przywiązywał wielką wagę nie tylko do rozwijania polskich badań wykopaliskowych na Bliskim Wschodzie, lecz również do konserwacji i ratowania zagrożonych zespołów zabytkowych. Najlepszym przykładem tego rodzaju polskich działań w owym okresie jest udział w kampanii międzynarodowej UNESCO, zwanej akcją nubijską, w ramach której nasi archeolodzy i konserwatorzy ratowali między innymi słynne malowidła z katedry w Faras w Sudanie. W ciągu blisko 60 lat istnienia stworzonej przez prof. Michałowskiego Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego i jej sukcesora: Polish Centre of Mediterranean Archaeology, polscy archeolodzy prowadzili badania poza Egiptem i Sudanem także w Syrii, Libanie, Iraku, Jordanii, Libanie, Kuwejcie i Omanie. Przez cały ten czas, udział w badaniach ratunkowych, związanych z dużymi inwestycjami w krajach Bliskiego Wschodu był jednym z ważnych elementów działalności polskich archeologów.

Najpierw z końcem lat siedemdziesiątych przyszła fala międzynarodowych badań ratowniczych w Iraku, na terenach, które miały być zalane przez sztuczne jeziora przy tamach budowanych na rzekach: Diyali, Eufracie i Tygrysie. W 1979 roku pod kierunkiem prof. Stefana Karola Kozłowskiego rozpoczęto badania na stanowisku Tell-el-Saadiya nad Diyalą, gdzie przedmiotem badań była osada z czasów chalkolitycznej kultury Ubaid. Po dwóch sezonach badawczych, prace zostały przerwane przez wybuch wojny iracko-irańskiej, gdyż stanowisko znalazło się w strefie przyfrontowej. Równoległe z wykopaliskami nad Diyalą zaczęły się prace na położonej na Eufracie niewielkiej

wyspie Bijan, która miała zostać zatopiona po ukończeniu budowy tamy w Haditha. Na Bijan, ekspedycja, kierowana początkowo przez prof. Michała Gawlikowskiego, a następnie dr Marię Krogulską, odkryła ruiny asyryjskiej twierdzy i pozostałości późniejszej zabudowy z okresu partyjskiego oraz wczesnoislamskiego. W rejonie zalewowym trzeciej z tam, budowanej na Tygrysie koło miasta Eski Mosul, polscy archeolodzy rozpoczęli badania wiosną 1984 roku. Wykopaliska prowadzono pod kierunkiem dr Piotra Bielińskiego na dwóch położonych blisko siebie stanowiskach, z których jedno, a mianowicie Tell Rijim, zawierało pozostałości różnych kultur, od późnej prehistorii, poprzez cmentarzysko kultury Niniwa 5 i osadę kultury ceramiki Chabur, aż po osadę neoasyryjską. Odebrano tam trzy sezony badań, z których ostatni został przerwany przez spiętrzenie wód Tygrysu. W tym samym rejonie działała też druga polska misja archeologiczna, kierowana przez prof. Kozłowskiego, która badała wczesnoneolityczne stanowisko Nemriq. Ponieważ było ono położone dalej od koryta rzeki, wykopaliska mogły trwać znacznie dłużej, dzięki czemu odsłonięto tam fragment świetnie zachowanej osady neolitu preceramicznego.

Badania ratownicze polscy archeolodzy prowadzili również na terenie Syrii, a dokładniej w jej północno-wschodniej części, gdzie w związku z budową tamy na rzece Chabur, koło miasta Hassake, syryjskie władze archeologiczne zorganizowały międzynarodową kampanię badań. W ramach tej akcji polska misja, najpierw pod kierownictwem dr Marii Krogulskiej, a potem prof. Piotra Bielińskiego, w latach 1988-1995 przebadła trzy stanowiska w basenie zalewowym, a mianowicie: Tell Abu Hafur, Tell Djassa el-Gharbi i Tell Rad Shaqrah. Na wszystkich trzech odsłonięto warstwy z okresu III. tys. p.n.e. Na dwóch pierwszych stanowiskach, ze względu na napełnianie zbiornika zalewowego, wykopaliska zakończyły się już po trzech sezonach, ale na trzecim można je było dłużej kontynuować. Pozwoliło to na odsłonięcie sporego fragmentu ufortyfikowanej osady z dobrze zachowanymi pozostałościami budownictwa z tego okresu.

Prof. Piotr Bieliński czyści kamienną podłogę w domu z czasów chalkolitycznej kultury Ubaid (koniec VI. tys. p.n.e.) na stanowisku Bahra 1 w Kuwejcie.
Fot.: © Dorota Bielińska

Wspomniane wyżej nasze badania na terenie Iraku i Syrii były w pełnym tego terminu znaczeniu badaniami ratowniczymi. W kilku wypadkach archeolodzy dokumentowali odkryte zabytki przeszłości, dosłownie sprawdzając, jak szybko nadchodząca woda zmusi ich do pośpiesznego opuszczenia stanowisk. Dzięki tym badaniom udało się w obu krajach „ocalić” dla nauki wiele cennych fragmentów dziedzictwa kulturowego, które inaczej zniknęłyby bez śladu. Nasza działalność archeologiczna w Iraku i Syrii nie ograniczała się zresztą tylko do ratowania zagrożonego dziedzictwa. Regularne badania wykopaliskowe prowadzone były między innymi w słynnej Hatrze w Iraku (prof. M. Gawlikowski), a w Syrii na wielokulturowym stanowisku Tell Arbid (prof. P. Bieliński), w Hawarte koło Hamy, gdzie odkopano Mitreum (prof. M. Gawlikowski), a wreszcie w ruinach starożytnej Palmyry. W tym ostatnim mieście polskie wykopaliska rozpoczął jeszcze prof. Kazimierz Michałowski w 1959 roku i z wyjątkiem jednej przerwy wojennej, aż do roku 2011 odbywały się coroczne kampanie badawcze, z tego ostatnie 38 pod kierownictwem prof. M. Gawlikowskiego.

Badania w Palmyrze stanowiły dla polskich archeologów specjalne wyzwanie, nie tylko badawcze, ale również konserwatorskie i rekonstrukcyjne. W Palmyrze prace archeologiczne rozpoczęły się jeszcze w okresie międzywojennym i jeszcze przed pojawieniem się tam Polaków miały miejsce pewne prace restauracyjne, polegające między innymi na rekonstrukcji zrujnowanych murów ze zwalonych z nich bloków kamiennych, stawianiu na nowo zwalonych kolumn, czy umieszczaniu na kolumnach znalezionych w ich pobliżu kapiteli. Nie zawsze zresztą wykorzystywane były przy tego typu pracach starożytne fragmenty, których związek z oryginalną budowlą był bezdyskusyjny. Po odzyskaniu przez Syrię niepodległości, tego rodzaju prace odbywały się pod nadzorem i przy współudziale pracowników syryjskiej służby starożytności. Jedną z takich rekonstrukcji, wykonaną w oparciu o projekt dr Antoniego Ostrasza, polskiego architekta z dużą praktyką archeologiczną, jest stojący w wielkiej kolumnadzie Palmyry tetrapylon. Polscy archeolodzy, którzy początkowo

Odczyszczanie ruin sanktuarium z II. tys. p.n.e. na stanowisku Tell Arbid w Syrii.
Fot.: © Dorota Bielińska

prowadzili badania w zachodniej części miasta, odsłanili tam między innymi świątynię bogini Allat z pogruchotanym posągami bogini oraz umieszczoną u wejścia do okręgu świątynnego bardzo dużą płaskorzeźbą, przedstawiającą antylopę odpoczywającą pomiędzy łapami lwa. Zarówno posąg utożsamianej w Palmyrze z Ateną bogini Allat, jak też płaskorzeźba z lwem zostały przez polskich konserwatorów zrekonstruowane i zakonserwowane. Ta druga rzeźba, umieszczona po rekonstrukcji u wejścia do muzeum w Palmyrze, stała się szybko swoistym symbolem starożytnej Palmyry. Zapewne też dlatego padła ofiarą barbarzyńskiego zniszczenia, dokonanego przez islamistów po zajęciu przez nich Palmyry. Ze względu na swoje rozmiary i wagę, nie została ewakuowana i podzieliła los większości zabytków, które w muzeum palmyreńskim pozostały. Dlatego też, gdy Palmyra została odbita przez siły rządowe, polscy konserwatorzy wyruszyli z pomocą na prośbę syryjskich władz archeologicznych. Zarówno płaskorzeźba z lwem, jak również wiele innych zabytków znalezionych w rumowisku muzeum, zostało przetransportowanych do Muzeum Narodowego w Damaszku i tam płaskorzeźba ta została ponownie zrekonstruowana i ustawiona w otaczającym Muzeum ogrodzie.

O ile poszczególne poniszczone zabytki ze zbiorów muzeum palmyreńskiego można próbować restaurować, o tyle problemem o wiele bardziej złożonym pozostają ruiny samego starożytnego miasta. Zniszczeniu uległy nie tylko fragmenty wielkiej kolumnady, lecz przede wszystkim główna świątynia antycznego miasta – świątynia Bela. Zachowane w dość dobrym stanie i częściowo rekonstruowane sanktuarium, zostało przez islamistów kompletnie zniszczone. Nie można nawet próbować jego odbudowy, bo właściwie nie ma żadnych oryginalnych bloków, z których zostało ono wzniesione. Czy należy „odbudować”, a właściwie zbudować od nowa zabytki, które już wcześniej były ruinami? Co robić w przypadku „ruin” lub całych obiektów, które były już w przeszłości „podrasowane”? Do jakiego właściwie stanu należałoby je przywracać? Teraz, w czasach, gdy właśnie w Syrii i Iraku zniszczeniu w większym lub mniejszym stopniu uległo wiele zespołów zabytkowych, pytanie to nabiera specjalnego znaczenia. Musimy pamiętać, że chodzi o dziedzictwo określonych państw i narodów, które często wokół niego budują swoją współczesną tożsamość, a jednocześnie o dziedzictwo, które wywarło znaczący wpływ na naszą cywilizację, a więc do którego przyznaje się znaczna część ludzkości. ●

Piotr Bieliński

Prof. dr hab. Piotr Bieliński, pracuje w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, jest specjalistą w zakresie historii i archeologii Mezopotamii, Syro-Palestyny i basenu Zatoki Perskiej/Arabskiej. Od ponad 40 lat kieruje polskimi ekspedycjami archeologicznymi w Iraku, Syrii, ostatnio w Kuwejcie i Omanie. Od 2017 r. jest członkiem Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Poprzednio: dziekan Wydziału Historycznego UW i dyrektor Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW. Członek rad naukowych i komitetów Polskiej Akademii Nauk oraz członek komitetów redakcyjnych polskich i zagranicznych pism naukowych. Członek Międzynarodowego Komitetu Koordynacyjnego UNESCO ds. Ratowania Dziedzictwa Kulturowego Iraku.

Problemy z odbudową w miejscach światowego dziedzictwa – konferencja UNESCO w Warszawie

Pomimo tragicznych doświadczeń, jakimi były w XX wieku dwie wojny światowe, kiedy w gruzach legły całe miasta, w ostatnich latach opinia światowa wciąż jeszcze doznaje szoku na wieść o barbarzyńskim niszczeniu kulturalnego dorobku pokoleń Aleppo, Mosulu, czy wcześniej – Timbaktu i Dubrownika. Tak jak w czasie obu wojen światowych, miejsca te zostały zrujnowane w wyniku barbarzyńskich konfliktów zbrojnych i terroryzmu. Przyczyną zniszczeń są również katastrofy naturalne, takie jak trzęsienie ziemi, które zrujnowało zespół świątyń w Dolinie Katmandu. Wola społeczna pragnie przywrócić te miejsca do życia, aby

na nowo stały się materialnym świadkiem kultury i jako taki – mocnym symbolem tożsamości mieszkańców. Tak jak w przypadku Warszawy, celowo zrównanej z ziemią w 1944 roku przez hitlerowców, a potem odbudowanej, by jako pomnik pamięci stać się fundamentem przyszłego rozwoju. Stare Miasto w Warszawie jako przykład odbudowy zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa w 1980 roku, stając się przykładem wyjątkowych działań konserwatorskich, zastosowanych na organizmie całego miejskiego zespołu historycznego. Sukces Warszawy może nieść nadzieję na pomyślny powrót do świetności innych stojących przed perspektywą

Uczestnicy konferencji. Fot.: © Danuta Matloch/MKiDN

odbudowy miast, wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa jeszcze przed zniszczeniem, ze względu na ich wartości, autentyzm i integralność. Można się zastanawiać, czy przykład Warszawy jest możliwy do powtórzenia w dzisiejszych czasach? Czy podjęcie wyzwania odbudowy nie byłoby sprzeczne z założeniami Konwencji UNESCO z 1972 roku i Wytycznych operacyjnych do tej Konwencji? Artykuł 86. Wytycznych, dotyczący autentyzmu, mówi o usprawiedliwionej rekonstrukcji pozostałości archeologicznych, zabytków lub zabytkowych dzielnic jedynie w wyjątkowych okolicznościach i wyłącznie na podstawie kompletnej i szczegółowej dokumentacji. Dzisiaj dodalibyśmy, że dokumentem są także naoczne relacje świadków zniszczenia. Warto podkreślić, że dokumenty służące odbudowie Warszawy zawierały wszystkie te elementy, włącznie z relacjami profesorów Stanisława Lorenza i Jana Zachwatowicza. Ze względu na swoją wyjątkowość, archiwum Biura Odbudowy Stolicy z zasobu Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, zostało wpisane w 2011 roku na Listę Pamięci Świata.

Próby odpowiedzi na powyższe pytania i potrzeba podjęcia refleksji na temat zasad działań rewitalizacyjnych, rekonstrukcyjnych czy rehabilitacyjnych w stosunku do dziedzictwa kulturalnego, podejmowanych systemowo, w zgodzie z duchem Konwencji UNESCO, stały się pilnym wyzwaniem. Dostrzegając potrzebę pomocy w poszukiwaniu właściwych rozwiązań i możliwość podzielenia się z innymi własnym doświadczeniem, Polska wraz z Centrum Światowego Dziedzictwa podjęła się zorganizowania międzynarodowej konferencji UNESCO pt.

„The Challenges of World Heritage Recovery. International Conference on Reconstruction”. Inicjatywę zorganizowania konferencji zaakceptowano na 40. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Stambule i potwierdzono podczas 41. sesji tego Komitetu w Krakowie. Organizatorami konferencji byli: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowy Instytut Dziedzictwa i Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO w Paryżu, przy współpracy z Polskim Komitetem ds. UNESCO, Polskim Komitetem Narodowym ICOMOS, Zamkiem Królewskim w Warszawie, Łazienkami Królewskimi, Muzeum Powstania Warszawskiego, Stołecznym Konserwatorem Zabytków, Domem Spotkań z Historią i Centrum Interpretacji Zabytku. **Miejscem tej ważnej debaty na forum UNESCO** była Warszawa. Konferencja odbyła się w dniach 6-8 maja 2018 roku i, co szczególnie symboliczne, biorąc pod uwagę problematykę, w salach Zamku Królewskiego, który na nowo powstał z ruin, dzięki wysiłkowi i profesjonalizmowi pokoleń polskich konserwatorów. Podczas uroczystości w Łazienkach Królewskich poprzedzającej obrady, gości przywitali: prof. Piotr Gliński, wicepremier, minister kultury i dziedzictwa narodowego, prof. Michał Kleiber, wiceprzewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO, prof. Jadwiga Łukaszewicz, prezes Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS oraz prof. Zbigniew Wawer, dyrektor Muzeum Łazienki Królewskie.

W konferencji uczestniczyli: prof. Magdalena Gawin, podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, generalny konserwator zabytków; dr Mechtild Rössler, dyrektor

Konferencja prasowa. (Od lewej): tłumacz; dr Mechtild Rössler, dyrektor Departamentu Dziedzictwa UNESCO i dyrektor Centrum Światowego Dziedzictwa; prof. Magdalena Gawin, podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego; prof. Jadwiga Łukaszewicz, prezes Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS; prof. Sławomir Ratajski, sekretarz generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Fot.: © Danuta Matloch/MKIDN

Wystąpienie powitalne prof. Michała Kleibera, wiceprzewodniczącego Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Fot.: © Danuta Matloch/MKIDN

Departamentu Dziedzictwa UNESCO i dyrektor Centrum Światowego Dziedzictwa; prof. Toshiyuki Kono, przewodniczący Międzynarodowego Komitetu ICOMOS oraz Francesco Bandarin, były długoletni zastępca Dyrektora Generalnego UNESCO ds. Kultury. W salach Zamku Królewskiego zgromadziło się około 200 ekspertów z UNESCO, ICOMOS i ICCROM oraz z miast wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa, które ucierpiały w ostatnim czasie. Po raz pierwszy w stolicy Polski spotkali się przedstawiciele UNESCO, ICOMOS, ICCROM, UNISDR, Banku Światowego oraz Global Alliance for Urban Crises (Światowy sojusz na rzecz przeciwdziałania kryzysom miejskim), by wspólnie dyskutować o problemach związanych z odbudową w miejscach światowego dziedzictwa.

W pięciu panelach tematycznych dyskutowało ponad 20 prelegentów, m.in. z: Syrii, Bahrajnu, Iraku, Mali, Haiti, Japonii, Indii, Włoch, Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Barbadosu, Ukrainy, Ekwadoru, Nepalu, Estonii i Polski. W poszczególnych panelach poruszono następujące zagadnienia:

- Integracyjne podejście do odbudowy – wyzwania i możliwości. Teoria i metodologia (prowadzenie Francesco Bandarin);
- Procesy odbudowy – Przykłady dawnych doświadczeń: Dokumentacja (prowadzenie prof. Sławomir Ratajski, sekretarz generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO);
- Historia i pamięć (prowadzenie prof. Kamil Zeidler, Uniwersytet Gdański, członek Rady ICCROM);

- Społeczności i prawa kulturowe (prowadzenie dr Christopher Young, ekspert ds. światowego dziedzictwa);
- Wyzwania związane z odbudową dziedzictwa miejskiego (prowadzenie Joseph King, dyrektor zespołu ds. dziedzictwa, ICCROM).

Warto zauważyć, że dyskusje podejmowane przez ekspertów uczestniczących w panelach, w dużym stopniu nawiązywały do tematyki podjętej na Forum Młodych Profesjonalistów Światowego Dziedzictwa, które poprzedzało 41. sesję Komitetu Światowego Dziedzictwa w 2017 roku. Forum, obradujące pod tytułem „Memory: Lost and Recovered Heritage”, zorganizował Polski Komitet do spraw UNESCO, wspólnie z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie. Tamto spotkanie młodych specjalistów z 32 krajów z różnych regionów świata stało się bardzo udanym forum dyskusyjnym na temat odbudowy i konserwacji dziedzictwa zniszczonego w wyniku konfliktów zbrojnych i katastrof naturalnych. Na inauguracji 41. sesji KŚD w Krakowie przedstawiono „Deklarację” przyjętą przez uczestników Forum, w której zwraca się m.in. uwagę na konieczność wspólnych działań całego świata na rzecz ochrony dziedzictwa kulturalnego i podnoszenia świadomości wartości kultury i jej różnorodności oraz jej społecznej wartości symbolicznej i pilnego przeciwstawienia się ignorancji poprzez podniesienie poziomu edukacji.

Znamiennym osiągnięciem konferencji na Zamku Królewskim było przyjęcie „Rekomendacji warszawskiej w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego” („Warsaw Recommendation

Prof. Sławomir Ratajski, sekretarz generalny PK ds. UNESCO, moderujący dyskusję Panelu 2.
Fot.: © Danuta Matloch/MKiDN

Panel 5. (Od lewej) Joseph King (ICCROM); dr Magdalena Marcinkowska, zastępca dyr. Departamentu Ochrony Zabytków MKiDN; prof. Ihsan Fethi Abdulrazaq; Giovanni Fontana Antonelli; prof. Giulia Annalinda Neglia.
Fot.: © Danuta Matloch/MKiDN

on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage”), zawierającej wykładnię postępowania przy przywracaniu do życia zniszczonych miast i obszarów zabudowanych, poprzez odbudowę i rekonstrukcję dziedzictwa materialnego, ale też z uwzględnieniem dziedzictwa niematerialnego społeczności związanej z danym miejscem. Zwrócono w niej uwagę na niezwykle ważną rolę edukacji i podnoszenia świadomości społecznej, dotyczącej wartości i różnorodności dziedzictwa kultury.

Dokument będący owocem konferencji warszawskiej zawiera zasady postępowania, które powinny być brane pod uwagę przy odbudowie w miejscach światowego dziedzictwa, ale też wprowadza pewne generalne podejście dotyczące postrzegania substancji zabytkowej, uwzględniające szereg czyn-

Dyskusja. (Od prawej) Francesco Bandarin i prof. Ihsan Fethi Abdulrazaq. Fot.: © Danuta Matloch/MKIDN

ników dotyczących charakteru dziedzictwa niematerialnego i uwarunkowań społecznych, mających znaczenie symboliczne i wspólnotowe. Zasady te opierają się m.in. na: poszanowaniu wartości uznawanych przez międzynarodową i lokalną społeczność oraz autentyczności, w szczególności substancji materialnej; uwzględnieniu potrzeb społeczności, które doświadczyły traumy utraty swojego dziedzictwa, historii i tożsamości; konieczności wypracowania kompromisu pomiędzy potrzebami społeczności – chęcią szybkiego powrotu do swoich domów i dawnego życia, a koniecznością przeznaczenia czasu na refleksję w zakresie odpowiedniego przygotowania do procesu odbudowy; potrzebie podejmowania działań w duchu pojednania, które pozwolą na odzyskiwanie przez lokalną

społeczność tożsamości kulturowej i pamięci o miejscach ważnych dla jej pielęgnowania. Dużą wagę w „Rekomendacji warszawskiej” przywiązuje się do znaczenia gromadzenia i analizowania kompleksowej dokumentacji, która odegrała tak ważną rolę przy odbudowie Warszawy i była istotna przed ponad 70. laty przy podjęciu decyzji dotyczących odbudowy. Podobnie zaleca się obecnie, zwracając uwagę na zgodność z Konwencją z 1972 r., prowadzenie ewentualnej odbudowy na podstawie doktryny konserwatorskiej, która ma na celu ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra. Zarządzanie procesem odbudowy powinno opierać się na koordynacji współpracy międzyinstytucjonalnej przy zaangażowaniu podmiotów krajowych i zagranicznych oraz planowaniu długoterminowej strategii odbudowy historycznego krajobrazu miejskiego na wielu płaszczyznach z uwzględnieniem podejścia określonego w Zaleceniu UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego z 2011 r. Do jednego z najistotniejszych zagadnień należy edukacja na wszystkich szczeblach, mająca na celu przeciwdziałanie ignorancji, leżącej u podstaw aktów barbarzyństwa oraz budowanie społecznej świadomości celem zapobiegania konfliktom zbrojnym, których efektem jest zniszczenie dziedzictwa kultury.

Dokument został zaakceptowany i zarekomendowany do szerokiego upowszechnienia podczas 42. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Bahrajnie w czerwcu 2018 roku. ●

Sławomir Ratajski

Rekomendacja warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego

1. My, 200 uczestników z ponad 30 krajów reprezentujących różne regiony świata, w tym instytucje z Polski, Światowy sojusz na rzecz przeciwdziałania kryzysom miejskim, ICOMOS, ICCROM, Bank Światowy, UNISDR i UNESCO, zgromadzeni na Zamku Królewskim w Warszawie z okazji międzynarodowej konferencji o rekonstrukcji pt. „Odbudowa światowego dziedzictwa – wyzwania” (6-8 maja 2018 r.), pragniemy wyrazić naszą wdzięczność i wyrazić słowa uznania dla polskich władz za gościnność i intelektualne przewodnictwo oraz za zapewnienie w Warszawie forum do refleksji nad zasadami, którymi należy się kierować przy odbudowie i rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa po zniszczeniach w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych siłami przyrody, zgodnie z decyzją 41 COM 7 Komitetu Światowego Dziedzictwa, przyjętą w lipcu 2017 r. w Krakowie;

2. Uznając Warszawę, która była miejscem obrad, za najbardziej istotny i inspirujący punkt odniesienia dla naszych rozważań, biorąc pod uwagę tragedię umyślnego zniszczenia miasta podczas II wojny światowej, a następnie służącą przykładem odbudowę jego historycznego centrum, stanowiącą dowód siły ducha i determinacji narodu polskiego w odbudowaniu tożsamości kulturowej, potwierdzonej wpisem „Historycznego Centrum Warszawy” na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 1980 r. oraz wpisem „Archiwum Biura Odbudowy Stolicy” (Archiwum BOS) na Listę Pamięci Świata UNESCO w 2011 r.;

3. Wyrażając głębokie zaniepokojenie rosnącym oddziaływaniem konfliktów zbrojnych i katastrof naturalnych na ważne miejsca dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, w tym na dobra światowego dziedzictwa, które to w ostatnich latach spowodowało ich rozległe zniszczenia na skalę porównywalną do zniszczeń powstałych w wyniku II wojny światowej, w szczególności w historycznych obszarach miejskich i na stanowiskach archeologicznych;

4. Potępiając z całą stanowczością liczne umyślne ataki na dobra kultury i wszelkie formy polityki „czystek” na tle kulturowym, mające na celu likwidację

różnorodności, podsycanie do przemocy na tle religijnym i pozbawienie dotkniętej tragedią ludności możliwości korzystania z praw człowieka, w tym praw kulturalnych;

5. Mając świadomość istnienia stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych i przyjętej doktryny dotyczącej dziedzictwa kulturowego oraz potrzeby zagwarantowania, w kontekście Konwencji światowego dziedzictwa¹, by proces rekonstrukcji był podejmowany wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach, w sposób zapewniający ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości danego dobra i spełnienie warunków autentyczności i integralności;

6. Uznając jednocześnie uzasadnione dążenie zainteresowanych społeczności do przezwyciężenia traumy wynikającej z konfliktów, wojen i katastrof naturalnych poprzez jak najszybsze odbudowywanie miast i wsi – a w szczególności ich zniszczonego dziedzictwa kulturowego – jako sposobu potwierdzenia ich tożsamości, przywrócenia godności oraz stworzenie warunków zrównoważonej odbudowy społecznej i gospodarczej;

7. Uważając ponadto, że odbudowa dziedzictwa kulturowego utraconego i częściowo zniszczonego w wyniku konfliktu zbrojnego stwarza jedyne w swoim rodzaju możliwości, zwłaszcza w zakresie procesów stabilizacji, wspierania wzajemnego uznania, promowania dialogu i tworzenia podstaw do pojednania między wszystkimi grupami społecznymi, szczególnie na obszarach charakteryzujących się dużą różnorodnością kulturową i/lub przyjmujących znaczną liczbę uchodźców z innych krajów i/lub uchodźców wewnętrznych, co w przyszłości może skutkować nowym podejściem do procesu odbudowy i rekonstrukcji;

8. Uznając również, na podstawie niedawnych doświadczeń w zakresie odbudowy dziedzictwa kulturowego w krajach dotkniętych konfliktami zbrojnymi i katastrofami naturalnymi, a także przeglądu licznych wcześniejszych studiów przypadków oraz licznych spotkań i warsztatów na ten temat, które

¹ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (1972), Dz. U. z dnia 30 września 1976 r., jest dostępna na stronie internetowej: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_swiatowego_dziedzictwa.pdf

odbyły się w wielu częściach świata, fakt, że dziedzictwo kulturowe jest ściśle powiązane z kwestiami humanitarnymi, bezpieczeństwa oraz budowania pokoju, i jako takie nie powinno być rozpatrywane w oderwaniu od innych szerszych kwestii społecznych, gospodarczych i środowiskowych w kontekście polityki oraz planów odbudowy i rekonstrukcji po zakończeniu konfliktu lub katastrofie naturalnej;

9. Mając na uwadze art. 5 Konwencji światowego dziedzictwa, wzywający Państwa-Strony, aby prowadziły „politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym” oraz dokument z 2015 r. pt. „Polityka w sprawie włączenia perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa”², jesteśmy przekonani, że każde pokolenie ma prawo wносить wkład w dorobek ludzkości oraz przyczynić się do dobrobytu obecnych i przyszłych pokoleń, między innymi poprzez przystosowywanie się do naturalnych i historycznych procesów zmian i transformacji;

10. Świadomi również nowych możliwości, jakie stwarzają rozwijające się technologie, w szczególności w zakresie cyfrowego zapisu 3D i odtwarzania w wysokiej jakości materialnych atrybutów dóbr dziedzictwa kulturowego, a także związanych z tym wątpliwości etycznych dotyczących ich ewentualnej odbudowy;

11. Uważając, że istnieje potrzeba opracowania dalszych wytycznych, aby pomóc Państwom-Stronom, zarządom miejsc, specjalistom i społecznościom w rozwiązywaniu wielopłaszczyznowych problemów, jakie niesie ze sobą odbudowa, z należyтым uwzględnieniem kontekstu społecznego i gospodarczego, krótko- i długoterminowych potrzeb odnoszących się do dóbr dziedzictwa oraz ich wyjątkowej uniwersalnej wartości (ang. Outstanding Universal Value – OUV);

W związku z tym, w oparciu o dyskusje prowadzone podczas konferencji, proponujemy następujące zasady, których lista nie jest wyczerpująca:

Terminologia

W sytuacjach następujących po zakończeniu konfliktu i ustaniu katastrofy nadrzędnym celem staje się odrodzenie społeczeństwa. Służy temu umacnianie pokoju i bezpieczeństwa oraz przywracanie lub

ulepszanie zasobów, systemów i działań gospodarczych, materialnych, społecznych, kulturowych i środowiskowych danej społeczności lub społeczeństwa dotkniętego skutkami konfliktu lub katastrofy, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i zasadą „lepszego odbudowy” (ang. build back better). Istotnym elementem tego procesu jest odbudowa (przywracanie do funkcjonowania) dziedzictwa, co może obejmować również rekonstrukcję. Określenie „rekonstrukcja” w kontekście światowego dziedzictwa jest rozumiane jako proces techniczny mający na celu przywrócenie zasobów materialnych i infrastruktury, które zostały zniszczone lub poważnie ucierpiały w następstwie konfliktu zbrojnego czy katastrofy naturalnej. Ważne jest, aby w tym kontekście podkreślić, że tego typu rekonstrukcja dóbr materialnych musi uwzględniać związane z nimi praktyki niematerialne, wierzenia i tradycyjną wiedzę, które są niezbędne dla podtrzymania wartości kulturowych społeczności lokalnych.

Wartości

Przed podjęciem jakiejkolwiek decyzji dotyczącej propozycji odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa, konieczne jest zrozumienie wartości, które uzasadniały wpisanie danego dobra na Listę światowego dziedzictwa i związanych z nim atrybutów. Równie istotne jest zrozumienie i włączenie do procesu odbudowy wartości dziedzictwa określonych przez społeczności lokalne, w tym nowych wartości wynikających z traumatycznych wydarzeń związanych z jego zniszczeniem, wraz z ich odpowiednimi materialnymi atrybutami i związanymi z nimi niematerialnymi praktykami kulturowymi oraz wiedzą tradycyjną. Ocena autentyczności powinna uwzględniać uznane wartości dobra zgodnie z Dokumentem z Nara o autentyzmie z 1994 roku³, podkreślając zarówno wartości materialne, jak i pozostałe.

Doktryna konserwatorska

Przy podejmowaniu decyzji o odbudowie i rekonstrukcji należy wziąć pod uwagę doktrynę konserwatorską, która ma na celu ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra. Począwszy od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, w wyniku wprowadzenia koncepcji krajobrazu kulturowego i Dokumentu z Nara o autentyzmie z 1994 r. nastąpiła zmiana doktryny

² Wersja angielska i francuska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/>

³ Wersja polska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://www.nid.pl/upload/iblock/707/70754565f4de-522132f2372a798c314e.pdf>

idąca w kierunku uwzględniania wymiaru niematerialnego. Występowanie związków z dziedzictwem niematerialnym należy ujmować w ramach istniejącej doktryny konserwatorskiej.

Společności

Decyzje o odbudowie i rekonstrukcji powinny być podejmowane w oparciu o podejście ukierunkowane na ludzi i w pełni angażować społeczności lokalne oraz, w określonych przypadkach, ludność rdzenną, a także inne zainteresowane strony. Odbudowa i rekonstrukcja powinny umożliwiać ludziom łączność z ich dziedzictwem, tożsamością i historią. Przy odbudowie dziedzictwa należy brać pod uwagę sprawiedliwość społeczną i tytuły własności oraz stosować podejście oparte na prawie, które zapewniłoby pełne uczestnictwo w życiu kulturalnym, wolność wypowiedzi i dostęp do dziedzictwa kulturowego wszystkim osobom i grupom, w tym, w określonych przypadkach, uchodźcom z innych krajów i uchodźcom wewnętrznym. Jest ważne, aby w każdym programie odbudowy określić prawa kulturalne i ich posiadaczy oraz uzyskać ich uprzednią i świadomą zgodę na kluczowe decyzje, zgodnie z odpowiednimi zapisami Wytycznych operacyjnych do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa⁴ oraz dokumentu z 2015 r. pt. „Polityka w sprawie włączenia perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa”.

Czas na refleksję

Uznając potrzebę jak najszybszego powrotu, należy poświęcić wystarczająco dużo czasu na refleksję przed podjęciem decyzji. Decyzje powinny zapadać stopniowo i komplementarnie z uwzględnieniem faktu, że po traumatycznych wydarzeniach następują zmiany wartości, a także biorąc pod uwagę wyzwania związane z zapewnieniem w pełni integracyjnego i partycypacyjnego procesu konsultacji oraz złożone relacje między dziedzictwem kulturowym a innymi potrzebami społecznymi w kontekście odbudowy i rekonstrukcji po zakończeniu konfliktu czy po katastrofie.

Odporność, umiejętności i zrównoważony rozwój

Budowanie odporności (przygotowanie) na ewentualność zniszczeń i katastrof ma zasadnicze znaczenie dla sprostania takim sytuacjom. Przy

odbudowie dziedzictwa kulturowego w następstwie konfliktu zbrojnego lub katastrofy naturalnej konieczne jest ograniczenie istniejących słabości strukturalnych i społecznych, między innymi poprzez zastosowanie zasady „lepszego odbudowy” (ang. build back better) oraz poprawę jakości życia, przy jednoczesnym zachowaniu w jak największym stopniu wartości kulturowych. Niezbędne jest również inwestowanie w długoterminowe budowanie umiejętności w zakresie zarządzania ryzykiem w związku z katastrofami i w dziedzinie technik konserwatorskich, zwłaszcza w odniesieniu do rzeźmieśników, w celu zapewnienia zrównoważonej przyszłości miejsc dziedzictwa.

Pamięć i pojednanie

Upamiętnienie zniszczeń powinno być rozważane pod kątem dobra danej społeczności i zainteresowanych stron. Można to osiągnąć, w zależności od sytuacji, poprzez interpretację lub prezentację miejsca, zachowując wybrane pozostałości po zniszczeniach w celach związanych z właściwym upamiętnieniem, edukacją i informowaniem odwiedzających. W odniesieniu do odbudowy i rekonstrukcji po konfliktach zbrojnych, tego typu miejsca powinny w jak największym stopniu uwzględniać wspólną narrację traumatycznych wydarzeń, które doprowadziły do zniszczenia, odzwierciedlającą poglądy wszystkich grup społecznych, tak aby wspierać wzajemne zrozumienie i spójność społeczną oraz stworzyć warunki dla pojednania.

Dokumentacja

Właściwa dokumentacja i inwentaryzacja, w tym dokumentacja metod budowlanych, ma kluczowe znaczenie dla pomyślnej odbudowy dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienia ochrony jego wyjątkowej uniwersalnej wartości oraz spełnia kryteria autentyczności i integralności. Dokumentacja i jej regularne aktualizowanie, przy jak najlepszym wykorzystaniu możliwości oferowanych przez nowe technologie, są istotnym elementem zarządzania wszystkimi miejscami, taka, by w przypadku katastrofy dostępne dane stanowiły podstawę działań podejmowanych po traumatycznych wydarzeniach. Ważne jest również dokumentowanie czynności wykonywanych w trakcie i po rekonstrukcji. Proces ten nie powinien ograniczać się do materialnych aspektów budynków, miejsc i zbiorów, lecz

⁴ Wersja angielska i francuska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

uwzględniać również związki społeczne i gospodarcze między nimi a społecznościami. W przypadku braku dokumentacji technicznej, w określonych sytuacjach wskazówek przy odbudowie może dostarczać tradycyjna wiedza i pamięć społeczna związana z danym miejscem. Mając na uwadze przyszłe potrzeby, ważne jest również dokumentowanie procesu podejmowania decyzji w trakcie rekonstrukcji.

Zarządzanie

Kluczem do udanej rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego jest ustanowienie takiego systemu zarządzania, który umożliwia proces pełnego uczestnictwa i jest oparty na wszechstronnej analizie kontekstu i jasnej strategii działania, w tym mechanizmów koordynacji podmiotów krajowych i międzynarodowych, a także jest wspierany przez skuteczną politykę komunikacji społecznej. W tym procesie istotne jest, aby troska o dziedzictwo kulturowe została włączona do polityki i planów innych sektorów zaangażowanych w działania na rzecz odbudowy i rekonstrukcji, w tym budownictwa mieszkaniowego, infrastruktury, rozwoju gospodarczego, edukacji i komunikacji, między innymi poprzez odpowiednie mechanizmy koordynacji międzyinstytucjonalnej.

Planowanie

Zasadnicze znaczenie ma opracowywanie projektów odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa w szerszym kontekście planowania urbanistycznego, z uwzględnieniem zarówno atrybutów materialnych, jak i sieci powiązań i zastosowań, z którymi są one związane. Istnieje wiele narzędzi planistycznych służących opracowywaniu specjalnych planów i projektów mających na celu odbudowę i rekonstrukcję dziedzictwa. Szczególnie użyteczne w kontekście miejskim jest podejście oparte na koncepcie Historycznego krajobrazu miejskiego (ang. Historic Urban Landscape – HUL)⁵. Władze powinny wykorzystywać tego typu narzędzia w celu opracowania wytycznych dla lokalnych właścicieli w kwestiach dotyczących materiałów, typologii i kolorystyki, aby określić ogólne podejście do odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym zapewnieniu elastyczności tego procesu. Strategie w zakresie planowania odbudowy dziedzictwa powinny również uwzględniać jako priorytet inwestowanie w rewitalizację otwartych przestrzeni publicznych, ponieważ są one elementem

umożliwiającym angażowanie społeczności w podejmowanie decyzji o przyszłości swoich miast. Ważne jest również, aby w pracach planistycznych były w pełni uwzględniane kwestie własności i przepisy prawne.

Edukacja i podnoszenie świadomości

Jednym z istotnych sposobów zapobiegania niszczeniu dziedzictwa kulturowego i wspierania jego odbudowy po zakończeniu konfliktu zbrojnego czy katastrofy naturalnej jest promowanie wiedzy, doceniania i poszanowania różnorodności kultur i dziedzictwa, w szczególności poprzez programy edukacyjne na wszystkich poziomach nauczania oraz inicjatywy na rzecz podnoszenia świadomości.

Poniższe rekomendacje kierujemy do:

Komitetu Światowego Dziedzictwa

Opracowanie wytycznych dotyczących odbudowy i rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa, w tym poradników (ang. Resource Manuals), dalsze opracowywanie studiów przypadków i przykładów najlepszych praktyk, z uwzględnieniem zasad wymienionych powyżej.

Państw-Stron Konwencji światowego dziedzictwa

Wykorzystanie konceptu Historycznego krajobrazu miejskiego (HUL), a także zintegrowanego podejścia do zarządzania w celu osiągnięcia całościowego podejścia do rekonstrukcji umożliwiającej odbudowę po katastrofie.

Organizacji doradczych

Rozważenie wyjaśnienia doktryny konserwatorskiej, w zakresie dotyczącym rekonstrukcji, poprzez przegląd dotychczasowego dorobku kart, deklaracji i rekomendacji, dalsze opracowywanie studiów przypadków, jak również udzielanie, w razie potrzeby, konkretnych porad Państwom-Stronom.

UNESCO, Banku Światowego oraz innych agend ONZ i organów międzynarodowych

Potwierdzenie, że dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, w tym światowe dziedzictwo, stanowi istotny i integralny element odbudowy i rozwoju zrównoważonych społeczności w dążeniu do realizacji Agendy zrównoważonego rozwoju 2030 oraz zapewnienie w związku z tym niezbędnych mechanizmów koordynacji na poziomie międzynarodowym.

Warszawa, 8 maja 2018 r.

Tłum. z ang. MKiDN/NID

⁵ Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego jest dostępna na stronie internetowej: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Rekomendacje/rekomenkrajobraz.pdf

Współczesne uwarunkowania rekonstrukcji w teorii konserwatorskiej

Systemowa ochrona zabytków jest dyscypliną, która istnieje już od ponad dwóch stuleci. W tym czasie dokonał się bardzo znaczący postęp. Idea ochrony zabytków jest powszechnie akceptowana przez społeczeństwa, systemy ochrony zabytków są wbudowane w działania współczesnych państw, a ochrona zabytków opiera się o teorię konserwatorską. W efekcie w wielu krajach zidentyfikowano zbiór „dziedzictwo” (zgodnie z jego aktualnym rozumieniem) i objęto go różnymi formami ochrony.

Jednocześnie jednak współczesna ochrona dziedzictwa jest w coraz trudniejszym położeniu. Zmieniające się pojęcie dziedzictwa (prowadzące do znacznego powiększenia zbioru dziedzictwa) oraz radykalna zmiana warunków jego ochrony (przede wszystkim uznanie prawa interesariuszy do decydowania o sposobie ochrony zabytku), prowadzi do narastających sprzeczności i konfliktów. Na przestrzeni ostatnich dekad radykalnie zmienia się podejście do zasad i form ochrony zabytków. Dziedzictwo i jego ochrona jest postrzegane z dwóch konkurencyjnych perspektyw. Ze względu na czas, kiedy zostały sformułowane, można je nazwać perspektywą tradycyjną i współczesną.

W podejściu tradycyjnym obiekt historyczny był traktowany przedmiotowo (status ontologiczny, wartości, użytkownicy). W konsekwencji uznawano, że o zasadach i formach postępowania

z dziedzictwem powinny decydować jego wartości. Historyczny obiekt uznawano bowiem za obiektywnie istniejący dokument z przeszłości, którego wartość jest proporcjonalna do jego autentyzmu i integralności. W podejściu współczesnym dziedzictwo jest postrzegane podmiotowo. Dziedzictwo jest oczywiście dziełem/produktem z przeszłości, który może być jednak współcześnie wykorzystany. O zasadach i formach postępowania z dziedzictwem, a właściwie o sposobie jego wykorzystania, mają prawo decydować współcześni użytkownicy.

Z wielu cech różnicujących tradycyjne i współczesne podejście do dziedzictwa, jako kluczowe można wskazać cechy przedstawione w tabeli 1.

Tabela pokazuje, że kluczowa różnica pomiędzy podejściem tradycyjnym i współczesnym polega na wskazaniu innego elementu jako centralnego, wokół którego budowane jest podejście do zabytku i jego ochrony. W tradycyjnym podejściu centralnym elementem jest dziedzictwo – dokument przeszłości (przedmiot), we współczesnym podejściu centralne położenie zajmuje współczesny użytkownik dziedzictwa (podmiot). Do centralnego elementu dostosowuje się wszystkie składowe systemu: oceny wartości, cele, zasady i formy postępowania z zabytkami.

Obecną sytuację w ochronie zabytków określa się jako fazę zmiany paradygmatu. To oznacza, że obecnie współistnieją dwa podejścia do dziedzictwa,

z których żadne nie zostało uznane za bezwzględnie obowiązujące. W praktyce, we współczesnych systemach ochrony dziedzictwa próbuje się te dwa podejścia pogodzić i zbudować kompromis. Okazuje się jednak, że nie jest to proste, a przyszłość może pokazać, że nie jest to możliwe.

Przedstawiony dylemat określa również dyskusję na temat rekonstrukcji. Potwierdza to tytuł konferencji, która odbyła się w Warszawie w dniach 6-8 maja 2018 roku: „The Challenges of World Heritage Recovery. International Conference on Reconstruction”. Tytuł ten zawiera dwa kluczowe określenia – „recovery” (powrót do zdrowia) i „reconstruction” (rekonstrukcja). Określenia te zdefiniowano w materiale programowym konferencji (2.1 Defining the Terms – Taxonomy):

„Recovery” można zdefiniować jako zestaw strategii stosowanych w celu pomocy społecznościom w procesie ich odbudowy po wystąpieniu katastrofy. Definicja „reconstruction” obejmuje działania lub proces rekonstruowania albo bycia rekonstruowanym, także: obiekt który został odbudowany, wcześniej uszkodzony lub zniszczony.

(tłum. z ang.: PK ds UNESCO)

Określenie pojęć pokazuje, że recovery jest ukierunkowane na *communities*, czyli szeroko rozumianych interesariuszy (podmiot). Natomiast *reconstruction* odnosi się do *thing*, czyli do historycznego obiektu (przedmiot). To rozróżnienie jest absolutnie kluczowe, gdyż sprawia, że pozostałe elementy tworzonego systemu są odmienne. W uproszczeniu można powiedzieć, że w procesie *recovery* dziedzictwo, jego wartości, teoria konserwatorska i specjaliści konserwatorzy mają instrumentalne, mniejsze znaczenie. Natomiast w procesie *rekonstrukcji* dziedzictwo, jego wartości, teoria konserwatorska i specjaliści-konserwatorzy mają największe znaczenie.

Przy okazji warto przypomnieć, że specjaliści od *heritage protection* – generalnie, architekci, archeolodzy, historycy sztuki, inżynierowie budownictwa – mają

niewielkie zawodowe kompetencje do prowadzenia procesów społecznych. Są natomiast zawodowo przygotowani do planowania i prowadzenia rekonstrukcji. Można więc podsumować, że o ile teoria konserwatorska – zajmująca się definiowaniem dziedzictwa, celów, zasad i form tego dziedzictwa – dostarcza informacji na temat rekonstrukcji, to tylko w niewielkim zakresie dostarcza informacji/narzędzi pozwalających normować proces *recovery* (proces społeczny). Dlatego, jeżeli w ochronie dziedzictwa przyjmie się perspektywę procesu społecznego, to istnieje poważne zagrożenie, że konserwatorzy zabytków problem rekonstrukcji będą musieli ograniczyć do tworzenia katalogu studiów przypadku.

Tymczasem specjaliści odpowiedzialni za ochronę dziedzictwa potrzebują wskazań normatywnych. To jest właśnie rola teorii konserwatorskiej. Przyjmując takie właśnie podejście i założenia, można przedstawić kilka aspektów rekonstrukcji z punktu widzenia teorii konserwatorskiej.

Uwarunkowania rekonstrukcji

Pierwszą kwestią jest złożoność kontekstu, w którym rekonstrukcja powinna być analizowana. Najprostsza definicja rekonstrukcji może być następująca: rekonstrukcja jest odtworzeniem zabytkowego obiektu, który uległ zniszczeniu (nie istnieje). Jednak taka definicja ogranicza postrzeganie rekonstrukcji wyłącznie do materialnej egzystencji historycznego obiektu. Przyjmując tę definicję można uznać, że rekonstrukcja – jako techniczna działalność konserwatorska, polegająca na odtworzeniu materialnej formy obiektu – może być oceniana niezależnie od przedmiotu i okoliczności, w jakich to działanie jest dokonywane. Takie podejście wydaje się jednak zbyt zawężające rzeczywistość.

W praktyce, analizując uwarunkowania rekonstrukcji dziedzictwa, trzeba uwzględnić co najmniej cztery

TAB.1 CECHY RÓŻNICUJĄCE TRADYCYJNE I WSPÓŁCZESNE TRAKTOWANIE DZIEDZICTWA

	Podejście tradycyjne	Podejście współczesne
Status ontologiczny	historyczny obiekt jest elementem przeszłości	dziedzictwo jest elementem współczesnym
Cel działania	ochrona zabytkowych wartości	wykorzystanie zabytku i jego wartości
Decydenci	konserwatorzy zabytków	użytkownicy

elementy (czynniki wpływające na ocenę rekonstrukcji):

- zabytek (przedmiot rekonstrukcji)
- rekonstrukcja (działanie techniczne dotyczące zniszczonego zabytku)
- okoliczności zniszczenia zabytku
- okoliczności rekonstrukcji zabytku

Mając na uwadze te cztery elementy, wpływające na zasadność i ocenę rekonstrukcji, należy postawić pytanie, czy ten system współzależnych (w znacznym stopniu) czynników można ograniczyć tylko do jednego z nich, z pominięciem pozostałych trzech.

W przeszłości – przez cały XX wiek – na tak postawione pytanie teoria konserwatorska udzielała pozytywnej odpowiedzi. Nadrzędną wartość przyznawano tylko jednemu elementowi – zabytkowi. Ontologiczny status zabytku był określony przez jego unikatowość. Zabytek był nie starym budynkiem, ale przede wszystkim dokumentem historycznym, który należy traktować podobnie jak dzieło sztuki. W konsekwencji, nadrzędną wartością zabytku jest jego autentyzm. Co więcej, zabytek powinien być autentyczny we wszystkich aspektach – substancji, formie, wykonaniu, położeniu, funkcji itd. Dlatego właśnie rekonstrukcja, jako działanie z natury nie mogące doprowadzić do powstania zabytku spełniającego wszystkie aspekty autentyzmu, nie była akceptowana. Okoliczności zniszczenia i odbudowy – wymienione wyżej jako element trzeci i czwarty – nie były formalnie brane pod uwagę. W praktyce jednak, gdy okoliczności zniszczenia były wyjątkowe – na przykład celowe zniszczenie zabytku podczas wojny – rekonstrukcję podejmowano i zabytki odtwarzano. Oczywiście, taki zrekonstruowany zabytek nie miał wartości równej zabytkowi autentycznemu.

Współczesne podejście do zabytków zmienia też podejście do rekonstrukcji. Podmiotowe traktowanie sprawia, że nie można już pominąć okoliczności zniszczenia i odbudowy zabytku. To oznacza, że w systemie złożonym z czterech elementów, określających wartość zabytku, żaden nie jest z zasady nadrzędny. Jest to zgodne z obecnym podejściem, które zastąpiło pojęcie zabytku znacznie szerszym pojęciem dziedzictwa. W konsekwencji, status ontologiczny dziedzictwa (współczesna koncepcja) różni się od statusu historycznego pomnika (tradycyjna koncepcja).

W rzeczywistości, zawsze tylko nieliczne obiekty zabytkowe spełniały wszystkie warunki autentyczności. Dlatego, gdy pojawiło się podmiotowe traktowanie dziedzictwa, zmalało uzasadnienie, by utrzymać uprzywilejowaną wartość samych obiektów zabytkowych, abstrahując od okoliczności ich destrukcji i odbudowy. Wygasa więc zasadność wykluczenia rekonstrukcji jako metody dozwolonego działania konserwatorskiego (w stosunku do zniszczonego dziedzictwa).

Takie podejście wymusza zmianę filozofii postępowania konserwatorskiego. Uniwersalna zasada zabraniająca rekonstrukcji musi być zastąpiona indywidualną analizą, która obejmuje wszystkie cztery elementy – zabytek, okoliczności oraz metodę postępowania. Generalna konkluzja, dotycząca współczesnego podejścia do dziedzictwa, sprowadza się do stwierdzenia, że nie ma ograniczeń dla jakichkolwiek prac konserwatorskich, poza indywidualnym kontekstem (obiekt, wartość, okoliczności). To oznacza, że współczesna teoria konserwatorska nie może sformułować jednoznacznej oceny rekonstrukcji – ani pozytywnej, ani negatywnej.

Ruiny historyczne a ruiny współczesne

Wpływ okoliczności zniszczenia zabytku na sposób jego ochrony dobrze ilustruje postępowanie z ruinami. W konserwacji zabytków mianem ruin określa się zabytkowe obiekty, które zostały w znaczącym stopniu zniszczone. Określenie „ruina” jest stosowane do wszelkich obiektów historycznych, które są zniszczone, niekompletne, pozbawione funkcji, nieczytelne. Natomiast z technicznego punktu widzenia można przyjąć, że zniszczony obiekt/zespół jest ruiną, gdy większość (lub wszystkie) budynki i pomieszczenia są pozbawione przykryć (dachów i stropów).

Różnego rodzaju historycznych ruin jest wiele. I bardzo często jedną z koncepcji ich ochrony jest rekonstrukcja. Można nawet powiedzieć, że większość rekonstrukcji dotyczy ruin, bo w praktyce rzadko odtwarzane były obiekty całkowicie zniszczone. Dlatego rekonstrukcja w rzeczywistości dotyczy różnego rodzaju ruin. Oczywiście przywołane już wcześniej argumenty – przede wszystkim brak autentyzmu – sprawiają, że tradycyjna

teoria konserwatorska wykluczała odbudowę/rekonstrukcję ruin.

Sposób konserwatorskiego postępowania z ruiną, czyli zakaz jej odbudowy, sformułowano tylko w oparciu o stan jej zachowania/zniszczenia. Tymczasem właśnie w przypadku ruin bardzo wyraźnie widać, że ważne są również inne czynniki, przede wszystkim okoliczności zniszczenia obiektu. Jako czynniki różnicujące ruiny, które będą też określały sposób konserwatorskiego działania, należy wskazać:

- okres zniszczenia
- przyczynę zniszczenia
- udokumentowanie wyglądu pierwotnego
- typ budynku
- stan techniczny / zakres zniszczenia i niekompletności
- okres powstania obiektu

W oparciu o przedstawione kryteria uzasadnione jest odróżnienie dwóch grup: „ruin historycznych” i „ruin współczesnych”. Takie rozróżnienie pozwala bowiem ująć kluczowe różnice.

Przedstawione zestawienie kryteriów jednoznacznie wskazuje, że ruiny współczesne i ruiny historyczne są innymi bytami. Można uznać, że w przypadku „ruin współczesnych”, stan zniszczenia jest stanem chwilowym, nienaturalnym. Naturalnym stanem jest budowla kompletna. Tym bardziej, gdy są pełne i wiarygodne informacje o jej historycznej formie.

W przypadku „ruin historycznych”, stan zniszczenia jest stanem trwałym, naturalnym. Nienaturalnym stanem byłaby budowla kompletna (odbudowana).

Tym bardziej, gdy brakuje informacji na temat jej historycznej formy. Tymczasem w teorii konserwatorskiej nie różnicuje się formalnie sposobu postępowania ze zniszczonymi ruinami, w zależności od takiej ich charakterystyki.

Różnica pomiędzy ruinami historycznymi i współczesnymi sprawia też, że powinny obowiązywać w stosunku do nich inne zasady postępowania konserwatorskiego. W przypadku ruin współczesnych można podjąć odbudowę, natomiast ruiny historyczne powinny być zabezpieczone w postaci tzw. trwałych ruin.

Terminologia

Kolejną ważną kwestią, mającą pewne znaczenie dla postępowania ze zniszczonymi (i rekonstruowanymi) zabytkami, jest terminologia. W ochronie dziedzictwa nie obowiązuje żaden uniwersalny słownik pojęć konserwatorskich. Kilkadziesiąt najczęściej używanych pojęć nie ma precyzyjnie ustalonych znaczeń, czyli tzw. pól semantycznych. Używane są intuicyjnie, a brak precyzji pogłębia fakt, że w różnych dokumentach doktrynalnych te same pojęcia definiowane są w różny sposób. Tymczasem precyzja pojęć, czyli stosowanie wspólnego języka, jest oczywistym warunkiem stworzenia teorii konserwatorskiej, która będzie normowała praktykę. Wydaje się możliwe i konieczne jest zdefiniowanie kilku pojęć, które odzwierciedlą znaczące różnice w postępowaniu ze zniszczonymi obiektami historycznymi.

TAB. 2. CECHY RÓZNICUJĄCE RUINY WSPÓŁCZESNE I RUINY HISTORYCZNE

Kryterium	Ruina współczesna	Ruina historyczna
Okres zniszczenia	W pamięci żyjących pokoleń ruina była jeszcze kompletnym obiektem.	Zniszczenie dokonało się poza pamięcią żyjących pokoleń.
Przyczyna zniszczenia	Gwałtowne, krótkotrwałe okoliczności o wyjątkowym charakterze (wybuch, pożar, katastrofa, powódź).	Naturalny, długotrwały proces zniszczenia (mógł być poprzedzony okolicznościami gwałtownymi).
Udokumentowanie formy pierwotnej	Pełna lub znacząca dokumentacja.	Brak dokumentacji lub tylko fragmentaryczna (niewiarygodna).
Typ budynku	Nie ma znaczenia.	Przede wszystkim obiekty militarne i sakralne.
Stan zniszczenia (i niekompletność)	Zachowane różne typy elementów obiektu (mury obwodowe, schody, stropy, elementy wykończeniowe). Wystrój architektoniczny.	Zachowane tylko fragmenty elementów konstrukcyjnych – często tylko fragmenty ścian konstrukcyjnych.
Okres powstania obiektu	Nie ma znaczenia.	Co najmniej stulecie (najczęściej obiekty średniowieczne).

Dla charakterystyki obiektów historycznych, postrzeganych jako materialne nośniki różnych wartości, kluczowymi cechami jest autentyzm i integralność. Dlatego pojęcia opisujące techniczne postępowanie ze zniszczonymi obiektami historycznymi powinny odnosić się do historycznej/autentycznej substancji. Z tego punktu widzenia można wyróżnić cztery rodzaje warunków i działań, które przedstawia tabela 3.

Przedstawione terminy opisują inne zakresy działania, wynikające też z odmiennych okoliczności, w jakich znajduje się zniszczony zabytek. Co ważne, terminy te tworzą komplementarny system. Ich stosowanie pozwala nazwać i zróżnicować konkretne sytuacje, w których znajdują się zniszczone obiekty.

Konsekwentne stosowanie wyszczególnionych terminów jest więc kolejnym elementem, który w ramach teorii konserwatorskiej może pomóc w uporządkowaniu postępowania ze zniszczonymi obiektami historycznymi.

Podsumowanie i wnioski

Podsumowując wybrane aspekty rekonstrukcji, postrzegane z perspektywy współczesnej teorii konserwatorskiej, warto odnieść się do dwóch kwestii: oceny wartości, jaką przedstawia zrekonstruowany/odbudowany zabytek oraz możliwo-

ści wpisywania zrekonstruowanych dóbr na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Oceniając wartość odbudowanego obiektu, trzeba raz jeszcze przypomnieć, że w tradycyjnej teorii konserwatorskiej wartość posiadał tylko autentyczny materialnie obiekt. Obiekt zrekonstruowany nie reprezentował więc wartości definiujących zabytek. Dlatego rekonstrukcja nie była działaniem konserwatorskim. Jednak współczesne rozumienie autentyzmu jest znacznie szersze. Dzięki temu, obiekt nieautentyczny materialnie (odbudowany) może być uznawany za dziedzictwo, ponieważ reprezentuje inne wartości. Oczywiście, nie oznacza to zatarcia różnic pomiędzy wartościami. Autentyzm materiału/substancji jest wartością z zasady najważniejszą. Dlatego odbudowany historyczny obiekt nie jest tożsamy z obiektem przed zniszczeniem. Odbudowa zniszczonego obiektu jest rozpoczęciem kolejnej fazy w jego historii. Takie podejście pozwala uwzględnić dodatkowe czynniki, jak np. okoliczności zniszczenia obiektu, które mogą współtworzyć zbiór wartości, których jest on nośnikiem.

W pewnych przypadkach okoliczności zniszczenia obiektu mogą nawet dominować w zbiorze wartości, których jest nośnikiem (Stare Miasto w Warszawie, kopuła w Hiroszynie, komory gazowe

TAB. 3 DZIAŁANIA DOTYCZĄCE ZNISZCZONYCH HISTORYCZNYCH OBIEKTÓW

Nazwa działania	Charakterystyka	Przykłady
Anastyloza	- złożenie fragmentów historycznego obiektu z autentycznych elementów - niewielkie współczesne uzupełnienia, wynikające z potrzeb statycznych	starożytne obiekty z dużych elementów kamiennych
Restytucja	- odtworzenie historycznego obiektu z wykorzystaniem wielu rozproszonych elementów autentycznych (również wystroju architektonicznego) - współczesne uzupełnienia dominują nad elementami autentycznymi; odtworzona jest historyczna forma obiektu	Zamek Królewski w Warszawie
Odbudowa	- odtworzenie historycznego obiektu, który został zniszczony niedawno w gwałtownych, jednorazowych okolicznościach - forma historycznego obiektu jest wiernie odtworzona na podstawie pełnej i wiarygodnej dokumentacji	Frauenkirche w Dreźnie
Rekonstrukcja	- odtworzenie historycznego obiektu, który został zniszczony w odleglejszej przeszłości - forma odtworzonego obiektu jest hipotetyczna (nie ma pełnej i wiarygodnej dokumentacji)	odtworzenie średniowiecznych zamków zachowanych w formie ruiny

w Auschwitz). I w zależności od interpretacji, mogą być argumentem przemawiającym za jego odbudową (Mostar), albo wręcz przeciwnie – decydującym o pozostawieniu obiektu w ruinie (komory gazowe).

Można więc podsumować, że zniszczenie obiektu historycznego tworzy nową sytuację z punktu widzenia oceny jego wartości. W ocenie wartości należy uwzględnić cztery elementy – zabytek, okoliczności zniszczenia i odbudowy, zasady odbudowy. Sumaryczna analiza wartości w tych czterech aspektach powinna być podstawą decyzji o odbudowie historycznego obiektu. Trzeba jednak też dodać, że w teorii konserwatorskiej nie opracowano dotąd metodologii czy schematu, które pozwoliłyby na dokonanie takich wartościowań.

Druga kwestia, czyli ocena rekonstrukcji w kontekście Listy Światowego Dziedzictwa, składa się z dwóch przypadków. Pierwszy przypadek sprowadza się do rozstrzygnięcia, czy można wpisywać na LŚD dobra odbudowane, natomiast drugi przypadek to ustalenie, czy można odbudowywać miejsca już wpisane na tę Listę, które zostały zniszczone?

W pierwszym przypadku konieczna jest analiza, czy odbudowany obiekt spełnia wszystkie warunki wymagane przy wpisaniu na LŚD. Przy czym, możliwe jest, że to właśnie inne aspekty – okoliczności zniszczenia dobra lub sposób jego odbudowy – stanowią oparcie dla OUV (Outstanding Universal Value – wyjątkowej uniwersalnej wartości). Czy, pomimo rekonstrukcji, obiekt zachowuje wartości i czy rekonstrukcja jest elementem tej wartości. W takim przypadku, rekonstrukcja powinna być wskazana jako ważny element w historii tego obiektu – tak było przy wpisie Starego Miasta w Warszawie na Listę Światowego Dziedzictwa.

W drugim przypadku trzeba dokonać analizy, w jakim zakresie zostały zniszczone wartości OUV. Czy odbudowa w ogóle, i jaka odbudowa, może odtworzyć/uzupełnić OUV zniszczonego dobra. Oczywiście, każde zniszczone dobro jest inne, co oznacza inną charakterystykę jego wyjątkowej uniwersalnej wartości. Zatem pytanie nie brzmi: czy można odbudowywać obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa, lecz: czy zniszczenia naruszyły jego OUV, oraz czy odbudowa może ją odtworzyć.

W związku z tym, pytanie: czy rekonstrukcja dobra wpisanego na LŚD jest możliwa, nie jest właściwe. Rekonstrukcja jest na skraju szerokiej palety działań, które mogą być dokonywane przy zabytkach. Dyskusja o rekonstrukcji w 2018 roku, gdy na Listę wpisano już blisko 1100 obiektów, musi być inna niż w czasach, gdy formułowano pierwsze zasady, dotyczące światowego dziedzictwa. Trzeba uwzględnić nowe realia, wielką różnorodność współczesnych dóbr dziedzictwa oraz różnorodność warunków ich ochrony. To wymusza weryfikację zasad i form ochrony również w stosunku do zbioru najcenniejszych dóbr, czyli światowego dziedzictwa. Zamiast uniwersalnych zasad konserwatorskich, trzeba opisywać warunki i procedury, które powinny być zastosowane w konserwacji i ochronie również tych dóbr. **Na koniec można sformułować następujące wnioski:**

- rekonstrukcja może być uznana za dopuszczalny sposób postępowania ze zniszczonym zabytkiem (decyduje o tym charakterystyka obiektu, okoliczności zniszczenia, sposób odbudowy),
- kluczowym czynnikiem decydującym o rekonstrukcji powinna być analiza wartości, których nośnikiem będzie odtworzony obiekt (konieczne jest dokonanie takiej analizy),
- teoria konserwatorska dostarcza wskazań normujących rekonstrukcję, jako działanie techniczne, dotyczące postępowania ze zniszczonym obiektem zabytkowym,
- nie należy *a priori* wykluczyć odbudowanego obiektu z Listy Światowego Dziedzictwa. Konieczna jest analiza wartości i warunków jego zniszczenia i odbudowy, z tej perspektywy należy też odpowiadać na pytania, dotyczące rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa. •

Bogusław Szmygin

Prof. dr hab. inż. Bogusław Szmygin, profesor Politechniki Lubelskiej i jej prorektor (2012-2016); dziekan Wydziału Budownictwa i Architektury (2005-2012 oraz od 2016); prezes Fundacji Rozwoju PL (2008-2013). Specjalizuje się w zagadnieniach ochrony i konserwacji zabytków architektury (m.in. teoria konserwatorska, Światowe Dziedzictwo UNESCO, rewitalizacja miast historycznych, ochrona ruin). Autor ponad 150 publikacji i kilkudziesięciu scenariuszy filmów edukacyjnych. Prezes Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS (2008-2017), prezes Międzynarodowego Komitetu Teorii Konserwatorskiej (od 2018), przewodniczący Komitetu ds. Światowego Dziedzictwa Kulturowego w Polsce (2011-2014).

Polska w Międzyrządowym Komitecie do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

Polska jest jednym z 12 nowo wybranych krajów do Międzyrządowego Komitetu ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego na 4-letnią kadencję. Wybory odbyły się w czasie 7. sesji Zgromadzenia Ogólnego Państw Stron Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które obradowało w siedzibie UNESCO w Paryżu, w dniach 4–6 czerwca 2018.

Międzyrządowy Komitet ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego pełni kluczową rolę we wdrażaniu Konwencji na szczeblu międzynarodowym i podejmuje decyzje w sprawie wpisu kandydatur przedstawianych przez kraje na trzy listy międzynarodowe: Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony i do Rejestru dobrych praktyk. Decyduje

również o przyznawaniu dotacji z Funduszu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i innych form pomocy udzielanej państwom.

W skład Komitetu wchodzi 24 państwa. W celu zapewnienia ciągłości pracy, co dwa lata w wyniku wyborów zmienia się połowa składu Komitetu. Na każdy region przypada liczba miejsc, obliczana proporcjonalnie według liczby krajów, które ratyfikowały Konwencję. Do maja 2018 r. Konwencję ratyfikowało 178 państw.

Do następnej sesji Zgromadzenia Ogólnego w 2020 roku w Komitecie będą reprezentowane następujące kraje: Austria, Armenia, Azerbejdżan, Chiny, Cypr, Dżibuti, Filipiny, Gwatemala, Holandia, Jamajka, Japonia, Kamerun, Kazachstan, Kolumbia, Kuba, Kuwejt, Liban, Mauritius, Palestyna, Polska, Senegal, Sri Lanka, Togo, Zambia.

Pamięć Świata – polskie zaangażowanie w program UNESCO

„Wzywa się państwa członkowskie do uznania ich dziedzictwa dokumentacyjnego za bezcenne dobro oraz do uwzględnienia tej perspektywy w ustawodawstwie krajowym, politykach rozwoju i programach działań...”

(Zalecenie UNESCO w sprawie zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentacyjnego, w tym dziedzictwa cyfrowego)

Po 13. Spotkaniu Międzynarodowego Komitetu

Doradczego Programu UNESCO Pamięć Świata (Paryż, 23-27 października 2017 r.) i decyzji Dyrektor Generalnej UNESCO zatwierdzającej jego rekomendacje, po raz kolejny została powiększona międzynarodowa Lista Pamięci Świata, która gromadzi obiekty dziedzictwa dokumentacyjnego o szczególnym, ogólnoswiatowym znaczeniu. Obecnie znajduje się na niej 427 dokumentów i kolekcji ze 107 krajów. Wśród 78 nowo wpisanych obiektów, trzy – o bardzo różnym charakterze – zostały zgłoszone przez polskie instytucje. Są nimi:

Akt Unii Lubelskiej, przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych (wspólna, polsko-litewsko-białorusko-ukraińsko-łotewska nominacja na Listę) – wpisany jako unikatowe świadectwo unii państwowej, powstałej w czasach wczesnonowożytnych,

w rezultacie negocjacji i porozumienia dwóch równych stron, przy istotnej roli parlamentu¹.

Dokumenty polskiego wywiadu radiowego z okresu Bitwy Warszawskiej 1920 roku, przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym – wpisane jako nowy typ źródła historycznego i wyjątkowe, pierwsze świadectwo istotnej roli dla rozstrzygnięcia jednej z decydujących bitew w dziejach świata, jaką w przypadku Bitwy Warszawskiej² odegrało zastosowanie przez stronę polską techniki wywiadowczej, opartej na nasłuchu radiowym i użyciu zaawansowanych metod dekryptażu.

Raport Jürgena Stroopa „Es gibt keinen jüdischen Wohnbezirk – in Warschau mehr! (Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje!)”, przechowywany w Instytucie Pamięci Narodowej – wpisany jako wyjątkowy dokument historii

¹ Unia uchwalona 27 czerwca 1569 roku na sejmie w Lublinie, w obliczu zbliżającej się śmierci ostatniego władcy Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego z dynastii Jagiellonów, zastąpiła wcześniejszą unię personalną, istniejącą z niewielkimi przerwami od 1385 roku, trwałym związkiem państwowym. Stworzyła ona Rzeczpospolitą Obojga Narodów z wybieranym wspólnym władcą, która przetrwała do 1795 roku, obejmując ziemie dzisiaj należące do Polski, Litwy, Białorusi, Ukrainy oraz częściowo Łotwy i Rosji.

² Bitwa Warszawska 13-17 sierpnia 1920 roku to kulminacyjny moment wojny polsko-bolszewickiej – kluczowe zwycięstwo polskiego wojska, odwracające losy wojny, uniemożliwiające bolszewikom zdobycie Warszawy i pochód na zachód Europy.

zbrodni Holokaustu: oficjalny zapis zdławienia powstania w getcie warszawskim – największym w okupowanej przez Niemcy Europie – i likwidacji getta wiosną 1943 roku³.

Po ostatnich wpisach, już siedemnaście obiektów dziedzictwa dokumentacyjnego przechowywanego w polskich instytucjach pamięci znajduje się na międzynarodowej Liście Pamięci Świata.

28 września 2018 roku, w Belwederze, rezydencji

Prezydenta Polski i historycznym miejscu szczególnie związanym z postacią Marszałka Józefa Piłsudskiego, odbyła się uroczystość ogłoszenia III edycji Polskiej Listy Krajowej Programu Pamięć Świata – edycji wyjątkowej, bo mającej miejsce podczas jubileuszu 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Lista została poszerzona o 21 obiektów, w znakomitej większości związanych z tym kluczowym momentem w historii Polski.

Śledząc polską aktywność w UNESCO, nietrudno

spostrzec, że działania dotyczące dziedzictwa dokumentacyjnego, podejmowane w ramach Programu Pamięć Świata, obok konwencji w dziedzinie kultury, cieszą się szczególnym, stałym zainteresowaniem i poparciem naszego kraju, polskich instytucji pamięci i ekspertów. Obiekty polskiego dziedzictwa dokumentacyjnego są systematycznie zgłaszane na międzynarodową Listę Pamięci Świata, poczynając od 1999 roku. Od 2014 roku prowadzona jest także Polska Lista Krajowa Programu Pamięć Świata. Polska była m.in. gospodarzem 1. i 6. Spotkania Międzynarodowego Komitetu Doradczego (IAC) Programu Pamięć Świata (Pułtusk 1993, Gdańsk 2003) oraz towarzyszących im subregionalnych konsultacji (odpowiednio środkowoeuropejskich i bałtyckich), a w ostatnich latach 4. Międzynarodowej Konferencji Programu Pamięć Świata pt. „Kultura – Pamięć – Tożsamość” (Warszawa 2011) oraz międzynarodowych spotkań ekspertów, zwołanych przez UNESCO w 2012 i 2014 roku, w ramach działań prowadzonych

w celu wzmocnienia Programu oraz w toku prac nad Zaleceniem w sprawie zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentacyjnego, w tym dziedzictwa cyfrowego.

Polskie zaangażowanie w program UNESCO dotyczący

dziedzictwa dokumentacyjnego wydaje się oczywiste z powodów historycznych. Dziedzictwo dokumentacyjne to źródło pamięci, informacji i wiedzy, szczególnie istotne pod względem informacyjnym, a jednocześnie wyjątkowo „kruche” – podatne na utratę i w wielu znaczeniach tego słowa wrażliwe. W Polsce świadomość dotycząca znaczenia dziedzictwa dokumentacyjnego została wzmocniona w dramatycznych okolicznościach – przez wielkie straty poniesione w okresie rozbiorów, a zwłaszcza II wojny światowej. Ówczesny Dyrektor Generalny UNESCO, Federico Mayor Zaragoza zwrócił na to uwagę podczas otwarcia I Spotkania IAC Programu Pamięć Świata w Pułtusku, przypominając, że straty Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, poniesione w okresie II wojny światowej, wyniosły 95 procent. Pogłębieniu tej świadomości z pewnością sprzyja pamięć utrzymania, a nawet znacznego rozwoju, polskiej tożsamości politycznej i kulturowej w okresie rozbiorów – pomimo utraty niepodległości i własnych struktur państwowych. Bez tego trudno byłoby wyobrazić sobie gotowość polskiego społeczeństwa do podjęcia wysiłku, który doprowadził do odzyskania niepodległości w 1918 roku, gdy – po latach zaborów – wyzwolenie stało się możliwe także dzięki zmianie sytuacji międzynarodowej. Ów rozwój polskiej kultury i politycznej tożsamości był możliwy w ogromnej mierze dzięki zachowaniu zbiorowej pamięci, której istotnym źródłem są dokumenty⁴. Program Pamięć Świata powstał w 1992 roku właśnie po to, aby przeciwdziałać zagrożeniu utratą pamięci i wspomagać państwa członkowskie UNESCO, instytucje pamięci i wszystkich, którzy starają się o poprawę sytuacji

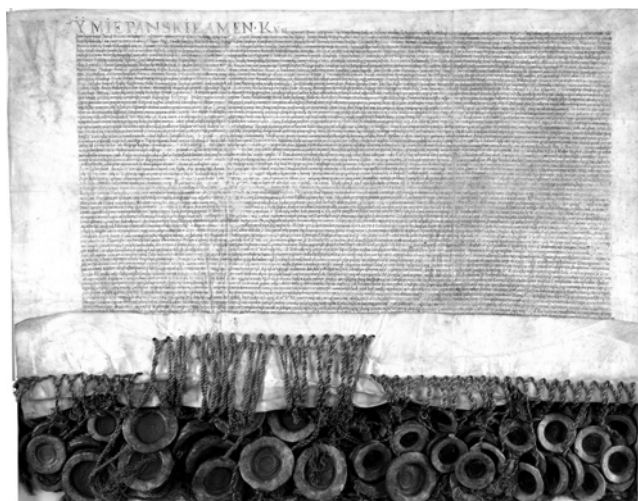
³ W przeciwieństwie do Archiwum Ringelbluma, wpisanego w 1999 roku, dokument ten przedstawia Holokaust z punktu widzenia oprawcy. Jak zostało podkreślone przez IPN we wniosku nominacyjnym, „dokument – wbrew intencji twórcy – nie gloryfikuje niemieckiej ‘odwagi, siły i ofiarności’, a staje się aktem oskarżenia i dowodem zbrodni popełnionej na ludności żydowskiej; zamiast wychwalać zasługi żołnierzy bezwzględnie wykonujących rozkazy, jest hołdem złożonym ich niewinnym ofiarom [...] jest przestrogą – nie pozwala zapomnieć o obecnym okrucieństwie i brutalności, upamiętnia heroiczną walkę ludzi o godność i człowieczeństwo, która toczy się od zawsze, we wszystkich częściach świata”.

⁴ Wśród polskich obiektów wpisanych na międzynarodową Listę Programu Pamięć Świata, związek ten dokumentują zbiory działającego od lat 30. XIX wieku Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu: Biblioteka Polska i Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Są one wyjątkowe jako świadectwo działalności (trwającej bez przerwy do dziś) dużej emigracyjnej instytucji kultury, pełniącej funkcję swego rodzaju biblioteki narodowej na wygnaniu oraz ośrodka myśli, który odegrał istotną międzynarodową rolę we współpracy intelektualistów i środowisk wolnościowych w XIX wieku.

w obszarze zachowania dziedzictwa dokumentacyjnego i dostępu do niego.

Okres, w którym powstał Program i w którym ukształtowały się jego główne założenia i zasady, to czasy upadku żelaznej kurtyny, czasy przemian w Europie Środkowo-Wschodniej, rozpadu ZSRR, wojny na Bałkanach, a także już trwającego gwałtownego przyspieszenia rozwoju technologii cyfrowych, rewolucjonizujących powstawanie i obieg informacji i wiedzy oraz całą sferę społecznej komunikacji. Z jednej strony otwierały się wówczas nowe możliwości upowszechnienia dostępu do zasobów dokumentacyjnych archiwów, bibliotek, muzeów, różnych instytucji i zbiorów prywatnych, z drugiej zaś znaczna część dziedzictwa ulegała zniszczeniu lub zaginięciu – zarówno z powodu zaniedbań, niekompetencji, braku świadomości, braku środków, klęsk naturalnych i różnych nieprzewidywalnych nieszczęść, jak i celowych działań. Wstrząsem dla opinii światowej było spalanie, w wyniku ostrzału artyleryjskiego, Biblioteki Narodowej i Uniwersyteckiej Bośni i Hercegowiny w Sarajewie, która przechowywała wiele najcenniejszych dokumentów dla historii Bałkanów, a zwłaszcza Bośni i Hercegowiny: rękopisów, druków, map, fotografii. Stało się to kilka miesięcy po powstaniu Programu Pamięć Świata.

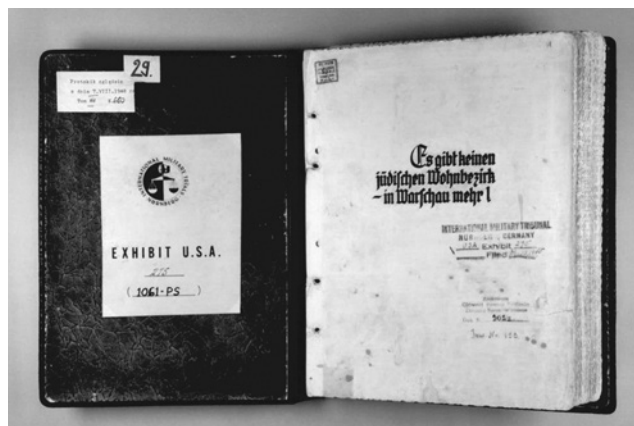
W związku z szybkim wzrostem zarówno ilości, jak i znaczenia dokumentów cyfrowych, a także koniecznością zapewnienia dostępności w postaci cyfrowej dokumentów analogowych, zachowanie dziedzictwa cyfrowego jest szczególnie dynamicznie rosnącym wyzwaniem od chwili powstania Programu Pamięć Świata.

Dokument Aktu Unii Lubelskiej (1569). Fot.: © AGAD

Era cyfrowa, w której żyjemy, otwiera bowiem niespotykane wcześniej możliwości zwiększenia dostępu do dziedzictwa dokumentacyjnego i jego obecności w światowym obiegu informacji, wiedzy, kultury. Oznacza to jednak także zagrożenia, takie jak marginalizacja, w przypadku niedostatecznego wykorzystania tych możliwości, np. drastyczne zmniejszenie dostępu do dziedzictwa analogowego (o ile nie jest ono odpowiednio digitalizowane) i możliwość wręcz zapomnienia istotnych jego części (problem szczególnie pilny w przypadku filmu i materiałów audiowizualnych). Poważnym wyzwaniem jest kwestia archiwizacji (i selekcji) materiałów powstających wyłącznie w postaci cyfrowej, w związku z ich gwałtownie rosnącą liczbą, dynamicznym charakterem (tożsamością) wielu z nich, starzeniem się oprogramowania itd. Znaczne części tych materiałów (czy jednak możemy powiedzieć, że dostatecznie dobrze wiemy które, z punktu widzenia przyszłych pokoleń?) zasługują na to, aby były trwale przechowywane jako dziedzictwo ludzkości. Od sprostania tego rodzaju wyzwaniom w wielkiej mierze zależy postrzeganie innych i siebie samych jako osób, społeczeństw, grup, kultur, historii, czyli indywidualna i zbiorowa pamięć i tożsamość, włączając w to obraz naszych czasów u potomnych.

Z uwagi na możliwości, jakie oferują technologie informacyjne i komunikacyjne oraz na zmiany, jakie pod ich wpływem dokonują się na naszych oczach, wydaje się, że o Programie Pamięć Świata i o tworzonych w jego ramach listach można powiedzieć, że mają wręcz emblematyczne znaczenie w naszych czasach. Rozwój komunikacji prowadzi

Raport Stroopa – wewnętrzna strona okładki egzemplarza przechowywanego w IPN. Fot.: © Skarb Państwa – Prezes Instytutu Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2018

do niespotykanego wcześniej poszerzania się pamięci zbiorowej o świadomość dotyczącą różnych, nawet odległych, społeczeństw i kultur oraz ich historycznych doświadczeń, systemów wartości, sposobów życia, wrażliwości itp., do rozwinięcia się świadomości w różnych aspektach wspólnej w skali świata, wspólnej szerokim grupom ludności lub środowiskom opiniotwórczym. Ośmiela to, by mówić o wspólnej „pamięci świata” – oczywiście bardzo zróżnicowanej i zmiennej, której powstawaniu towarzyszą także odwrotne zjawiska.

Chodzi tu o pamięć, jednak także o historię pojmowaną jako krytyczna refleksja nad przeszłością i nad samą pamięcią. Tak pojmowana refleksja historyczna ułatwia lepsze rozumienie różnych perspektyw, ludzi, różnorodnych tradycji i społeczeństw oraz prowadzenie dialogu, opierając go na wiedzy. Źródła historyczne to zwłaszcza dokumenty (w szerokim tego słowa znaczeniu). Ta dość oczywista konstatacja bardziej jeszcze uwydatnia znaczenie dziedzictwa dokumentacyjnego, a w konsekwencji Programu Pamięć Świata i list Pamięci Świata oraz Zalecenia UNESCO z 2015 roku w sprawie zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentacyjnego, w tym dziedzictwa cyfrowego.

Zalecenie to pierwszy i jedyny dotąd instrument prawny o światowym zasięgu – choć należący do „miękkiego prawa” – który dotyczy specyficznie dziedzictwa dokumentacyjnego, w kompleksowy sposób ujmując problematykę zachowania go, dostępu do niego i związanych z tym wymogów polityki i współpracy na poziomach od krajowego po międzynarodowy.

Strona polska konsekwentnie angażowała się w działania mające na celu doprowadzenie do przyjęcia Zalecenia. Jej przedstawiciele i eksperci brali aktywny udział w pracach nad kształtem dokumentu. Dostrzegano potrzebę instrumentu, który wypełniłby istotną lukę w prawie międzynarodowym, wspierając na całym świecie rozwój prawodawstwa i polityk, zapewniających poprawę stanu zachowania dziedzictwa dokumentacyjnego i dostępu do niego, a przez to jego większą obecność w obiegu informacji, wiedzy, kultury.

W treści Zalecenia, obok poszczególnych rekomendacji dla państw członkowskich UNESCO, na uwagę zasługują definicje dokumentu i dziedzictwa dokumentacyjnego, które, zgodnie z koncepcją Programu Pamięć Świata, mają rozmyślnie szeroki, „włączający” charakter, obejmując bardzo zróżnicowane pojedyncze obiekty i kolekcje, powstałe zarówno w postaci analogowej, jak i cyfrowej. Zalecenie m.in. kładzie także nacisk na konieczność aktywnego zaangażowania instytucji pamięci, społeczeństwa obywatelskiego i innych interesariuszy w tworzenie polityk ochrony i udostępniania dziedzictwa dokumentacyjnego, na konieczność wzmocnienia instytucji pamięci oraz zapewnienia im niezbędnej niezależności w obszarze zachowania i udostępniania dziedzictwa dokumentacyjnego, wiążąc to z niezbędnym dla tych instytucji zaufaniem społecznym w kwestiach selekcji i sposobów ochrony obiektów tego rodzaju dziedzictwa. Udział instytucji pamięci we współpracy w opracowywaniu norm międzynarodowych zajmuje ważne miejsce, zwłaszcza w odniesieniu do zasobów cyfrowych i zapewnienia ich trwałej dostępności. Warte uwagi są rekomendacje, dotyczące współpracy w zakresie badań nad dziedzictwem dokumentacyjnym, szkoleń, edukacji, wykorzystania technologii cyfrowych na rzecz upowszechniania dostępu do dziedzictwa dokumentacyjnego i ochrony dziedzictwa zagrożonego oraz zalecenia dotyczące współpracy i wymiany kopii w przypadkach, gdy te same obiekty są szczególnie istotne dla różnych krajów. Dążenia, które przenikają treść całego Zalecenia, można krótko streścić jako trwałe zachowanie analogowego i cyfrowego dziedzictwa dokumentacyjnego dla obecnych i przyszłych pokoleń oraz zapewnienie jego powszechnej dostępności, możliwe dzięki technologiom komunikacyjno-informacyjnym⁵.

Do ugruntowania się przekonania, że właśnie międzynarodowe Zalecenie wychodziłoby naprzeciw coraz pilniejszym w dzisiejszych czasach potrzebom w zakresie zachowania dziedzictwa dokumentacyjnego i zapewnienia jego trwałej i powszechnej dostępności, w znacznym stopniu przyczyniła się dyskusja, która miała miejsce podczas 4. Międzynarodowej Konferencji Programu

⁵ Por. Biuletyn PK ds. UNESCO 2015-2016, ss. 37-38 oraz Biuletyn Informacyjny PKN ICOMOS, nr 1-2 (40-41) 2018, ss. 47-48. Łączy do Zalecenia w wersji elektronicznej, w oficjalnych językach UNESCO oraz jego polskiego tłumaczenia, wydane przez NDAP, dostępne są pod adresem: <http://www.unesco.pl/instrumentarium-prawne/>

Pamięć Świata, pt. „Kultura – Pamięć – Tożsamość”, zorganizowanej w Warszawie w 2011 roku wspólnie przez UNESCO i stronę polską⁶. Przedstawiane były argumenty na rzecz różnych rozwiązań, przy silnym ogólnym przeświadczeniu, że potrzeba instrumentu jest pilna, z uwagi na kruchą naturę dziedzictwa dokumentacyjnego i na nowe wyzwania związane z rozwojem technologii cyfrowych. Część uczestników konferencji i późniejszych dyskusji uważała, że rozwiązanie z dziedziny „miękkiego prawa” byłoby w obecnej sytuacji najlepsze, bo zapewniające utrzymanie eksperckiego charakteru Programu Pamięć Świata i gwarantujące stosowanie instrumentu od razu w skali wszystkich 195 państw członkowskich UNESCO (bez potrzeby wcześniejszej ratyfikacji, jak dzieje się to w przypadku konwencji). Rozwiązanie takie, jak się wydaje, odpowiadało też dynamicznemu charakterowi przemian powodowanych rozwojem technologii cyfrowych. Dyskusja była kontynuowana w gronie Międzynarodowego Komitetu Doradczego Programu Pamięć Świata i ekspertów z nim współpracujących, a także na szczeblu międzyrządowym. Podczas 38. sesji Konferencji Generalnej UNESCO Zalecenie zostało jednogłośnie przyjęte, dostarczając państwom członkowskim impulsu do rozwijania polityk, a instytucjom pamięci na całym świecie punktu oparcia w prawie międzynarodowym dla wzmocnienia działań na rzecz zachowania i dostępności dziedzictwa dokumentacyjnego oraz niezbędnej współpracy.

Bardzo istotnym sposobem oddziaływania Programu Pamięć Świata jest wpływanie na świadomość społeczną. Służą temu przede wszystkim: międzynarodowa Lista Pamięci Świata oraz listy regionalne i krajowe, rozwijane odpowiednio w skali całego świata, regionów UNESCO i poszczególnych państw członkowskich. Wszystkie one sprzyjają powstawaniu wspomnianej powyżej, wspólnej, globalnej świadomości, pamięci i wiedzy. Upowszechniając informacje o dziedzictwie różnych kultur, cywilizacji, społeczeństw, wspólnot, na temat różnorodnych wydarzeń, procesów, osiągnięć, klęsk, tragedii, doświadczeń itd., stają się dosłownie „listami pamięci”.

Znaczenie międzynarodowej Listy Pamięci Świata

w Polsce zostało dostrzeżone bardzo szybko. Już w 1996 roku, zaraz po ogłoszeniu decyzji o jej tworzeniu, powstał Polski Komitet Programu Pamięć Świata, jako jeden z pierwszych lub nawet pierwszy na świecie. Komitet ten wyznaczył sobie szereg zadań, związanych z rozwojem współpracy w ramach programu i m.in. przyczynił się do organizacji w Polsce wspomnianych już międzynarodowych konferencji i spotkań. Najbardziej jednak widoczna strona jego działalności dotyczy właśnie List, tworzonych w ramach Programu Pamięć Świata – międzynarodowej, a następnie także polskiej, krajowej, która miała dotąd trzy edycje (2014, 2016, 2018).

Na początku swojej aktywności Polski Komitet

Programu Pamięć Świata dokonał przeglądu polskiego dziedzictwa dokumentacyjnego pod kątem kryteriów wpisu na powstającą wówczas międzynarodową Listę Pamięci Świata. Spośród ponad 300 propozycji, przekazanych przez instytucje pamięci z całej Polski, wyłoniono 25 obiektów (dokumentów i kolekcji), które zdaniem Komitetu mogły spełniać kryteria wpisu na Listę. Siedemnaście dotychczasowych polskich wpisów na międzynarodową Listę pochodzi głównie, choć nie wyłącznie, spośród owych dwudziestu pięciu obiektów.

Międzynarodowa Lista Pamięci Świata gromadzi

bardzo różnorodne dziedzictwo, spełniające kryteria międzynarodowego, ogólnowsiatowego oddziaływania („world influence”). Różnorodność znajdujących się na niej polskich obiektów ilustrują już pierwsze trzy polskie wpisy, pochodzące z 1999 roku: autograf epokowego dzieła Mikołaja Kopernika *De revolutionibus*, w którym uczony przedstawia teorię heliocentryczną, autografy Fryderyka Chopina, m.in. utworów i listów oraz Podziemne Archiwum Getta Warszawskiego (Archiwum Ringelbluma). Szczególnie cenne z punktu widzenia transgranicznej współpracy i rozwijania świadomości wspólnoty historii i kultury w skali ponadnarodowej, wydają się wpisy na międzynarodową Listę wspólnych nominacji z instytucjami pamięci z innych krajów. Obok wspomnianego już aktu Unii Lubelskiej, w przypadku polskiego dziedzictwa, dotyczy to

⁶ Szereg wystąpień konferencyjnych i artykułów pokonferencyjnych znajduje się w książce pt. *Culture – Memory – Identities. Memory of the World Program and Diversified Perception of the Past: papers of the 4th International Conference of the UNESCO Memory of the World Programme*, red. Wojciech Fałkowski. Warszawa (NDAP) 2013.

Kodeksu supraskiego (nominacja polsko-rosyjsko-słoweńska) oraz Archiwum Radziwiłłów i księgozbioru nieświeskiego (nominacja białorusko-fińskolitewsko-polsko-rosyjsko-ukraińska). O każdym z obiektów polskiego dziedzictwa dokumentacyjnego, wpisanych na międzynarodową Listę Pamięci Świata (również tu niewymienionych⁷) można powiedzieć, że jest pod jakimś względem szczególnie istotny dla rozumienia wkładu Polski do historii powszechnej, kultury i cywilizacji świata lub manifestujących się w Polsce wydarzeń bądź procesów o szerokim zasięgu, które miały wpływ na dzieje Europy i świata.

Wśród polskich wpisów na międzynarodową Listę Pamięci Świata łatwo można zauważyć silną pozycję dokumentów i kolekcji związanych z dorobkiem cywilizacyjnym monarchii Jagiellońskiej, dawnej Rzeczypospolitej oraz z kontynuacją w późniejszych epokach ich tradycji wolności i tolerancji. Ów dorobek reprezentowany na międzynarodowej Liście, to m.in. autograf *De revolutionibus* oraz różne świadectwa tolerancji i tradycji, myśli lub „ducha” pewnego rodzaju republikanizmu, demokratyzmu, obywatelskości, poszanowania różnorodności – oczywiście, na miarę czasów. „Ducha”, który nakazywał negocjować rozwiązania polityczne i gwarantować swobody. Chodzi zwłaszcza o wpisane na międzynarodową Listę Pamięci Świata takie dokumenty lub kolekcje, jak podstawowe dla ustroju dawnej Rzeczypospolitej: akt Konfederacji Warszawskiej z 1573 roku i akt Unii Lubelskiej, a także Akta i biblioteka Braci Czeskich, Traktaty pokojowe (ahdnames), zawarte od II połowy XV do końca XVIII w. między Królestwem Polskim i Cesarstwem Tureckim (wpisane jako świadectwo powstawania w okresie nowożytnym koncepcji pokojowego układania stosunków międzynarodowych wbrew istotnym różnicom religijnym i kulturowym), Archiwum Komisji Edukacji Narodowej (KEN). Czy ryzykowna byłaby konstatacja, że ów „duch”, wspólny na terenach dawnej Rzeczypospolitej, przetrwał rozbiory i można go odnaleźć właśnie w takich wpisanych

na międzynarodową Listę polskich obiektach, jak tablice 21 Postulatów Gdańskich z Sierpnia’80 i kolekcja dokumentów *Narodziny Solidarności – masowego ruchu społecznego*, archiwum paryskiej „Kultury” (Instytutu Literackiego w Maisons-Laffitte), a także w litewsko-łotewsko-estońskim wpisie, pt. *Bałtycka droga* - dokumentach głośnej, masowej manifestacji, zorganizowanej w tych krajach, wówczas jeszcze republikach radzieckich, w 50. rocznicę paktu Hitler-Stalin, istotnej dla odzyskania przez nie niepodległości i dla rozpadu ZSRR?

Na Polską Listę Krajową Programu Pamięć Świata

wpisywane są obiekty dziedzictwa dokumentacyjnego o szczególnie istotnym znaczeniu dla rozumienia polskiej kultury, historii i tożsamości. Wśród dotąd wpisanych 43 obiektów, znajdują się m.in.: Kronika Galla Anonima (najstarsza polska kronika), Rocznik świętokrzyski dawny (najstarszy zachowany w oryginale pomnik polskiej historiografii), *Kazania świętokrzyskie* (najstarszy zachowany tekst prozatorski w języku polskim); dokument Zbiluta z 1153 roku (najstarszy zachowany akt prawny sporządzony na ziemiach polskich); akt Unii Krewskiej z 1385 roku; Statut Łaskiego; *De Republica emendanda* Andrzeja Frycza Modrzewskiego (egzemplarz pierwszego wydania, 1551, z własnoręczną dedykacją Andrzeja Frycza Modrzewskiego dla króla Zygmunta Augusta); akt Konstytucji 3 Maja z 1791 roku, autograf *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza; Kazimierza Stronczyńskiego *Opisy i widoki zabytków starożytności w Królestwie Polskim* (dokumentacja pierwszej w Polsce i w Europie państwowej inwentaryzacji zabytków w połowie XIX); Memoriał Ignacego Jana Paderewskiego do prezydenta Stanów Zjednoczonych, Woodrowa Wilsona, w sprawie Polski i jej niepodległości, z 17 stycznia 1917 roku, Traktat Pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, podpisany w Rydze 18 marca 1921 roku (tzw. Traktat Ryski)⁸.

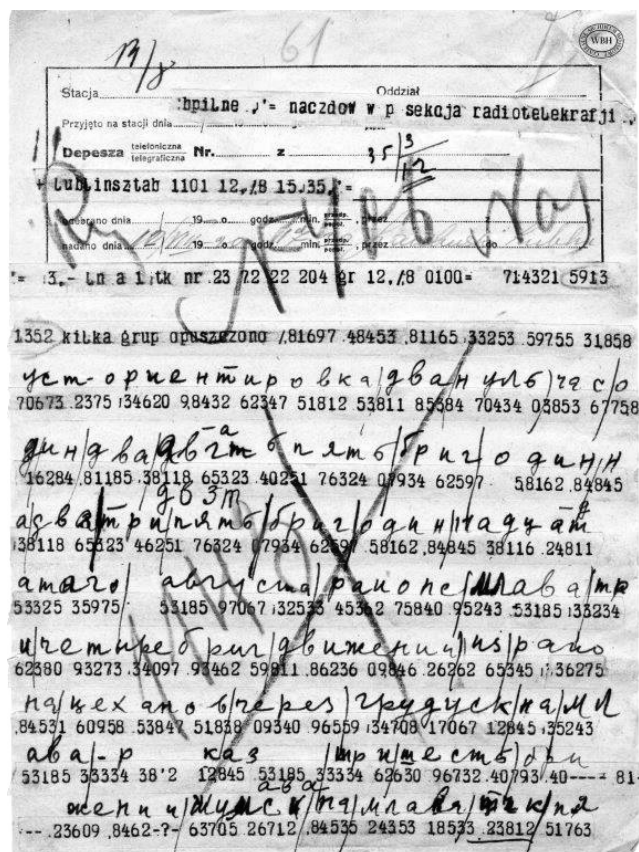
Niezwykłość i znaczenie szeregu polskich obiektów, znajdujących się na listach Programu Pamięć Świata, stają się lepiej widoczne w kontekście innych rodzajów dziedzictwa, np. miejsc wpisanych

⁷ Wszystkie polskie wpisy na Listę wymienione są na stronach Polskiego Komitetu do spraw UNESCO: <http://www.unesco.pl/komunikacja-i-informacja/pamiec-swiata/polskie-obiekty-na-liscie-pamieci-swiata/>

⁸ Wszystkie wpisy dostępne są na stronach PK ds. UNESCO (<http://www.unesco.pl/komunikacja-i-informacja/pamiec-swiata/polska-lista-krajowa-programu-pamiec-swiata/>), a szersza ich prezentacja na stronach NDAP: <http://pamiecpolski.archiwa.gov.pl/obiekty>

na Listę Światowego Dziedzictwa, i vice versa: znajomość tych obiektów pozwala lepiej dostrzec znaczenie i charakter tamtych miejsc. Dobrym przykładem jest wpisane na międzynarodową Listę Pamięci Świata Archiwum Biura Odbudowy Stolicy (BOS), dokumentującego zniszczenie oraz odbudowę z ruin Warszawy po II wojnie światowej, a zwłaszcza obszaru obecnego miejsca światowego dziedzictwa – Starego Miasta w Warszawie.

Z kolei, wpisany na międzynarodową Listę akt Konfederacji Generalnej Warszawskiej z 1573 roku to dokument, który gwarantował tolerancję religijną, jako jedną z podstaw ustroju dawnej Rzeczypospolitej. Podobnie jak uchwalona na Zamku Królewskim w Warszawie Konstytucja 3 Maja 1791 roku (wpisana na Polską Listę Krajową Pamięci Świata wskazuje na rolę Zamku w systemie politycznym dawnej Rzeczypospolitej i jego późniejsze znaczenie dla tradycji polskiej suwerenności, parlamentaryzmu i demokracji. Mówi to wiele o symbolicznym wymiarze zarówno całkowitego zniszczenia, jak i odbudowy Zamku.

Dokumenty polskiego wywiadu radiowego z okresu Bitwy Warszawskiej 1920 roku: przejęta przez polski wywiad radiowy szyfrowa wiadomość rosyjska, z nadpisanym ręcznie rozszyfrowanym tekstem. Fot.: © Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowe Biuro Historyczne.

Akt Konfederacji Warszawskiej rzuca też światło na przenikanie się i pokojowe współistnienie kultur, wyznań i religii w dawnej Rzeczypospolitej, czego śladem są Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat, wspólnie przez Polskę i Ukrainę wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa.

Innego miejsca światowego dziedzictwa – Królewskich Kopalń Soli w Wieliczce i Bochni – dotyczy *Opis żup bocheńskich i wielickich* z 1518 roku, wyjątkowe świadectwo struktury i funkcjonowania jednego z największych przedsiębiorstw średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy, wpisane na Polską Listę Krajową Pamięci Świata.

Podkreślana bywa potrzeba traktowania dziedzictwa jako pewnej całości, pomimo odrębności poszczególnych jego rodzajów, które są definiowane z różnych punktów widzenia i których ochrona wymaga odrębnych środków, metod zarządzania i regulacji prawnych. Różne rodzaje dziedzictwa wiążą się bowiem ze sobą na rozmaite sposoby, zarówno w wymiarze praktycznym, jak i w refleksji nad znaczeniem dziedzictwa i poszczególnych jego miejsc, elementów czy obiektów. Zalecenie dotyczące dziedzictwa dokumentacyjnego zachęca do synergii, „w celu zapewnienia większej spójności działań”. Oczywiście, synergia nie powinna oznaczać uniformizacji, zacierania różnic pomiędzy konwencjami UNESCO, programami czy zasadami prowadzenia list dziedzictwa, lecz ukazywać relacje i komplementarność świadectw różnego rodzaju osiągnięć i doświadczeń ludzkości. Ukazywanie związków pomiędzy dziedzictwem gromadzonym na listach prowadzonych w ramach różnych konwencji i programów UNESCO – i nie tylko UNESCO – z pewnością dobrze służyłoby zainteresowaniu nim, upowszechnianiu i rozwojowi wiedzy na jego temat, a także lepszemu rozumieniu świata. Rozwój technologii cyfrowych wybitnie temu sprzyja.

Tomasz Komorowski

Niniejszy materiał stanowi adaptację dla Biuletynu PK ds. UNESCO artykułów przygotowanych dla Biuletynu Informacyjnego PKN ICOMOS, nr 1-2 (40-41) 2018; dodatku do czasopisma *Ochrona Zabytków*, Warszawa 2017, ss. 193-190 i *World Heritage*, N°84 – lipiec 2017: *Special Issue – World Heritage in Poland*, ss. 96-100. Niektóre wątki zostały przedstawione w prezentacji wygłoszonej 21 sierpnia 2017 roku we Wrocławiu podczas UNESCO Open Session na 83. Światowym Kongresie Bibliotek i Informacji (WLIC) Międzynarodowej Federacji Bibliotekarskich Stowarzyszeń i Instytucji IFLA (<https://www.ifla.org/node/11698>).

Zrównoważony rozwój a kultura

Pojęcie „zrównoważony rozwój” jest bardzo często instynktownie wiązane ze środowiskiem naturalnym. Bardzo ważne jest jednak wyjście poza to ograniczone rozumienie i dostrzeżenie wielowymiarowości i złożoności pojęcia „rozwój zrównoważony”. Chodzi o rozszerzenie tego pojęcia w taki sposób, aby rozumieć je raczej jako całe otoczenie, włączając w to środowisko naturalne, społeczne i ekologiczne, a także kulturowe. Szczególną rolę w rozmowach o zachowaniach, zwyczajach, stereotypach, postawach czy aksjologii pełni tu dziedzictwo niematerialne. Istnieje wiele społeczności lokalnych, w których elementy kulturowego dziedzictwa niematerialnego mogą być dziś przydatne do praktycznego wdrażania zrównoważonego rozwoju. Niestety, istnieje również wiele takich, dla których nie znajdują one zastosowania.

Każde z tych powiązań, wraz z potrzebą multidyscyplinarnego i wielowymiarowego podejścia, zostało dostrzeżone przez UNESCO w ostatnich latach. Organizacja ma kompetencje i narzędzia do pełnienia ważnej roli w opracowywaniu nawet najbardziej złożonych rozwiązań w różnych dziedzinach, w których zrównoważony rozwój jest brany pod uwagę. Jednym z najważniejszych narzędzi w procesie szukania holistycznego i całościowego podejścia w relacjach pomiędzy naukami ścisłymi i społecznymi, jest dialog, powszechnie stosowany w Organizacji.

Z dzisiejszej perspektywy można powiedzieć, że zasada ta przyświecała ustanowieniu programu UNESCO Człowiek i Biosfera w 1970 roku, a więc rok po ukazaniu się w 1969 r. słynnego Raportu Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta „Człowiek i jego środowisko”, jako reakcja na kryzys wynikły z działania człowieka w stosunku do środowiska naturalnego. Zwraca się tam między innymi uwagę

na „niedostateczną integrację rozwiniętej techniki z wymogami środowiska, wyniszczenie ziemi i krajobrazu, bezplanowy rozwój stref miejskich” itd. Obserwacje zawarte w raporcie znalazły odzwierciedlenie w podstawach programu MAB, odwołujących się do zrównoważonej koegzystencji środowiska naturalnego i społeczności lokalnych, mając na celu godzenie ochrony środowiska i rozwoju tych społeczności poprzez wpisywanie niejako jednego wymiaru w drugi, z uwzględnieniem aspektu kulturowego. Niestety, mimo istnienia sieci rezerwatów MAB w Polsce, nie mają one formalnego umocowania w naszym prawie.

Idea wzajemnych powiązań i współzależności leży u podstaw filozofii

działania UNESCO oraz rozumienia sprawczej roli człowieka we wszystkich procesach zmian dokonujących się w środowisku. Oznacza to, że żaden postęp w żadnej dziedzinie nie będzie możliwy bez zmiany postaw ludzkich. Jest niezwykle ważne, aby lokalne społeczności brały świadomy, aktywny udział w procesach zarządzania zasobami naturalnymi oraz w poszukiwaniu rozwiązań problemów środowiskowych, z jakimi dana społeczność się boryka. Aktywne uczestnictwo oznacza wzięcie odpowiedzialności za zrównoważony sposób gospodarowania zarówno tym, co jest dostępne teraz, jak i tym, co ma pozostać dla przyszłych pokoleń. Aby to jednak stało się możliwe, konieczne jest wsparcie tej pięknej i słusznej idei konkretnymi zapisami prawa, z jednej strony dającymi społeczności lokalnej konkretny instrument współdecydowania o sprawach środowiska i wykorzystywania zasobów naturalnych, z drugiej – pozwalający państwu dzielić się odpowiedzialnością za szeroko rozumiane środowisko – z tymi, którzy na co dzień z niego korzystają w lokalnej skali.

Ten proces kształtowania odpowiedzialnych obywateli, świadomych

własnej roli w społeczeństwie, nie będzie także możliwy bez edukacji – najważniejszej z dziedzin, decydującej o postępie we wszystkich pozostałych. W przyjętej w 2015 roku na forum ONZ Agendzie Zrównoważonego Rozwoju (ZR) 2030, wśród 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (CZR) i 169 towarzyszących im Zadań, większość odnosi się bezpośrednio do obszarów zaangażowania UNESCO. Czołową pozycję wśród nich zajmuje CZR 4. dotyczący się wszystkich poziomów edukacji, która powinna być dostępna dla wszystkich ludzi i przez całe życie, zaś edukacja dla ZR stanowi istotną część tego procesu i jednocześnie istotny warunek realizacji wszystkich pozostałych Celów. Edukacja dla ZR powinna stanowić istotny i obowiązkowy, a więc prawnie gwarantowany element podstawy programowej w każdym, a więc i naszym polskim systemie edukacji, jak również w systemie kształcenia nauczycieli, bo bez nich – oraz ich świadomego udziału – sam zapis programowy będzie tylko martwym przepisem.

Obok edukacji formalnej, niewyczerpanym źródłem wiedzy jest

sama społeczność lokalna. Wiedza tradycyjna, przekazywana z pokolenia na pokolenie, stanowi źródło rozwiązań wielu problemów środowiskowych, z którymi formalna nauka nie radzi sobie. UNESCO

doceniło tę skarbnicę wiedzy kilkanaście lat temu, zwracając uwagę na tradycyjne, wynikające z kultury lokalnej, związki człowieka z naturą, tworząc niezliczone projekty, wspierające społeczności lokalne i ich głęboką, przekazywaną z pokolenia na pokolenie wiedzę na temat rozwiązywania problemów środowiskowych, opartą na naturalnych mechanizmach funkcjonowania przyrody. Te rozwiązania to dziś w wielu regionach świata jedyna szansa na skuteczne zmierzenie się z problemami niedoboru wody, pustynnienia, wylesiania ogromnych obszarów Globu. Ochronie i odbudowie ekosystemów lądowych oraz promowaniu zrównoważonych metod ich wykorzystywania i gospodarowania lasami oraz powstrzymaniu strat różnorodności biologicznej poświęcony jest CZR 15.

Czy osiągnięcie tych Celów jest możliwe bez świadomej postawy społeczności lokalnych, uformowanej więzami kulturowymi?

Warto zwrócić uwagę, że po raz pierwszy w międzynarodowej agendzie rozwojowej znalazło się tak wyraźne, bezpośrednie odniesienie do kultury, jako dziedziny mającej bezpośredni wpływ na poziom życia społeczeństw i jednostek, na możliwości redukcji obszarów biedy i budowanie społeczeństw obywatelskich. W CZR 8. zrównoważony model wzrostu gospodarczego łączy się z promowaniem polityki wspierającej m.in. kreatywność i innowacyjność oraz lokalną kulturę i jej produkty. Podobny zapis odnajdujemy w CZR 12., dotyczącym zrównoważonych modeli konsumpcji i produkcji, gdzie także promowanie lokalnej kultury i jej produktów wskazuje się jako jedno z zadań zrównoważonej turystyki i tworzenia miejsc pracy. Pośród innych dziedzin, gdzie kultura stanowi istotny zasób rozwojowy, dynamiczny rozwój turystyki, w tym tej opartej na zasobach kultury, jako ważnej gałęzi gospodarki, jest przykładem, że, szczególnie w krajach rozwijających się, może stanowić koło zamachowe wzrostu ekonomicznego. Turystyka, w coraz większym stopniu czerpiąca z bogactwa kultury rozproszonej w różnych regionach świata, przyczynia się do podniesienia poziomu świadomości różnorodności kulturowej, sprzyjając wymianie międzynarodowej i wzrostowi inwestycji w różnych sektorach.

Warto pamiętać, że ta część Agendy 2030, która odnosi się do ochrony dziedzictwa kulturowego, zyskuje solidne wsparcie w prawie międzynarodowym, dzięki konwencjom kulturalnym UNESCO, stanowiącym przecież akty prawa międzynarodowego.

Implementacja programów i konwencji UNESCO na temat ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, a także rozwój przemysłów kultury oraz programów realizowanych we współpracy z rządami państw członkowskich, mają kluczowe znaczenie dla realizacji Agendy 2030.

Czerpanie z zasobu, jakim jest kultura, przyczynia się w znacznym stopniu do wzrostu poziomu życia, poprzez zwiększenie zdolności organizacyjnych społeczności na różnych poziomach, w gospodarowaniu przestrzenią. Do największych problemów współczesnych należy zrównoważenie działań, przebiegających na styku obszarów przyrodniczych i kulturowych. Zwiększenie wysiłków dla ochrony

i zachowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego jest jednym z głównych zadań CZR 11., poświęconego tworzeniu bezpiecznych, zrównoważonych miast i osiedli ludzkich.

W roku 2008 Polska ratyfikowała Konwencję w sprawie ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego, przyjętą na forum UNESCO w 2005 r. W sposób szczególny wskazuje ona na udział szeroko rozumianej kultury w realizacji polityki rozwojowej państwa. Wprowadzenie poruszanej w niej problematyki na poziom planowania i praktycznej realizacji rozwoju na każdym szczeblu administracji państwowej, może przyczynić się do pogłębienia demokratycznych procesów społecznych.

W kluczowym dla konwencji artykule 13. czytamy, że „Strony dołożą wszelkich starań w celu włączenia kultury do polityki rozwojowej na wszystkich szczeblach”. Rozumienie tego zapisu uściślamy późniejsze dyrektywy, dodając potrzebę ustanowienia skutecznych mechanizmów międzyresortowych, pozwalających na koordynację tej polityki oraz podkreślając konieczność „doskonalenia polityki rozwojowej w sektorze edukacji, turystyki, zdrowia publicznego, bezpieczeństwa i zagospodarowania przestrzeni zurbanizowanej”. Wzmacnia się także zapisy o lokalnej tożsamości kulturowej i udziale kultury w polityce państwa „jako elementu strategicznego”. Konwencja z jednej strony uwypukla rolę różnorodności kulturowej, jako „głównej siły napędowej trwałego i zrównoważonego rozwoju” – jak czytamy w preambule, z drugiej zaś, jako jedną z zasad wskazuje na komplementarność i równoważność jego ekonomicznych i kulturowych aspektów. Konwencja zatem uzależnia zrównoważony rozwój od udziału w nim kultury, która przenika trzy podstawowe jego elementy, zwykle wyodrębniane jako ekonomia, środowisko i społeczeństwo.

Wizję szeroko rozumianego udziału kultury w rozwoju PK ds. UNESCO przedstawił w publikacji, wydanej w 2009 roku, pt. „Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo”.¹

Użyte w tamtej publikacji sformułowania, definiujące kulturę jako warunek zrównoważonego rozwoju, tożsamości lokalnej, jako integralną część różnorodnego środowiska biokulturowego, czy jako istotnego kapitału rozwojowego oraz czynnika rozwoju demokracji, w tym szczególnie demokracji lokalnej, mimo upływu prawie 10 lat nie funkcjonują jeszcze w świadomości społecznej.

Temat ten, ale w kontekście współzależności szeroko rozumianego otoczenia oraz kształtowania się i rozwoju społecznego, podjęliśmy w 2015 roku w książce pt. „Krajobraz kulturowo-przyrodniczy z perspektywy społecznej”². Opiera się ona na założeniu, że warunkiem zrównoważonego rozwoju jest ochrona środowiska rozumianego komplementarnie, które łączy w sobie dziedzictwo kulturowe, materialne i niematerialne, w powiązaniu ze środowiskiem przyrodniczym.

W pewnym stopniu, zagadnieniem tym zajęła się Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego

¹ „Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo” prof. R. Janikowski, prof. K. Krzysztofek, PK ds. UNESCO, Warszawa 2009

² „Krajobraz kulturowo-przyrodniczy z perspektywy społecznej”, prof. S. Ratajski, prof. M. Ziółkowski, PK ds. UNESCO, Warszawa 2015

i naturalnego z 1972 r.³., ale mimo sukcesu Listy Światowego Dziedzictwa, nie zdołała ona wprowadzić do powszechnej świadomości równoważności kultury i przyrody, jako składowych środowiska człowieka.

Komplementarnie rozumiane środowisko przyrodniczo-kulturowe, czy, inaczej mówiąc, podejście holistyczne, znajduje wyraz w Zaleceniu UNESCO z 2011 r. w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego⁴. Krajobraz określany jest tu jako „integralna całość, składająca się z elementów przyrodniczych oraz dziedzictwa kulturowego, rozumianego jako dziedzictwo zarówno materialne, jak i niematerialne”. To nowoczesne podejście stanowi odpowiedź na zjawiska związane z „postępującą urbanizacją, przybierającą często niekontrolowaną formę, powodującą procesy fragmentacji społecznej i przestrzennej oraz pogarszanie się jakości środowiska, zarówno w obszarach miejskich, jak i sąsiadujących z nimi obszarach wiejskich” – jak można przeczytać we wprowadzeniu.

W myśl definicji, pojęcie dziedzictwa zostało istotnie poszerzone.

Krajobraz historyczny stanowi szerszy kontekst krajobrazu miejskiego i „obejmuje topografię, morfologię, hydrologię oraz cechy przyrodnicze danego miejsca; jego zabudowę współczesną i historyczną, infrastrukturę naziemną i podziemną, otwarte przestrzenie i tereny zielone, formy użytkowania terenu i organizację przestrzenną”, a także, co bardzo istotne, percepcję i relacje widokowe. Ważnym elementem tego złożonego i zintegrowanego pojmowania krajobrazu są aspekty niematerialne, odnoszące się do kultury niematerialnej społeczności lokalnej, jako wyznacznika tożsamości i różnorodności – jak czytamy dalej w definicji.

Ostatnie sformułowania tej definicji są następstwem uchwalenia

przez UNESCO w 2003 roku Konwencji w sprawie ochrony kulturowego dziedzictwa niematerialnego⁵ i wspomnianej Konwencji w sprawie ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego w 2005 r. Pierwsza z nich, która stosunkowo niedawno, bo w roku 2012, została ratyfikowana przez Polskę, ciągle jeszcze nie znalazła odzwierciedlenia w polskim prawie, a dotyczy całej sfery zagadnień związanych z dziedzictwem niematerialnym, które, jak widzimy, jest nierozłączne związane ze współczesnym pojmowaniem krajobrazu – otoczenia. Czym jest to dziedzictwo, określa art. 2 Konwencji: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego.

³ Tekst Konwencji dostępny jest na stronie PK ds. UNESCO: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_w_sprawie_ochrony_Swiatowego_Dziedzictwa.pdf

⁴ Tekst Zalecenia opublikowany jest na stronie PK ds. UNESCO: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Rekomendacje/Zalecenie_w_sprawie_krajobrazu_miejskiego.pdf

⁵ Tekst Konwencji dostępny jest na stronie PK ds. UNESCO: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz._niemater_2003.pdf

To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.”

Mamy więc do czynienia z powiązaniem krajobrazu z wyrazem tożsamości lokalnej, nie tylko wyrażonej poprzez układ geologiczny, przyrodniczy i symboliczny, przekaz zabudowy architektonicznej, ale także poprzez określające tę zabudowę miejscowe relacje społeczne, wyrażone w różnych przejawach kulturowych.

Idee wyrażone w przytoczonych dokumentach UNESCO są odbiciem ewolucji omawianych pojęć, jaka zachodziła równolegle do procesów cywilizacyjnych ostatnich dziesięcioleci, której towarzyszył też wzrost świadomości znaczenia dziedzictwa, jako istotnego elementu równoważącego rozwój. Przejawem tego są tendencje do poszukiwania synergii różnie dotąd ujmowanych aspektów, związanych z otoczeniem człowieka. Dominuje w tych poszukiwaniach podejście antropocentryczne, determinując ujęcie krajobrazu, rozumianego jako otoczenie, jako istotnego czynnika, mającego wpływ na kształtowanie jednostki i rozwój społeczny.

Funkcja związana z zachowaniem przestrzeni lokalnej jest, w kontekście zrównoważonego rozwoju, jednym z głównych wyzwań współczesnego planowania. Od niej zależy w dużym stopniu istnienie silnej więzi wspólnotowej, zdolnej pobudzić do aktywnego uczestnictwa w procesach demokratycznych, ukierunkowanych na samorządność i odpowiedzialność za przestrzeń lokalną osiedla, dzielnicy, miasta, środowiska przyrodniczego oraz systemów wodnych.

Rozwój ekonomiczny, podlegający zasadom zrównoważonego rozwoju, opiera się na najistotniejszym kapitale, jakim są ludzie, na ich kreatywności, postawach, wrażliwości na wartości, umiejętności współpracy, a także na ich zdolnościach produkcyjnych, stanowiących potencjał rozwoju, uzależnionych w ogromnym stopniu od środowiska kulturowo-przyrodniczego, kształtującego poczucie tożsamości i więzi społecznych. Polityczny w istocie zwrot, jakim jest zrównoważony rozwój, można zastąpić innym, który wyrażałby ideę współbrzmienia z otoczeniem. Wydaje się, że słowo "harmonia" najlepiej oddaje jej istotę. A zatem, mówiąc o rozwoju zrównoważonym, mamy na myśli taki rozwój człowieka i wspólnot, który przebiega w harmonii i dialogu ze środowiskiem, zapewniając jego trwanie w postaci sprzyjającej rozwojowi przyszłych pokoleń. Wydaje się bowiem, że wciąż brak nam, jako współtworzącym to środowisko, świadomości, że niszcząc je, niezależnie od tego na jaką skalę, raniemy siebie samych. ●

Sławomir Ratajski

Ku zrównoważonemu rozwojowi polskich miast

Rozwój zrównoważony

W Konstytucji RP w art. 5 czytamy: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.” Nie wnikając w zaawansowane rozważania terminologiczne nad istotą znaczenia „rozwoju zrównoważonego”, możemy przyjąć, że pojęcie to odpowiada temu, co w języku angielskim określa się jako „sustainable development”, a we francuskim „développement durable”. Możemy w ten sposób uznać, że cały artykuł 5. naszej Konstytucji odpowiada na wyzwania „trwałości” lub „podtrzymywalności” rozwoju kraju.

Zawarcie w najwyższym akcie prawnym zasady rozwoju zrównoważonego jest przypadkiem nieczęstym, i polska konstytucja jest jedną z nielicznych pod tym względem. Tym większa odpowiedzialność ciąży tak na władzach publicznych, jak i na społeczeństwie, by w swoich działaniach sprostać wyzwaniom rozwoju zrównoważonego. Jednocześnie, tym większą zbieżność możemy znaleźć między wymogami polskiej konstytucji a dyrektywami organizacji międzynarodowych, takich jak ONZ, szczególnie zaś jej wyspecjalizowana agenda - UNESCO.

Niniejszy tekst poświęcamy jednemu tylko terytorialnemu wymiarowi rozwoju zrównoważonego: problemom miast. Co więcej, ograniczymy tę problematykę do dwóch wzajemnie powiązanych aspektów: środowiska przyrodniczego i partycypacji społecznej. To dzięki aktywności społecznej zmienia się percepcja zagadnień środowiska i sposobów korzystania z niego pośród reprezentantów władz publicznych. W rezultacie, władze te podejmują wiele nowych zadań związanych z poprawą warunków życia mieszkańców. Nasze rozważania

zilustrujemy kilkoma przykładami z polskich miast, które starają się wprowadzić w życie zasady rozwoju zrównoważonego.

Miasta, metropolie

Dlaczego koncentrujemy się na miastach? Z „formalnego” punktu widzenia można to uzasadnić wagą, jaką ONZ przykładą do zrównoważonego rozwoju miast, formułując 11. Cel Zrównoważonego Rozwoju: „Zrównoważone miasta i społeczności”. Polskie miasta koncentrują nieco ponad 60 procent ludności kraju, a udział ten nieznacznie maleje od kilkunastu lat, czego główną przyczyną jest suburbanizacja, stanowiąca znaczącą część odpływu migracyjnego z miast, które tracą ludność – do obszarów formalnie określanych jako „wieś”.

Szczególnym przypadkiem są miasta wielkie – metropolie. Z jednej strony dominują one w procesach rozwoju kraju. Tak np. w 7 polskich największych obszarach metropolitalnych (krakowskim, łódzkim, poznańskim, śląsko-dąbrowskim, trójmiejskim, warszawskim i wrocławskim) wytwarza się ok. 63% polskiego PKB. Jednocześnie te wielkie miasta i otaczające je obszary wykazują wysoką dynamikę wzrostu, znacząco wyższą, niż średnia krajowa¹. W konsekwencji, PKB wytworzony w wielkich miastach, w przeliczeniu na mieszkańca jest z reguły znacząco wyższy od średnich krajowych, co wynika z korzyści skali koncentracji usług wysokiego rzędu, w tym tzw. wyspecjalizowanych usług biznesowych, charakteryzujących się wysoką wydajnością pracy oraz silną dynamiką wzrostu. Tak np. w Warszawie PKB na mieszkańca przekracza średnią krajową prawie trzykrotnie, w Poznaniu prawie dwukrotnie. Otoczenie tych dwóch miast także wytwarza więcej wartości dodanej w przeliczeniu na mieszkańca, niż średnio w kraju. Podobne prawidłowości występują w wielu krajach, w tym w krajach Unii Europejskiej².

Miasta – szczególnie wielkie – wykazują swego rodzaju dwoiste cechy. Z jednej strony słuszne jest powiedzenie Jane Jacobs, iż cały postęp ludzkości dokonał się w miastach. Jak wskazuje Manuel Castells, w obecnej fazie rozwoju (w którym globalną konkurencję wygrywają obszary innowacyjne, ściśle powiązane ze sobą wzajemnymi zależnościami) postęp ten dokonuje się głównie w metropoliach. Castells twierdzi wręcz, że metropolie – będące najważniejszymi węzłami globalnej przestrzeni przepływów – rządzą światem. Z drugiej jednak strony, równie słuszne jest stwierdzenie, że wielkie miasta generują także wielkie problemy i silne napięcia, obce obszarom o mniejszej koncentracji zasobów i mniejszej intensywności procesów gospodarczych i społecznych, a także ekologicznych.

Środowisko przyrodnicze polskich miast i dążenia do jego poprawy

Wyzwanie zrównoważonego rozwoju miast zostało uznane za jeden z 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, przyjętych przez ONZ

¹ G. Gorzelak, Refleksje o szansach i zagrożeniach polskich metropolii, w: *Polska regionów – Polska miast*, UM Woj. Małopolskiego, Kraków 2017 (ss. 147-166).

² *Szósty raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej*, Komisja Europejska, Bruksela, 2014

w 2015 roku. W ten sposób podkreślone zostało szczególne znaczenie miast jako, z jednej strony, ośrodków kreowania nowych wzorców rozwoju, a z drugiej – miejsc koncentracji negatywnego oddziaływania na środowisko. Pośród celów szczegółowych znalazły się m.in., istotne z punktu widzenia polskich miast, tematy takie jak zrównoważony transport, zanieczyszczenie powietrza, dostęp do terenów zielonych, czy zarządzanie wodą, w sposób wzmacniający adaptacyjność układu terytorialnego. Polskie miasta częściowo rozpoznały już wspomniane wyżej tematy jako istotne wyzwania, w dużej mierze dzięki presji aktywizujących się społeczności lokalnych.

Dotyczy to zwłaszcza głośnego w ostatnich latach tematu smogu, wprowadzonego do publicznej dyskusji i – w efekcie – do procesu planowania polityk publicznych, dzięki działaniom aktywistów skupionych w lokalnych organizacjach – alarmach smogowych.

Polska pod względem zanieczyszczenia powietrza miast zajmuje niechlubną, jedną z ostatnich pozycji w uporządkowaniu miast Europy: na 50 najsilniej zanieczyszczonych miast UE, 32 to miasta polskie. Nic więc dziwnego, że problem smogu stał się jednym z kluczowych tematów dyskusji publicznych, a dwukrotne dzienne komunikaty o sytuacji w miastach upowszechniają ten palący problem w świadomości społecznej. W ostatnich latach pojawiły się zatem w Polsce ciekawe, choć wciąż nieliczne, rozwiązania, odpowiadające na kluczowe środowiskowe wyzwania zrównoważonego rozwoju miast. Poniżej przedstawiamy trzy z nich, dobrane tak, by reprezentowały różne miasta i różne obszary interwencji.

Ochrona powietrza w Krakowie

Krakowskie powietrze należy do najbardziej zanieczyszczonych w Europie. W rankingu miast dotkniętych smogiem Europejskiej Agencji Środowiska, Kraków znalazł się na trzecim miejscu.³ Rok później, na liście przygotowanej przez WHO, Kraków zajął ósme miejsce pośród 575 miast o najwyższym stężeniu szkodliwego pyłu PM10.⁴ Kraków wypada źle także na tle innych polskich ośrodków. Według danych z 2016 roku, dopuszczalny poziom PM10 był tu przekraczany najczęściej, tj. aż przez 165 dni, przy limicie wynoszącym 35 dni.⁵ W efekcie, Kraków stał się nieformalną „stolicą” polskiego smogu i ... pionierem w zakresie rozwiązań przeciwdziałających zanieczyszczeniu powietrza.

Smog w Krakowie nie jest nowym zjawiskiem, ale dopiero od niedawna przebił się do powszechnej świadomości. Kluczowe znaczenie miało powstanie w 2012 roku inicjatywy obywatelskiej Krakowski Alarm Smogowy. Dzięki mobilizacji społecznej oraz pracy ekspertów i aktywistów z Krakowskiego Alarmu Smogowego, po kilku latach udało

³ EEA 2014, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/percentage-of-urban-population-resident-in-areas-where-pollutant-concentrations-are-higher-than-selected-limit-target-values-eea-member-countries-2>

⁴ WHO 2014 http://www.who.int/phe/health_topics/outdoorair/databases/cities/en/

⁵ Krakowski Alarm Smogowy 2017, <https://smoglab.pl/smogowi-rekordzisci-najczystsze-miejsca-polsce/>

się nakłonić władze samorządowe do współpracy. W efekcie, województwo małopolskie, jako pierwsze w Polsce, przyjęło w 2017 roku uchwałę antysmogową. To właśnie zapisom tej uchwały oraz towarzyszącemu jej programowi osłonowemu poświęcimy dalszą część tego studium przypadku.

Małopolska uchwała antysmogowa weszła w życie 1 lipca 2017 roku i objęła całe województwo, lecz zapisy dla Krakowa i pozostałego obszaru są różne.

Rozwiązania wprowadzone w uchwale antysmogowej koncentrują się na ograniczeniu niskiej emisji, czyli zanieczyszczeń powstających głównie w indywidualnych instalacjach grzewczych. Wiele z nich to tzw. kopciuchy, czyli przestarzałe piece na paliwa stałe – ich liczbę w Krakowie w 2015 roku szacowano na około 30 tysięcy.⁶ Do tego dochodzą jeszcze zanieczyszczenia z zakładów przemysłowych oraz ruchu samochodowego – w tym obszarze nie podjęto jednak skoordynowanych działań.

Istotnym uzupełnieniem rozwiązań wprowadzonych w uchwale antysmogowej dla Krakowa są miejskie programy wsparcia. Plan Ograniczania Niskiej Emisji oferuje dotacje do wymiany zanieczyszczających powietrze źródeł ciepła oraz instalacji odnawialnych źródeł energii. W 2016 roku, dzięki środkom z tego programu, udało się zlikwidować ponad 4000 pieców i palenisk na paliwa stałe, zainstalować 152 instalacje OZE oraz podłączyć 46 budynków do miejskiej sieci ciepłowniczej.⁷ Aby przyspieszyć realizację programu, wprowadzono malejące progi dofinansowania – do 2016 możliwe było uzyskanie dotacji w wysokości 100% kosztów, w kolejnych latach ten wskaźnik spada o 20 pkt. proc.

Lokalny Program Osłonowy w Krakowie powstał w 2015 roku dla wsparcia osób, które ponoszą zwiększone koszty grzewcze, związane z trwałą zmianą systemu ogrzewania opartego na paliwie stałym, na jeden z systemów bardziej przyjaznych środowisku. Wysokość przyznawanej pomocy zależy od powierzchni lokalu, stawki odzwierciedlającej wzrost kosztów ogrzewania w wyniku zastosowania proekologicznej technologii oraz współczynnika dochodu. Przykładowo, 3-osobowa rodzina, mieszkająca w lokalu o powierzchni 70m² i mająca dochód netto w wysokości 2000 zł na osobę, która przejdzie na ogrzewanie gazowe, dostanie roczną dopłatę w wysokości 640 złotych.⁸

Wsparcie udzielane w ramach Lokalnego Programu Osłonowego nie tylko stanowi zachętę do szybszej zmiany źródła ogrzewania, ale odnosi się także do bardzo istotnego problemu ubóstwa energetycznego. Według badań, problem ten dotyka nawet co trzeciego Polaka⁹ i jako taki powinien mieć centralne miejsce w projektowaniu polityk przeciwdziałających zanieczyszczeniu powietrza.

⁶ <https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/13/air-dirty-fight-pollution-krakow-poland-ban-wood-coal>

⁷ https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=84171

⁸ https://mops.krakow.pl/mops/211787,artykul,lokalny_program_oslonowy_zmiana_ogrzewania.html

⁹ Bator A., Kukuła W. (2016), *Rola konsumenta w transformacji energetycznej*, Fundacja ClientEarth Prawnicy dla Ziemi, Warszawa

Przykład Krakowa pokazuje, że można podjąć skoordynowane działania wymierzone w niską emisję, uwzględniające zarówno aspekt techniczny (dotacje do wymiany pieców, regulacje dotyczące jakości paliw), jak i społeczny.

System rowerów publicznych Veturilo w Warszawie

W Warszawie liczba zarejestrowanych aut wynosi 730 na 1000 mieszkańców, czyli dwa razy więcej niż w Berlinie i o 13% więcej niż w Krakowie.¹⁰ Dodatkowo, codziennie do miasta wjeżdża ponad pół miliona samochodów.¹¹ Mimo relatywnie dobrze rozwiniętej sieci transportu zbiorowego i jej popularności (57% wszystkich niepieszych podróży mieszkańców Warszawy¹²), miejski system transportowy jest zdominowany przez samochody i infrastrukturę dostosowaną do ich potrzeb. Alternatywą jest transport szynowy, rozwijany w ostatnich latach głównie przez rozbudowę drugiej linii metra i uruchamianie nowych, peryferyjnych odcinków tras tramwajowych, a także mobilność rowerowa. To drugie rozwiązanie jest szczególnie korzystne z punktu widzenia ograniczania negatywnego wpływu mobilności na środowisko naturalne oraz przestrzeń miasta. Istotnym impulsem dla rozwoju transportu rowerowego w Warszawie było uruchomienie w 2012 systemu rowerów miejskich *Veturilo*. Tej inicjatywie poświęcone jest niniejsze studium przypadku.

Veturilo to uruchomiony w 2012 roku system samoobsługowych wypożyczalni rowerów miejskich, działający w ramach Zarządu Transportu Miejskiego w Warszawie, obsługiwany przez firmę Nextbike. Rowery są dostępne od marca do listopada dla zarejestrowanych w systemie użytkowników. Pierwsze 20 minut jazdy jest darmowe, dłuższe wypożyczenie pociąga za sobą niewielką opłatę.

Na koniec 2017 roku¹³ w systemie Veturilo zarejestrowanych było 610 tysięcy użytkowników, którzy dokonali w ciągu roku 5,3 mln wypożyczeń (to wzrost o 185% w porównaniu z rokiem 2016), korzystając z puli 5147 rowerów (wzrost z 3053 w 2016 roku), rozmieszczonych na 355 stacjach (205 w 2016 roku). To sytuuje Veturilo na pierwszym miejscu w Polsce i piątym pośród tego typu systemów w Europie, po Paryżu, Londynie, Barcelonie i czyni go porównywalnym pod względem wielkości z systemem w Mediolanie.

Rozwój Veturilo ma wymierny wpływ na ograniczenie presji środowiskowej. Użytkownicy miejskich rowerów przejechali nimi w 2017 roku około 10 mln kilometrów, co – przy założeniu, że wcześniej byli użytkownikami pojazdów spalinowych – ograniczyło emisję dwutlenku węgla o około 1000 ton. W 2017 roku oferta została

¹⁰ Krajowe ramy polityki rozwoju infrastruktury paliw alternatywnych (2016), Ministerstwo Energii RP, Warszawa

¹¹ <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,21478977,samochody-uduszam-miasto-codziennie-milion-aut-na-rozatkach.html>

¹² Warszawskie Badanie Ruchu 2015, <http://transport.um.warszawa.pl/wbr2015>

¹³ Jeśli nie podano inaczej, dane prezentowane w dalszej części tego studium przypadku pochodzą z: Warszawski Raport Rowerowy (2017), Biuro Polityki Mobilności i Transportu m.st. Warszawa, Stowarzyszenie Zielone Mazowsze, Warszawa

poszerzona o 100 rowerów z napędem elektrycznym, mającym ułatwić pokonywanie wzniesień, np. Skarpy Warszawskiej. To instrument sprzyjający włączeniu kolejnych osób – także tych o mniejszej sprawności fizycznej – w grono użytkowników miejskiego roweru.

Prowadzone co roku badania ruchu pozwalają ocenić stopień, w jakim Veturilo przyczynia się do zmiany warszawskiego wzorca mobilności. W okresie 2015-2017 nastąpił wyraźny wzrost udziału podróży rowerowych, z 3.8% wszystkich podróży niepieszych do 5.5%. Według prowadzonych w 2017 roku obserwacji, Veturilo stanowiły 12.6% użytkowanych w Warszawie rowerów. Mimo że ich udział w łącznej liczbie wszystkich podróży wciąż nie przekracza 1%, to jednak rozwój systemu Veturilo ma istotne znaczenie dla transformacji wzorca mobilności. Kilkaset tysięcy nowych rowerzystów, nawet jeśli w większości okazjonalnych, z jednej strony wymusza rozwój infrastruktury rowerowej, z drugiej pozwala tym osobom na stopniową zmianę przyzwyczajeń.

Presja na rozwój infrastruktury rowerowej przynosi wymierne rezultaty. W 2012 roku, kiedy uruchamiano system Veturilo, w Warszawie było 340 km tras rowerowych. Pięć lat później ta liczba wzrosła do 540 km, a w 2018 roku ma przybyć kolejne 100 km tras rowerowych. Pojawiły się także liczne samoobsługowe stacje naprawy rowerów (ponad 150 funkcjonowało ich w 2017 roku) oraz parkingi rowerowe. To jednak nie tylko zasługa popularyzacji Veturilo, ale i wcześniejszych działań warszawskich aktywistów rowerowych, skupionych m.in. w inicjatywie Warszawskiej Masy Krytycznej. To ich działania doprowadziły do powołania w ratuszu pełnomocnika prezydent miasta ds. komunikacji rowerowej, który odpowiada bezpośrednio za promocję tej formy transportu w Warszawie.

Warto jednocześnie zauważyć, że poza Warszawą rowery miejskie są dostępne w 31 miastach, często średnich i małych, a nawet w jednej (podwarszawskiej) gminie. W kilku przypadkach są to systemy aglomeracyjne, wykraczające poza granice miasta. Ogółem, w Polsce funkcjonuje ponad 1400 stacji, w których dostępnych jest 16 000 rowerów. Osobnym zagadnieniem są ścieżki rowerowe, które jeszcze w większości miast nie tworzą zwartych systemów, ale poprawa w tej mierze jest dość szybka.

Błękitno-Zielona Sieć w Łodzi

Jednym z kluczowych wymiarów adaptacji do zmian klimatu w polskich miastach jest zarządzanie wodą. Polskie miasta coraz częściej nawiedzane są przez ekstremalne zjawiska pogodowe, w tym obfite opady skutkujące podtopieniami (tzw. *flash floods*) oraz długotrwałe susze, zagrażające m.in. miejskiej zieleni.¹⁴ Skuteczna adaptacja wymaga systemowego podejścia do problemu przyspieszonego odpływu wód deszczowych z terenów miejskich, wykraczającego poza zwiększanie przepustowości kanalizacji, czy wysokości wałów

¹⁴ Szymalski W. (2017), Dobry klimat dla miast, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa

chroniących przed zalaniem obszarów zabudowanych. Pomocne są tu zwłaszcza rozwiązania z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury, czyli narzędzi zapewniających korzyści ekologiczne, gospodarcze i społeczne poprzez rozbudowę systemów przyrodniczych lub adaptację naturalnych procesów.

W przypadku Łodzi, położenie na wododziale, ograniczona pojemność retencji gruntowej i odśrodkowy układ 18 małych cieków, skutkuje całkowitą ucieczką wody z terenu miasta lub, w sytuacji gwałtownych opadów, podtopieniami w samym mieście i na terenach położonych poniżej. Świadomość problemu spowodowała, że już 20 lat temu lokalny samorząd zaczął szukać rozwiązań wspierających retencję. Z czasem pojawiła się potrzeba zintegrowania działań ukierunkowanych na zarządzanie wodą w mieście. Płaszczyzną współpracy między przedstawicielami miasta, spółek komunalnych, instytucji badawczych i organizacji społecznych w tym obszarze stała się, powołana w 2006 roku, platforma *Learning Alliance*. Ostatecznie, dzięki sieciom partnerstw wypracowana została koncepcja Błękitno-Zielonej Sieci, w 2012 roku włączona do Strategii Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+.

Błękitno-Zielona Sieć zakłada połączenie ze sobą dolin rzek i terenów zielonych, znajdujących się w obszarze Łodzi, w spójny system dostarczający istotnych usług ekosystemowych dla miasta i jego mieszkańców. Podstawą jest retencja i oczyszczanie wód deszczowych, zapobieganie powodzi i suszy, ale także poprawa odporności zieleni miejskiej, zapewnianie atrakcyjnej przestrzeni dla rekreacji, czy podniesienie wartości inwestycyjnej pobliskich terenów.¹⁵

Początkiem zmian była jednak inwestycja o charakterze demonstracyjnym i eksperymentalnym, czyli renaturyzacja rzeki Sokołówki. Celem tego przedsięwzięcia było zwiększenie jej zdolności do absorpcji wód opadowych i samooczyszczania się oraz przywrócenie walorów ekologicznych i rekreacyjnych doliny. Dzięki środkom z programu małej retencji dla Łodzi oraz projektom europejskim, w dolinie Sokołówki zbudowano m.in. zbiorniki wodne o zwiększonej odporności na zanieczyszczenia, zbiorniki rekreacyjne, a do oczyszczania napływających wód burzowych opracowano (i opatentowano) Sekwencyjny System Sedymmentacyjno-Biofiltracyjny. Brzegi i dno rzeki obsadzono gatunkami roślin skutecznie zwalczającymi zanieczyszczenia. Zintegrowane działania przeprowadzone w okresie 2004-2012 w dolinie Sokołówki kosztowały około 26 mln PLN, z czego inwestycje na rzece pochłonęły 8 mln PLN.¹⁶ W efekcie udało się zmniejszyć ilość wód opadowych wpadających do kanalizacji, wzrosła pojemność retencyjna, zmniejszyły się wahania przepływu wód rzecznych i opadowych. Poprawiła się jakość wód w rzece, zwiększyła się także bioróżnorodność, dzięki stworzeniu nowych siedlisk, m.in. dla ptactwa wodnego. Renaturyzacja zwiększyła

¹⁵ Wagner I., Krazue K., Zalewski M., (2013) Błękitne aspekty zielonej infrastruktury, [w:] *Zrównoważony Rozwój – Zastosowania*, nr 4/2013

¹⁶ Wagner I., Januchta-Szostak A., Waack-Zajac A., (2014) Narzędzia planowania i zarządzania strategicznego wodą w przestrzeni miejskiej, [w:] *Zrównoważony Rozwój – Zastosowania*, nr 5/2014

atrakcyjność tego obszaru również dla mieszkańców szukających terenów rekreacyjnych. Wreszcie, udana inwestycja była argumentem na rzecz włączenia systemowej koncepcji Błękitno-Zielonej Sieci do dokumentów planistycznych miasta.¹⁷

Partycypacja społeczna, dążenie do rozwoju inkluzyjnego

Jednym z zadań Celu 11. Agendy 2030: „Tworzyć bezpieczne, zrównoważone, odporne na skutki klęsk żywiołowych miasta i osiedla ludzkie” jest zwiększenie stopnia inkluzyjności społecznej, zrównoważonej urbanizacji i społecznej partycypacji w planowaniu i zarządzaniu zintegrowanymi zrównoważonymi osiedlami ludzkimi we wszystkich krajach do roku 2030. Polskie miasta dążą do realizacji tego zadania w różny sposób.

Panel obywatelski w Gdańsku

Jednym z ciekawych narzędzi wykorzystywania partycypacji społecznej w zrównoważonym planowaniu przestrzennym są panele obywatelskie. Jest to narzędzie stosowane już od lat 90. XX wieku w krajach nordyckich i anglosaskich, m.in. w Danii, Australii i Irlandii, natomiast w Polsce jest stosunkowo nowe i nadal ma charakter eksperymentalny. Polskimi miastami, które korzystają z tej formy demokratyzacji procesu zarządzania metropolitalnego, są Lublin, Olsztyn oraz Gdańsk, który jako pierwszy w Polsce wprowadził to rozwiązanie. Panel obywatelski to narzędzie demokratycznego podejmowania decyzji i poszukiwania rozwiązań, które będą najbardziej korzystne dla wszystkich grup składających się na społeczność lokalną. Narzędzie to jest formą tzw. demokracji deliberacyjnej, czyli takiej, w której bezpośrednia dyskusja pomiędzy przedstawicielami różnych grup społecznych jest kluczowym elementem procesu decyzyjnego, w przeciwieństwie do głosowania czy referendum, które opierają się jedynie na biernym wyrażaniu woli, bez możliwości polemiki¹⁸.

W gdańskim panelu obywatelskim społeczność lokalną reprezentuje losowo wybrana, reprezentatywna grupa ok. 60 mieszkańców i mieszanek, tak aby odzwierciedlać strukturę demograficzną miasta według dzielnicy zamieszkania, wieku, płci i wykształcenia. Dobór następuje w dwóch rundach. Najpierw losowanych jest ok. 10 tys. mieszkańców i do nich wysyła się zaproszenia do rejestracji w specjalnym portalu. Następnie, spośród osób zarejestrowanych wybiera się docelową liczbę panelistów, tak aby utrzymać proporcje wynikające z kategorii demograficznych. Celem członków panelu jest wypracowanie rozwiązania złożonego problemu, który stanowi istotne wyzwanie dla społeczności lokalnej¹⁹. Do tej pory w Gdańsku dyskutowano na temat

¹⁷ <http://adaptcity.pl/lodz-renaturyzacja-rzeki-sokolowki-zmniejsza-ryzyko-podtopien/>

¹⁸ Gastil J., Levine P. (2005), *The Deliberative Democracy Handbook: Strategies for Effective Civic Engagement in the Twenty-First Century*, Wiley & Sons Inc., pp.336

¹⁹ Gerwin M. (2017), *Jak poprawić jakość powietrza w Gdańsku? Raport Podsumowujący*, Urząd Miasta Gdańska, pp. 25 (wejście 23.5.2018) <http://www.gdansk.pl/download/2017-04/88884.pdf>

przygotowania miasta na występowanie ulewnych deszczów (2016), poprawy jakości powietrza (2017) oraz wspierania aktywności obywatelskiej mieszkańców (2017)²⁰. Organizacja gdańskiego panelu zakłada 3 spotkania w kolejne weekendy, z których każde trwa po ok. 6 godzin.

Pierwsze spotkanie poświęcone jest na prezentację problemu przez urzędników, ekspertów, przedstawicieli organizacji pozarządowych, drugie na prezentację możliwych rozwiązań i wypracowanie rekomendacji, a trzecie na dyskusje, głosowania i poprawki przy rekomendacjach. Istotnym elementem przesądającym o skuteczności panelu obywatelskiego jest wola polityczna, jak również odpowiednia formuła spotkań tworząca atmosferę sprzyjającą otwartości i zaangażowaniu. W Gdańsku postawiono na doświadczonych facylitatorów, przyjęto zasady dialogu i dyscypliny czasowej osób dokonujących prezentacji oraz sprawną organizację pracy w grupach, korzystanie z przejrzystych zestawień, np. analizy korzyści i kosztów (*cost-benefit matrix*)²¹.

Do przedstawienia swojego stanowiska w ramach panelu obywatelskiego zaprasza się wszystkie strony związane z tematem. Taką możliwość mają instytucje, organizacje oraz osoby, w formie pisemnej lub osobiście. Dla zapewnienia prawidłowego przebiegu panelu obywatelskiego oraz jego wiarygodności, jest on prowadzony przez osoby niezależne, które nie pracują w urzędzie miasta. W przypadku Gdańska jest to organizacja pozarządowa. Panelowi obywatelskiemu towarzyszą otwarte konsultacje społeczne, w ramach których wszyscy zainteresowani mieszkańcy mogą przedstawić panelowi, prezydentowi i radnym swoje opinie w danej sprawie. Rekomendacje panelu są wiążące – założenie jest takie, że mają mieć realny wpływ na podejmowane decyzje. Wymagany poziom poparcia dla wiążącej rekomendacji to 80 procent zgodności wszystkich panelistów. I tak, podczas ostatniego gdańskiego panelu obywatelskiego aż 39 na 50 wypracowanych rekomendacji zostało przegłosowanych do wdrożenia.²² Wdrażanie rekomendacji przyjętych przez panel obywatelski jest na bieżąco monitorowane i raportowane²³.

Przykład Gdańska pokazuje, że kluczowymi składnikami sukcesu Panelu są: dobrze przygotowany proces definiujący zasady debатовania, zaufanie do mądrości ludzi, udział najlepszych ekspertów w danej dziedzinie oraz zbudowanie atmosfery sprzyjającej szukaniu rozwiązań dla dobra wspólnego. Biorąc pod uwagę, że frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych nie przekracza w Polsce 50%, panel obywatelski jest ciekawym eksperymentem z zaangażowaniem obywatelskim i partycypacją.

²⁰ Gdańsk.pl, Panel obywatelski (wejście 21.5.2018) <http://www.gdansk.pl/panel-obywatelski>

²¹ Gerwin M. (2017), *Jak poprawić jakość powietrza...*

²² Katarzyńska A. (2017), *Aż 39 rekomendacji Panelu Obywatelskiego dla gdańskiego samorządu*, (wejście 24.5.2018) <http://www.gdansk.pl/wiadomosci/Az-39-rekomendacji-panelu-obywatelskiego-dla-samorządu,a,93962>

²³ Gerwin M. (2017), *Standardy paneli obywatelskich*, Sopotka Inicjatywa Rozwojowa (wejście 23.5.2018) <http://www.sopotkainicjatywa.org/2017/08/01/standardy-paneli-obywatelskich/>

Warto wspomnieć, że demokratyzacja procesu zarządzania miastem

wiąże się z różnymi rodzajami ryzyka. Przykładem tego może być kierunek ewolucji budżetów partycypacyjnych w polskich miastach. Na początku, w zgłaszanie projektów do budżetu partycypacyjnego zaangażowane były przede wszystkim środowiska progresywnych aktywistów i liderów lokalnych, o wysokim kapitale kulturowym i społecznym. W wielu polskich miastach, w szybkim tempie rozbudowała się dzięki temu m.in. infrastruktura rowerowa, uspokojono ruch i stworzono rozwiązania przyjazne dla pieszych. Z upływem czasu, w budżet partycypacyjny zaczęło się angażować coraz więcej kierowców i właścicieli samochodów, inicjując projekty, mające na celu tworzenie miejsc parkingowych, poprzez zajmowanie części chodników, pasów ruchu, likwidowanie stref zakazu postoj. Samorządy i urzędnicy odpowiedzialni za wdrażanie budżetu partycypacyjnego modyfikują co roku zasady jego formułowania i realizacji, aby uniknąć tworzenia przedsięwzięć niezgodnych ze strategią rozwoju miasta i celami horyzontalnymi. Proces ten wzbudza gorące dyskusje i generuje podziały społeczne. Biorąc to pod uwagę, panel obywatelski jest alternatywą dla zagrożenia przejmowania narzędzi partycypacji przez aktywne mniejszości czy wąskie grupy interesu, polaryzacji społeczności lokalnej czy korekty populistycznej w lokalnym rozkładzie sił politycznych²⁴.

Miejskie Centrum Kontaktu Warszawa 19115

Crowdsourcing i wykorzystanie systemów informatycznych oraz aplikacji na urządzenia mobilne to kolejny silny trend w optymalizacji zarządzania miastem i wychodzenia naprzeciw potrzebom mieszkańców. Ciekawym rozwiązaniem jest tutaj Miejskie Centrum Kontaktu Warszawa 19115, będące jednym z najbardziej nowatorskich europejskich projektów typu *smart city*, opartych na partycypacji mieszkańców. Warszawski system, wzorowany na rozwiązaniach stosowanych w miastach amerykańskich, wdrożono w 2014 roku. Jest on wielokanałowym systemem typu *contact center*, pod jednym szyldem „19115”, który jednocześnie stanowi numer telefoniczny, sms-owy, aplikację na urządzenia mobilne, czat i adres strony www. Aplikacja opracowana przez firmę Damovo otrzymała prestiżową nagrodę Digital Transformation Award, przyznaną przez niemiecką redakcję czasopisma CRN, jako jeden z pięciu najbardziej nowatorskich europejskich projektów w zakresie cyfrowej transformacji²⁵. Przez cztery lata działalności przyjęto 1,3 mln zgłoszeń, które wpływają średnio co 1,5 minuty telefonicznie i od ponad 40 tys. użytkowników aplikacji mobilnej. Wszystkie rozmowy konsultantów z mieszkańcami trwały 147 351 godzin²⁶, a liczba użytkowników systemu rośnie rocznie o ok. 60%.

²⁴ Bendyk E. (2017) *Mieszkaniec obywatelem. Panel obywatelski w Gdańsku*, (wejście 23.5.2018) <https://antymatrix.blog.polityka.pl/2017/09/18/mieszkaniec-obywatelem-panel-obywatelski-w-gdansk/>

²⁵ Pressebox.de (2017) *CRN zeichnet Damovo mit dem Digital Transformation Award aus* (wejście 23.5.2018) <https://www.pressebox.de/pressemitteilung/damovo-deutschland-gmbh-co-kg/CRN-zeichnet-Damovo-mit-dem-Digital-Transformation-Award-aus/boxid/878183>

²⁶ Klimczak K. (2017), *Warszawa 19115 działa już cztery lata*, (wejście 24.5.2018) <http://www.um.warszawa.pl/aktualnosci/warszawa-19115-dzia-ju-cztery-lata>

Miejskie Centrum Kontaktu Warszawa 19115 to pierwszy w Polsce

zintegrowany system kontaktu pomiędzy mieszkańcami a samorządem. Jako jeden z niewielu na świecie zapewnia mieszkańcom całodobowy kontakt z urzędem, przez siedem dni w tygodniu. Takie rozwiązanie daje mieszkańcom możliwość uzyskania kompleksowej i jednolitej informacji, dotyczącej usług świadczonych przez urząd i miejskie jednostki organizacyjne. Warszawiacy mogą zgłosić każdą sprawę, wymagającą interwencji administracji miejskiej, taką jak np.: dziura w drodze, zniszczona zieleń, nielegalne wysypisko śmieci, czy zepsuta sygnalizacja świetlna. Zgłoszenie za pomocą urządzenia mobilnego umożliwia przesłanie fotografii problemu, wraz z jego geolokalizacją. Na zgłoszenia mieszkańców czeka zespół ok. 50 konsultantów, których zadaniem jest przyjmowanie i dystrybuowanie zgłaszanych spraw do odpowiednich komórek merytorycznych samorządu warszawskiego. Wszystkie zgłoszenia są rejestrowane w systemie, a ich realizacja podlega stałemu monitoringowi do czasu wyjaśnienia sprawy. Przyjęte zgłoszenia są na bieżąco umieszczane na interaktywnej mapie miasta, a osoba zgłaszająca otrzymuje informację o statusie sprawy²⁷. Za pomocą systemu można zarezerwować także wizytę w urzędzie lub skorzystać z usługi tłumacza migowego oraz zgłosić własną inicjatywę – pomysł zmian, które sprawia, że Warszawa stanie się bardziej przyjazna.

System jest najczęściej wykorzystywany do uzyskiwania informacji,

bowiem około 60% zgłoszeń dotyczy pytań o komunikację miejską – aktualne rozkłady jazdy, trasy dojazdu oraz o zmiany w kursowaniu komunikacji miejskiej oraz o sposoby załatwiania spraw urzędowych i odbioru odpadów²⁸. Kolejną najczęstszą formą wykorzystywania systemu są zgłoszenia interwencyjne, wśród których dominują problemy drogowe, takie jak nieprawidłowo zaparkowane pojazdy, zniszczona nawierzchnia dróg, zepsute oświetlenie, awarie wodociągów, czy nielegalne wysypiska śmieci. Interwencje przekazywane są do odpowiednich służb miejskich. Rozkład zgłoszeń dobrze ilustruje najważniejsze problemy, z jakimi boryka się rozwijająca się metropolia średniej wielkości, jaką jest Warszawa. Najwięcej zgłoszeń interwencyjnych wpływa z dużych, gęsto zaludnionych dzielnic. W dzielnicach o zabudowie jednorodzinnej pojawia się więcej zgłoszeń dotyczących zieleni i zwierząt, a w tych mocno zurbanizowanych dominują sprawy związane z infrastrukturą i zakłócaniem porządku publicznego²⁹.

System powiadomień generuje coraz większe zaangażowanie

mieszkańców w sprawy miasta. Dotychczas obojętnie przechodzący obok problemu, teraz częściej angażują się w jego rozwiązywanie. System jest elastyczny i umożliwia wprowadzanie nowych usług, w tym wolnych wniosków, czyli pomysłów na zmiany w mieście, którymi powinien zająć się samorząd. W 2017 roku aplikacja

²⁷ Warszawa 19115, Incydenty (wejście 24.5.2018) <https://warszawa19115.pl/incydenty>

²⁸ Warszawa 19115, Szukasz informacji? (wejście 24.5.2018) <https://warszawa19115.pl/szukasz-informacji>

²⁹ Warszawa 19115, Incydenty (wejście 24.5.2018) <https://warszawa19115.pl/incydenty>

wyposażona została w usługę „Posadź drzewo” (element programu „Milion drzew dla Warszawy”), dzięki której mieszkańcy mogą wskazać miejsce, gdzie chcieliby zazielenić miasto, robiąc zdjęcie miejsca wraz z geolokalizacją. Zgłoszenia są analizowane dwa razy do roku i uwzględniane w programie miejskich nasadzeń³⁰.

Ten innowacyjny system nie funkcjonuje jednak bez wad, bowiem stanowi hybrydę narzędzia cyfrowego i „analogowego” systemu instytucji miejskich. Nowoczesne rozwiązanie technologiczne, jakim jest Warszawa 19115, niewiele zmieniło w funkcjonowaniu procedury przekazywania zgłoszeń i problemów do rozwiązania. O ile wpływ informacji od mieszkańców został usprawniony i uprzestrzeniony, to interwencje są podejmowane przez te same służby o ograniczonych zasobach organizacyjnych i ludzkich. Przykładem tego wąskiego gardła są zgłoszenia nieprawidłowo zaparkowanych samochodów, wysyłane przez mieszkańców najczęściej przez aplikację, prosto z ulicy, z dołączonymi opisem, zdjęciem i lokalizacją na mapie. Z Miejskiego Centrum Kontaktowania trafiają one do dyspozytora straży miejskiej, który przekazuje je do pracowników. W praktyce strażnik miejski dociera do zgłoszonego pojazdu najczęściej po jego odjechaniu, a osoba zgłaszająca otrzymuje informację, że w wyniku kontroli nie potwierdzono zdarzenia. Istnieje ryzyko, że energia mieszkańca, urzędnika z centrum kontaktu, dyspozytora straży miejskiej i interweniujących strażników zostaje zmarnowana³¹. Jednak liczba zgłoszeń pozwala wytypować miejsca o największej liczbie problemów, co w długiej perspektywie pozwala łatwiej identyfikować obszary wymagające nowych rozwiązań przestrzennych, organizacji ruchu, strefowania.

Zakończenie

Niniejszy tekst nie pretenduje do wyczerpującego opracowania poruszanej w nim problematyki, co jest oddane w jego tytule. Jego zadaniem było poruszenie kilku wątków, które wydają się istotne dla rozważań nad procesami równoważenia rozwoju polskich miast, szczególnie miast metropolitalnych.

Przytoczone tu przykłady oczywiście nie wyczerpują wszystkich działań podejmowanych przez samorządy miejskie w celu wzmocnienia mechanizmów rozwoju zrównoważonego. Warto wymienić coraz powszechniejsze – choć ciągle pozostające w tyle za najbardziej zaawansowanymi krajami, a także za dyrektywami UE – segregację i recykling odpadów, wprowadzony już w zasadzie przez wszystkie samorządy. Rezultaty są jednak wciąż ograniczone, zważywszy, iż w 2016 roku udział segregowanych odpadów wyniósł 25 proc. masy zebranych odpadów, wobec 20 proc. w 2015 r. Największy odsetek stanowią odpady biodegradowalne, następnie szkło, tworzywa sztuczne i papier. W kolejnych latach przepisy dotyczące recyklingu stopniowo

³⁰ Klimczak K. (2017), *Warszawa 19115 działa już cztery lata*, (wejście 24.5.2018) <http://www.um.warszawa.pl/aktualnosci/warszawa-19115-dzia-ju-cztery-lata>

³¹ Dominiak B. (2017), *Warszawa 19115: projekt o dwóch twarzach*, Smart City Blog (dostęp 24.5.2018) <https://www.smartcityblog.pl/warszawa-19115-projekt-o-dwoch-twarzach/>

się zaostrzają, co w założeniu ma prowadzić do zwiększenia zakresu segregacji i wtórnego ich wykorzystania. Innym przykładem są rozwijające się systemy transportu elektrycznego w miastach, obejmujące nie tylko pociągi i tramwaje, ale także sieć połączeń autobusowych. Warto w tym miejscu wskazać na systemy metropolitalne (np. w regionie gdańskim³², także krakowskim), daleko wykraczające poza jedno tylko miasto. Współpraca międzygminna, szczególnie w obrębie obszarów metropolitalnych, to jeden z najważniejszych czynników wspierających równowagę rozwoju miast, pozwala bowiem na racjonalizację wielu procesów stanowiących obciążenie środowiska i funkcjonowanie systemów infrastruktury komunalnej.

Polska niewątpliwie nie jest jeszcze w gronie krajów mających największe osiągnięcia w praktycznym wprowadzaniu zasad równowagi rozwoju. Należy jednak podkreślić narastającą społeczną świadomość konieczności sprostania zasadom i wyzwaniom rozwoju zrównoważonego z jednej strony, a presję Unii Europejskiej na wprowadzanie jego mechanizmów z drugiej. Te dwie presje – oddolna, społeczna i odgórna, unijna – a także przykłady polityk promowanych przez agendy międzynarodowe, takie jak UNESCO – to najważniejsze czynniki wymuszające na władzach publicznych wszystkich szczebli wprowadzanie tych zasad i konsekwentne ich przestrzeganie. Postęp w tej dziedzinie jest szybki i trwały. ●

Grzegorz Gorzelak

Jakub Rok

Katarzyna Wojnar

Katedra UNESCO Trwałego Rozwoju

Uniwersytet Warszawski

Grzegorz Gorzelak jest profesorem nauk ekonomicznych, specjalizującym się w problematyce rozwoju regionalnego i lokalnego. Do 2016 r. kierował Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (EUROREG) Uniwersytetu Warszawskiego. Jest twórcą i redaktorem naczelnym kwartalnika „Studia Regionalne i Lokalne” oraz byłym przewodniczącym zarządu stowarzyszenia Regional Studies Association – Sekcja Polska. Współpracował z agendami rządowymi oraz samorządami lokalnymi i regionalnymi w Polsce i na Ukrainie oraz z wieloma instytucjami międzynarodowymi (Bank Światowy, Komisja Europejska, OECD, Open Society Institute). Koordynował wiele projektów badawczych, w tym projekt w ramach 7. Programu Ramowego nt. rozwoju nowych krajów członkowskich UE.

Jakub Rok jest asystentem w Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, gdzie zajmuje się tematyką zrównoważonego rozwoju. Szczególnie interesuje go lokalny wymiar interakcji między gospodarką a środowiskiem przyrodniczym.

Katarzyna Wojnar jest adiunktem w Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, gdzie zajmuje się tematyką studiów miejskich, kreatywności i miejskich polityk kulturalnych. Kierowała projektami badawczymi z zakresu studiów miejskich i regionalnych. Jest autorką raportów, artykułów oraz książki „Polska klasa kreatywna”.

³² Zob. „Przestrzenie relacji. Wdrażanie Agendy Miejskiej Unii Europejskiej”, Gdańsk 2018.

RCE Warsaw Metropolitan

– pierwsze w Polsce Regionalne Centrum Eksperckie w dziedzinie Edukacji uznane przez Uniwersytet NZ

Uniwersytet Narodów Zjednoczonych (United Nations University UNU), reprezentowany przez Institute for the Advanced Study of Sustainability UNU-IAS, oficjalnie uznał i przyjął pod swoje logo Regionalne Centrum Eksperckie w dziedzinie Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (Regional Center of Expertise on Education for Sustainable Development – RCE Warsaw Metropolitan). Ta zaszczytna decyzja zapadła na podstawie rekomendacji, wystawionej przez członków the Ubuntu Committee of Peers for the RCEs – komitetu naukowego, oceniającego wnioski instytucji z całego świata, pragnących zostać Regionalnymi Centrami Eksperckimi pod auspicjami Uniwersytetu Narodów Zjednoczonych.

Oznacza to, że aplikacja Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem i Zrównoważonym Rozwojem (UCBS) Uniwersytetu Warszawskiego, jako instytucji inicjującej i reprezentującej konsorcjum, złożone z Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy oraz wielu stołecznych uczelni wyższych, instytucji i różnorodnych organizacji, została pozytywnie oceniona przez międzynarodowe gremium. Tym samym UNU otrzymało rekomendację, że może zezwolić na używanie jego logo i wpisać na światową mapę nowe RCE, zajmujące się rozwijaniem społecznych kompetencji w dziedzinie zrównoważonego rozwoju mieszkańców Warszawskiego Obszaru Metropolitalnego.

Wystąpienie przewodniczącej Rady RCE Warsaw Metropolitan, dr Anny Kalinowskiej, podczas uroczystości inauguracji działalności RCE na Uniwersytecie Warszawskim, w dniu 28 kwietnia 2018 r. Fot.: © Janusz Radziejowski

Certyfikat powołania do życia Regionalnego Centrum Eksperckiego Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju pod auspicjami Uniwersytetu Narodów Zjednoczonych.

Aby zrozumieć znaczenie uznania przez UNU Regionalnego Centrum Eksperckiego Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Warszawskiego Obszaru Metropolitalnego oraz konsekwencje tej decyzji dla UCBS i wszystkich partnerów konsorcjum nowego RCE, trzeba wyjaśnić, czym jest Uniwersytet Narodów Zjednoczonych oraz afiliowana przy nim sieć Regionalnych Centrów Eksperckich Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju.

Uniwersytet NZ (UNU) został powołany do życia na 27. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1972 roku, jako międzynarodowa instytucja akademicka, której misją jest analizowanie potrzeb badawczych i nadawanie kierunku badaniom oraz upowszechnianie ich wyników, tak, by służyły rozwiązywaniu najważniejszych globalnych wyzwań. Powstanie UNU było odpowiedzią na uświadomioną podczas Szczytu ONZ na temat Środowiska w Sztokholmie w 1972 roku potrzebę powstrzymania wielkich zagrożeń, takich jak postępujące zniszczenie środowiska i rabunkowe korzystanie z jego wyczerpujących się zasobów. Pod wpływem tej potrzeby, stopniowo zaczęła się kształtować koncepcja zrównoważonego rozwoju.

Główną Siedzibą UNU jest Tokio i tam też znajduje się, będąca jego częścią, a dedykowana zrównoważonemu rozwojowi, placówka akademicka: Institute for the Advanced Study of Sustainability (UNU-IAS). Kiedy, w ślad za ustaleniami Szczytu ONZ na temat Rozwoju Zrównoważonego w Johannesburgu, w 2002 roku, Zgromadzenie

Ogólne ONZ ogłosiło na lata 2005-2014 Dekadę Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (DEZR) pod egidą UNESCO, w UNU-IAS zrodziła się myśl utworzenia światowej sieci organizacji, mogących kompetentnie wspierać realizację Dekady na poziomie regionalnym. Wprowadzając ten pomysł w życie, UNU-IAS w 2003 roku zaproponowało powstanie światowej sieci uczelni wyższych, które tworzyłyby wokół siebie Regionalne Centra, będące konsorcjami organizacji i instytucji działających na rzecz edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Powierzając takie zadanie uniwersytetom, podkreślono słusznie odpowiedzialność akademicką za słuzenie wiedzą w dziedzinie zrównoważonego rozwoju lokalnym społecznościom. Tak więc, celem Regionalnych Centrów było wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w ramach Dekady EZR. Wraz z jej końcem, od 2015 roku zadanie to kontynuowane jest jako wspieranie realizacji globalnych Celów Zrównoważonego Rozwoju do roku 2030 (SDGs 2030) w lokalnych społecznościach.

Dzięki stworzeniu wielosektorowej i interdyscyplinarnej platformy, skupiającej instytucje, które współpracując, uzupełniają swoje kompetencje, Regionalne Centra mają wyjątkowe możliwości. Stały się miejscem tworzenia rozwiązań dla zrównoważonego rozwoju poprzez dialog, prowadzoną edukację i uczenie się wzajemne. Mogą wpływać na politykę nie tylko na szczeblu lokalnym, doradzać i przygotowywać lokalnych liderów, wyposażając ich w narzędzia i informacje niezbędne do podejmowania w przyszłości decyzji w myśl zrównoważonego rozwoju. Ponadto RCE wspierają innowacje i przekładają istniejącą wiedzę na konkretne działania. Podsumowując, misją RCE jest transfer wiedzy o zrównoważonym rozwoju do lokalnej społeczności oraz przygotowanie gruntu do wprowadzania odpowiednich rozwiązań w regionie. Korzystanie z dorobku całej sieci RCE umożliwia adaptację światowych przykładów do lokalnych praktyk oraz pozwala na upowszechnianie wypracowanych lokalnych rozwiązań na świecie.

W roku 2017 do światowej sieci należało 156 RCE, w tym 44 działające w Europie. Najliczniej europejskie regionalne konsorcja edukacyjne reprezentowane są w Wielkiej Brytanii, gdzie jest ich aż 6 (w tym 2 osobne, obejmujące całą Szkocję oraz Walię) i w Niemczech (5). Gorzej sytuacja przedstawia się w naszym regionie Europy Środkowej.

Autorzy wystąpień oraz wykładów otwierających podczas uroczystości inauguracji RCE Warsaw Metropolitan (od prawej): Sławomir Mazurek, podsekretarz stanu w Ministerstwie Środowiska, prof. Sławomir Ratajski, sekretarz generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO, prof. Maciej Nowicki, prezes EkoFunduszu, były dwukrotny minister środowiska, prof. Jerzy Śleszyński, dyrektor Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem oraz red. Krzysztof Walczak z UCBS. Fot.: © Janusz Radziejewski

W najbliższym naszym sąsiedztwie działa, utworzone w Pradze, RCE Czechia (afiliowane przy Charles University Environment Centre), w Wilnie RCE Vilnius oraz RCE Hamburg and Region, koordynowane przez Hamburg University of Applied Sciences. To ostatnie było jesienią 2017 r. organizatorem odbywającej się co dwa lata konferencji, poświęconej roli szkolnictwa wyższego w upowszechnianiu zrównoważonego rozwoju.

Uniwersytet NZ dba o to, by powstające RCE reprezentowały odpowiednio wysoki poziom edukacji i obejmowały możliwie dużo partnerów o kluczowym znaczeniu w różnych dziedzinach funkcjonowania danego regionu. Raz w roku ogłaszany jest termin składania szczegółowych aplikacji. Oprócz charakterystyki aktualnej sytuacji ekonomicznej, społecznej i środowiskowej oraz opisu potrzeb i wyzwań, jakie niesie planowany rozwój Regionu, niezbędny jest potwierdzony udział każdego z partnerów i udokumentowana już współpraca. Wyzwania dla regionu oraz adekwatny do nich proponowany program przyszłych działań ocenia Komitet Recenzentów UNU-IAC.

Inicjatywa starania się o uznanie RCE w Polsce wypłynęła od samego UNU, którego przedstawiciel wysoko ocenił dotychczasową działalność UCBS, prezentowaną na Forum Edukacyjnym podczas Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej.

UCBS to obecnie międzywydziałowa jednostka UW, prowadząca studia ochrony środowiska (MSOŚ) oraz różne formy działań poświęconych popularyzacji celów zrównoważonego rozwoju w środowisku akademickim oraz w innych grupach społecznych i we współpracy z różnymi partnerami. Do inicjatywy zintegrowania edukacji dla zrównoważonego rozwoju w regionie stołecznym, dołączyły też inne jednostki UW (Wydział Zarządzania, Ogród Botaniczny, EUROREG, Uniwersyteckie Centrum Transferu Technologii) oraz inne uczelnie warszawskie: SGGW, UKSW, Akademia Leona Koźmińskiego i Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Edukację od podstaw włączyło do swojego programu Przedszkole Zielony Zakątek. Kluczowymi partnerami zostały Urząd Miasta Stołecznego Warszawy oraz Kampinoski Park Narodowy. W skład konsorcjum weszło też szeregi stowarzyszeń i organizacji pozarządowych: Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Towarzystwo Urbanistów Polskich, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Centrum UNEP-GRID, Fundacja Ziemia i Ludzie, Fundacja dla Zrównoważonego Rozwoju. Szeroki wachlarz kompetencji uzupełniają instytucje i organizacje o charakterze kulturalnym, jak Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich z Podkowy Leśnej, Towarzystwo Przyjaciół Warszawy czy Ośrodek Edukacji Pałacu w Wilanowie.

Przedstawiciele instytucji wchodzących w skład konsorcjum Warszawskiego RCE oraz współpracujących w nim na co dzień.
Fot.: © Sylwester Nagórka

Rekomendacji całej inicjatywie udzielił Polski Komitet do spraw UNESCO.

Program RCE dla Warszawskiego Obszaru Metropolitalnego, oprócz edukacji prowadzonej statutowo, zgodnie z charakterem każdego z partnerów, przewiduje przede wszystkim integrację i wzajemne uzupełnianie działań, przepływ informacji (np. o szkoleniach czy konferencjach) i prowadzenie wspólnej strony internetowej. Planuje się też inwentaryzację dostępnych w regionie materiałów edukacyjnych oraz propozycję wirtualnej ścieżki, rekomendującej najlepsze obiekty i najbardziej trafne inicjatywy wdrażające zasady zrównoważonego rozwoju w Warszawskim Obszarze Metropolitalnym.

To na razie skromny, ze względu na rozpoczęcie dopiero starania o środki, program minimum. Jednak korzyści z przyjęcia do światowej sieci RCE są już w tej fazie niewątpliwe. Przede wszystkim jest to uznanie przez Uniwersytet Narodów Zjednoczonych dorobku UCBS oraz pozostałych partnerów i instytucji współpracujących w ramach RCE Warsaw Metropolitan oraz możliwość korzystania z logo i innych form rekomendacji UNU-IAS. Zapewniony zostaje dostęp do publikacji i wyspecjalizowanych materiałów dydaktycznych, przygotowanych przez UNU oraz wymiana doświadczeń i współpraca z innymi Regionalnymi Centrami Eksperymentalnymi w ramach światowej i kontynentalnych sieci. Uczestnictwo w sieci gwarantuje również szybki dopływ informacji, m.in. o grantach, stypendiach itp.

Na płaszczyźnie krajowej, logo UNU to rekomendacja dla zainteresowanych korzystaniem z możliwości tak zróżnicowanego tematycznie konsorcjum partnerów. Sformalizowanie (korzystne np. ze względu na występowanie o granty) współpracy z wielką liczbą różnych instytucji w regionie i zacieśnienie współpracy z Urzędem Miasta daje też poczucie wspólnoty interesów i wzajemnego wsparcia w niełatwej realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju.

Warsaw Metropolitan RCE stwarza także dobrą okazję do promocji każdego z partnerów jako lidera w swojej dziedzinie edukacji dla zrównoważonego rozwoju w danym regionie.

Po otrzymaniu z UNE certyfikatu potwierdzającego przyjęcie do światowej „rodziny” RCE, 28 kwietnia, w Pałacu Tyszkiewiczów-Potockich – reprezentacyjnej

Sali Uniwersytetu Warszawskiego – odbyła się uroczysta inauguracja RCE Warsaw Metropolitan. W trakcie inauguracji licznie zgromadzeni przedstawiciele konsorcjum Warszawskiego RCE, władze wchodzących w jego skład uczelni oraz honorowi goście z różnych instytucji, m.in. Urzędu Miasta, Ministerstwa Środowiska i Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska, wysłuchali dwóch ważnych profesorskich wystąpień. Prof. Maciej Nowicki (były dwukrotny minister środowiska oraz prezes EkoFunduszu) podkreślił rolę edukacji jako warunku powszechnego przyjęcia zasad zrównoważonego rozwoju. Natomiast prof. Sławomir Ratajski, Sekretarz Generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO – instytucji sprawującej patronat nad RCE, poruszył w swoim wystąpieniu znaczenie kultury jako niezbywalnej sfery zrównoważonego rozwoju. Razem oba wystąpienia składają się na bardzo istotne przesłanie: przez edukację do powszechnej kultury zrównoważonego rozwoju. Takie stwierdzenie, zwłaszcza w odniesieniu do stołecznego RCE, powinno stanowić motto jego misji.

●
Anna Kalinowska

Dr Anna Kalinowska jest przewodniczącą Rady RCE Warsaw Metropolitan. W latach 1999–2017 sprawowała funkcję Dyrektora Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem – międzywydziałowej jednostki Uniwersytetu Warszawskiego.

Program Sieci Miast Kreatywnych UNESCO

„Podstawowym zasobem miast są ich mieszkańcy.

Ludzka inteligencja, pragnienia, motywacje, wyobrażenia i kreatywność, stają się ważniejsze od lokalizacji, bogactw naturalnych i dostępu do rynku. O przyszłym sukcesie miasta zadecyduje kreatywność jego mieszkańców i władz” – pisze w swojej książce „Kreatywne miasto”¹ Charles Landry, brytyjski urbanista i ekspert w zakresie zrównoważonego rozwoju miast, twórca koncepcji miasta kreatywnego (*creative city*), doradca w sprawach rozwoju, zainicjowanej w 2004 r., Międzynarodowej Sieci Miast Kreatywnych UNESCO.

Program ma na celu wspieranie i promowanie współpracy pomiędzy miastami, które opierają swój rozwój na różnych dziedzinach gospodarki kreatywnej. Miasta uzyskują tytuł miasta kreatywnego w uznaniu za innowacyjną politykę miejską, której podstawą jest rozwój kultury i kreatywności. Przyłączając się do Sieci, miasta potwierdzają swoje zobowiązanie do współpracy i dzielenia się najlepszymi praktykami, do rozwoju partnerstwa, promującego kreatywność, do wzmacniania uczestnictwa mieszkańców miast w życiu kulturalnym oraz włączania kultury do planu rozwoju miasta. Strategia miejska oparta na takich wartościach umożliwia budowanie silnego, zintegrowanego

i zróżnicowanego społeczeństwa, dzięki któremu miasto rozwija się w sposób zrównoważony.

Obecnie Sieć Miast Kreatywnych UNESCO tworzy

180 miast z 72 krajów, wyróżnionych tytułem w jednej z siedmiu dziedzin kreatywności: literatury, muzyki, filmu, sztuki mediów, designu, rzemiosła artystycznego i sztuki ludowej oraz gastronomii. W Polsce do tego grona należą 3 miasta: Kraków (od 2013 roku) jako Miasto Literatury, Katowice (od 2015 roku) jako Miasto Muzyki i Łódź (od 2017 roku) jako Miasto Filmu.

Dlaczego warto przystąpić do Sieci Miast Kreatywnych

Uczestnictwo w programie wiąże się nie tylko z prestiżem i szansą na budowę wizerunku miasta w oparciu o wybraną dziedzinę kreatywności, ale przede wszystkim z możliwością stworzenia własnego programu wspierania lokalnych środowisk

UNESCO
CREATIVE
CITIES
NETWORK

**XII ANNUAL MEETING
CREATIVE CROSSROADS**
KRAKOWICE | Kraków — Katowice

Logo XII Kongresu Sieci Miast Kreatywnych UNESCO

¹ Charles Landry „Kreatywne miasto”, wyd. Narodowe Centrum Kultury, 2014

twórczych i rozwoju współpracy z miastami z całego świata uczestniczącymi w programie. Miasta działające w Sieci wskazują na liczne społeczno-gospodarcze korzyści, wynikające z członkostwa: wzmocnienie innowacyjności dzięki transferowi wiedzy i technologii, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej czy rozwój tzw. kreatywnej turystyki, związanej z festiwalami, muzeami, przedsięwzięciami artystycznymi, ciekawą architekturą czy znanymi lokalacjami filmowymi. Przynależność do Sieci umożliwia współpracę między miastami w organizowaniu różnych przedsięwzięć w konkretnej dziedzinie kreatywności i wymianę doświadczeń z miastami partnerskimi. Członkostwo w Sieci przynosi liczne korzyści jego mieszkańcom. Tytuł gwarantuje wzrost prestiżu na arenie międzynarodowej, a rozpoznawalna na całym świecie marka Miasta Kreatywnego jest znakiem jakości i staje się zachętą przyciągającą turystów, co daje dodatkowy impuls do rozwoju lokalnej gospodarki.

Tytuł Miasta Kreatywnego UNESCO stwarza także liczne okazje do promowania wydarzeń, produktów i usług związanych z sektorem kreatywnym na zagranicznych rynkach, jak również możliwość posługiwania się rozpoznawalnym na całym świecie znakiem UNESCO w logotypie Sieci.

Sieć Miast Kreatywnych a zrównoważony rozwój

Program Sieci Miast Kreatywnych UNESCO jest partnerem UNESCO w realizacji 17 Celów Agendy 2030 na rzecz Zrównoważonego Rozwoju, ustanowionej przez ONZ w 2015 r. oraz Nowej Agendy Miejskiej z 2016 r. Cele Zrównoważonego

Rozwoju przedstawiają wizję nowej przyszłości, która może być osiągnięta poprzez współpracę i wspólne działania. Po raz pierwszy w międzynarodowej agendzie znalazło się wyraźne odniesienie do kultury jako dziedziny mającej bezpośredni wpływ na poziom życia społeczeństw i jednostek, na możliwość redukcji obszarów biedy i budowania społeczeństw obywatelskich. Odpowiadając na to wyzwanie, Sieć Miast Kreatywnych UNESCO służy jako międzynarodowa platforma współpracy miast, które traktują kreatywność i sektor kreatywny jako narzędzie budowania lepszej, spokojniejszej i bardziej przyjaznej mieszkańcom rzeczywistości. Miasta łączą się, by wspólnie realizować Cele Agendy, do których należą takie priorytety, jak wyeliminowanie ubóstwa, zapewnienie dobrej jakości edukacji czy zniwelowanie nierówności społecznych. Poszczególne programy i projekty prowadzone przez miasta członkowskie służą praktycznej realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju, nakreślonych w Agendzie 2030.

Polskie miasta w Sieci Miast Kreatywnych UNESCO

Kraków – Miasto Literatury UNESCO

Kraków jest pierwszym polskim miastem, które w 2013 r. przystąpiło do Sieci Miast Kreatywnych UNESCO. Od tego czasu miasto Szymborskiej, Miłosa, Lema i Conrada stworzyło od podstaw kompleksową miejską strategię rozwoju czytelnictwa i wsparcia lokalnego rynku książki, wdrażając programy promocji debiutów, rozwoju życia kulturalnego w księgarniach i współpracy z wydawcami, a także rozwijając czołowe w kraju i regionie festiwale Conrada i Miłosa, wzmacniając największe

Wydarzenia artystyczne przed siedzibą Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach, 14 czerwca 2018 r. Fot.: © Radosław Kaźmierczak

Konferencja pt. Creative Cities and Industries, towarzysząca XII Kongresowi Sieci Miast Kreatywnych UNESCO, Katowice, 16 czerwca 2018 r. Fot.: © Radosław Kaźmierczak

w Polsce targi książki i tworząc innowacyjne projekty, takie jak CzytajPL!, wykorzystujące nowe technologie w promocji czytelnictwa. Od 2014 r. do 2018 r. Kraków jako Miasto Literatury przewodniczył Komitetowi Sterującemu Miast Literatury (UNESCO Cities of Literature Steering Committee). Grupa Miast Literatury liczy ich 28. Należą do niej: Bagdad (Irak), Barcelona (Hiszpania), Bucheon (Korea Południowa), Dublin (Irlandia), Dunedin (Nowa Zelandia), Durban (Republika Południowej Afryki), Edynburg (Wielka Brytania), Granada (Hiszpania), Heidelberg (Niemcy), Iowa City (USA), Kraków (Polska), Lillehammer (Norwegia), Lublana (Słowenia), Lwów (Ukraina), Manchester (Wielka Brytania), Melbourne (Australia), Mediolan (Włochy), Montevideo (Urugwaj), Norwich (Wielka Brytania), Nottingham (Wielka Brytania), Óbidos (Portugalia), Praga (Czechy), Québec (Kanada), Reykjavik (Islandia), Seattle (USA), Tartu (Estonia), Utrecht (Holandia), Ułjanowsk (Rosja).

Katowice – Miasto Muzyki UNESCO

Katowice dołączyły do Sieci Miast Kreatywnych w 2015 r. To młode, dynamicznie rozwijające się miasto o przemysłowej przeszłości, przez lata kojarzone było przede wszystkim z prężnie działającym przemysłem ciężkim. Dzisiejsze Katowice przyciągają wielkimi letnimi festiwalami muzycznymi (Off Festival, Nowa Muzyka), jak i koncertami symfonicznymi w znakomitej sali Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia. To miasto o imponującej tradycji szkoły kompozytorskiej z Henrykiem Mikołajem Góreckim i Wojciechem Kilar, amatorskiego ruchu muzycznego, a także niekwestionowanego wkładu w rozwój polskiego jazzu (Wydział Jazzu i Muzyki Rozrywkowej Akademii Muzycznej) i bluesa (Rawa Blues Festival – największy halowy festiwal

bluesowy na świecie). Międzynarodowy wymiar działalności Katowic w świecie muzyki potwierdziło przyznanie miastu organizacji Targów i Festiwalu Muzyki Świata WOMEX w listopadzie 2017 r. Była to pierwsza edycja tego najważniejszego wydarzenia w branży world music w Polsce. Obecnie tytuł Miasta Muzyki UNESCO posiada 29 miast na świecie: Adelajda (Australia), Ałmaty (Kazachstan), Amarante (Portugalia), Auckland (Nowa Zelandia), Bogota (Kolumbia), Bolonia (Włochy), Brazaville (Republika Konga), Brno (Czechy), Daegu (Korea Południowa), Frutillar (Chile), Gandawa (Belgia), Glasgow (Wielka Brytania), Hamamatsu (Japonia), Hanower (Niemcy), Idanha-a-Nova (Portugalia), Kansas City (USA), Katowice (Polska), Kingston (Jamajka), Kinsza (Demokratyczna Republika Konga), Liverpool (Wielka Brytania), Mannheim (Niemcy), Medellin (Kolumbia), Morelia (Meksyk), Pesaro (Włochy), Praia (Republika Zielonego Przylądka), Salvador (Brazylia), Sewilla (Hiszpania), Tongyeong (Korea Południowa), Waranasi (Indie).

Łódź – Miasto Filmu UNESCO

Łódź przystąpiła do Sieci Miast Kreatywnych UNESCO w 2017 r. Jest trzecim miastem kreatywnym UNESCO w Polsce i jej filmową stolicą. Działa tu niemal pół tysiąca firm związanych z branżą filmową, czerpiących z wyjątkowego dziedzictwa Wytwórni Filmów Fabularnych, gdzie powstały największe arcydzieła polskiego kina, a Łódzki Fundusz Filmowy zapewnia kompleksowe wsparcie dla produkcji. Trzy publiczne szkoły wyższe od lat kształcą kadry dla branży filmowej w całej Polsce. Znana na całym świecie Łódzka Szkoła Filmowa rozwija talenty najznakomitszych twórców polskiego i światowego kina: reżyserów, operatorów, aktorów i producentów. Akademia Sztuk Pięknych

Wystąpienie Zastępcy Dyrektora-Generalnej UNESCO ds. Kultury, Ernesto Ottone Ramireza podczas ceremonii otwarcia Kongresu Sieci Miast Kreatywnych UNESCO, Kraków, 12 czerwca 2018 r. Fot.: © Edyta Dufaj

Wystąpienie dyrektora Wydziału Kreatywności UNESCO, Jyoti Hosagrahar, Kraków, 14 czerwca 2018 r. Fot.: © Alicja Wróblewska

Wystąpienie prof. Jacka Purchli przewodniczącego Polskiego Komitetu ds. UNESCO podczas ceremonii otwarcia Kongresu Sieci Miast Kreatywnych UNESCO, Kraków, 12 czerwca 2018 r. Fot.: © Edyta Dufaj

naucza przyszłych rekwizytorów, kostiumologów, scenografów i oświetleniowców, twórców animacji, projektantów grafiki multimedialnej i krytyków sztuki, a Akademia Muzyczna oferuje studia w obszarze kompozycji muzyki filmowej, produkcji dźwięku i muzyki w mediach. Działający na Uniwersytecie Łódzkim Zakład Historii i Teorii Filmu to najdłużej w Polsce istniejący uczelniany ośrodek badań filmoznawczych. Od 2015 r. w Łodzi działa Narodowe Centrum Kultury Filmowej, które jest koordynatorem działań związanych z uczestnictwem miasta w Sieci Miast Kreatywnych UNESCO. Do sieci Miast Filmu należy 13 miast: Bitola (Macedonia), Bradford (Wielka Brytania), Bristol (Wielka Brytania), Busan (Korea Południowa), Galway (Irlandia), Łódź (Polska), Rzym (Włochy), Santos (Brazylia), Sofia (Bułgaria), Sydney (Australia), Qingdao (Chiny), Terrassa (Hiszpania) i Yamagata (Japonia).

Kongres Miast Kreatywnych Krakowice 2018

Miasta kreatywne każdego roku organizują kongresy. To miejsce spotkań ekspertów, naukowców, artystów, burmistrzów i prezydentów oraz decydentów miejskich, reprezentujących miasta członkowskie z całego świata. Kongres jest okazją do wymiany poglądów i doświadczeń na temat sposobów wykorzystania kultury i kreatywności w tworzeniu odpowiedzialnej strategii miejskiej. Doroczne spotkania pozwalają członkom Sieci wspólnie zastanowić się nad nowymi możliwościami, jakie oferuje program. Stymulują współpracę i partnerstwo między miastami.

W czerwcu 2018 r. Kraków i Katowice, określane wspólnie mianem „Krakowice”, były gospodarzami XII dorocznego kongresu Sieci Miast Kreatywnych. Po raz pierwszy w historii Sieci Miast Kreatywnych doroczny

kongres (Annual Meeting) był współorganizowany przez dwa miasta członkowskie. Choć każde z nich specjalizuje się w innej dziedzinie kultury i kreatywności, oba łączy jedno: umieszczenie kreatywności w centrum swojej działalności i uznanie jej za jeden z najważniejszych czynników rozwoju.

W dniach 12-16 czerwca 2018 roku ponad 350 delegatów ze 180 miast odwiedziło Polskę, aby debatować nad dalszym rozwojem Sieci. W kongresie uczestniczyli przedstawiciele UNESCO, z Zastępcą Dyrektora Generalnej UNESCO ds. Kultury, Ernesto Ottone Ramirezem oraz dyrektorem Wydziału Kreatywności UNESCO, Jyoti Hosagrahar, Franceską Merloni, Ambasadorem Dobrej Woli UNESCO ds. miast kreatywnych, a także prezydenci Krakowa i Katowic oraz 40 miast-członków Sieci, przedstawiciele PK ds. UNESCO oraz artyści, intelektualiści i miejscy decydenci. Temat kongresu – „kreatywne skrzyżowania” (*Creative Crossroads*), jako idea współpracy międzysektorowej pomiędzy miastami kreatywnymi, wskazywał strategiczne kierunki rozwoju Sieci, nastawione na tworzenie międzykulturowych połączeń i kreatywnych skrzyżowań między sektorami kultury miast. W trakcie obrad członkowie Sieci prezentowali rezultaty wspólnych inicjatyw, kreślili plany dotyczące wspólnych projektów i programów, kładąc kulturę i kreatywność u podstaw zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. Podczas 4-dniowych obrad w obu miastach odbywały się sesje plenarne, forum prezydentów miast, spotkania podgrup, warsztaty interdyscyplinarne oraz sesje komitetów sterujących miast (steering committees).

Doroczne spotkanie miast kreatywnych było okazją do zaprezentowania wprowadzonej przez Sekretariat UNESCO inicjatywy LAB.2030. Jest to platforma prezentacji różnorodnych przykładów wdrażania 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju poprzez

Wieczór artystyczny podczas Kongresu Sieci Miast Kreatywnych UNESCO – Koncert zespołu ElectroKilar w NOSPR, Katowice, 14 czerwca 2018 r.
Fot.: © Radosław Kaźmierczak

Warsztaty tematyczne w Muzeum Inżynierii Miejskiej, Kraków, 14 czerwca 2018 r. Fot.: © Alicja Wróblewska

lokalne inicjatywy tematyczne prowadzone przez miasta. LAB.2030 ma na celu rejestrowanie takich przykładów i ich popularyzację.

Podczas konferencji przyjęto „Deklarację Burmistrzów” (Mayors Declaration), odwołującą się do kluczowego zadania Sieci Miast Kreatywnych, jakim jest wdrażanie w miastach Agendy 2030 na rzecz Zrównoważonego Rozwoju, poprzez innowacyjne działania lokalne w sferze kultury. W dokumencie prezydenci miast potwierdzili zobowiązanie do prowadzenia działań na rzecz wypełniania Celów Agendy 2030, a zwłaszcza realizacji Celu 11: „uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu” (make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable).

Zaprezentowany przez Kraków i Katowice model współpracy oparty na partnerstwie jako niezbędnym warunku kreatywności, zdobył wielkie uznanie wśród miast-członków Sieci, a połączone działania obu miast pozwoliły na efektywne i atrakcyjne ukazanie ich bogatej oferty kulturalnej w specjalnym programie artystycznym obejmującym, m.in. Festiwal Miłosa, Święto Chleba, Festiwal Muzyki Świata Ogrody Dźwięków, Koncert ElectroKilar w NOSPR. Kongresowi towarzyszyła konferencja „Creative Cities and Industries” (16 czerwca w Katowicach), stanowiąca podsumowanie obrad przedstawicieli miast kreatywnych UNESCO oraz grup roboczych siedmiu sektorów kreatywnych.

W 2019 r. gospodarzem kongresu Miast Kreatywnych UNESCO będzie włoskie Fabriano, Miasto Kreatywne w dziedzinie rzemiosła i sztuki ludowej. Spotkanie będzie poświęcone tematowi „Idealne miasto”. •

Joanna Markiewicz

Organizatorzy i uczestnicy XII Kongresu Sieci Miast Kreatywnych UNESCO, Katowice, 15 czerwca 2018 r.
Fot.: © Radosław Kaźmierczak

XII Doroczny Kongres Sieci Miast Kreatywnych UNESCO Kraków i Katowice (Polska), 12-15 czerwca 2018 r.

Deklaracja Burmistrzów

My, Burmistrzowie Miast Kreatywnych UNESCO, zgromadzeni w Krakowie i Katowicach, z okazji XII Dorocznego Kongresu Miast Kreatywnych UNESCO (12-15 czerwca 2018 r.) potwierdzamy strategiczną rolę kultury i kreatywności w budowaniu miast bezpiecznych, stabilnych, zrównoważonych i sprzyjających włączeniu społecznemu.

Pragniemy wyrazić podziękowanie UNESCO za umożliwienie miastom członkowskim uczestnictwa w międzynarodowej debacie na temat kultury i rozwoju miast oraz prezentacji ich doświadczeń i innowacyjnych projektów na forum międzynarodowym.

Z zadowoleniem witamy 64 nowe miasta, które dołączyły do nas w 2017 r. i z uznaniem przyjmujemy poszerzanie obszarów wiedzy oraz poprawę równowagi geograficznej w obrębie Sieci.

Potwierdzamy nasze zaangażowanie na rzecz Założeń Programowych i Ram Strategicznych Sieci, dalszego włączania kultury i kreatywności do inicjatyw, projektów i założeń polityki realizowanej na szczeblu lokalnym, w celu implementacji Agendy 2030 na rzecz Zrównoważonego Rozwoju i Nowej Agendy Miejskiej, w ścisłej współpracy z UNESCO. Zobowiązanie to obejmuje także promocję różnorodności, równości płci i wzmocnienia pozycji młodzieży.

Potwierdzamy także nasze zobowiązanie do zacieśniania współpracy między miastami członkowskimi i prowadzenia zintegrowanych planów instytucjonalnych w celu dalszej wymiany dobrych praktyk oraz usprawnienia współpracy we wdrażaniu projektów eksperymentalnych oraz innowacji.

Uznając potrzebę zapewnienia finansowej stabilności Sieci, pragniemy podziękować UNESCO za istotny wkład w działania i programy Sieci. Popieramy prezentowaną przez UNESCO koncepcję ustanowienia mechanizmu zarządzania Siecią, w celu prognozowania i wspierania jej przyszłego rozwoju. •

Tłum. z ang. PK ds. UNESCO

Polska sieć Szkół Stowarzyszonych UNESCO w 2018 r.

Sto polskich szkół i przedszkoli należy do światowej sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO (ASPnet), zrzeszającej obecnie około 11500 placówek edukacyjnych w 182 krajach. Liczba polskich placówek zmniejszyła się ostatnio w związku z wprowadzoną w roku 2017 reformą szkolną, likwidującą gimnazja. Obecnie polska sieć zrzesza 100 placówek, jednocześnie trzynastcie szkół znajduje się na liście kandydatów do członkostwa. Najwięcej szkół ASPnet

w Polsce jest w województwach mazowieckim, śląskim, małopolskim i dolnośląskim.

Szkoły Stowarzyszone UNESCO to innowacyjne placówki, stosujące nowoczesne metody edukacyjne, otwarte na współpracę przy wspólnej realizacji projektów, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, wzbogacające programy nauczania o wiedzę i uniwersalne wartości promowane przez UNESCO.

Uczestnicy podwójnego jubileuszu II Liceum Ogólnokształcącego w Zabrzu, świętującego 70-lecie istnienia i 40-lecie członkostwa w sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO. Fot.: © Paweł Janicki

Podczas 39. sesji Konferencji Generalnej UNESCO, w październiku 2017 roku, została przyjęta nowelizacja zasad działania ASPnet. Powstała też nowa strona internetowa, jako platforma współpracy dla szkół. We wrześniu 2018 r. odbyło się w Kazaniu w Rosji spotkanie koordynatorów krajowych z państw Europy i Ameryki Północnej, poświęcone dyskusji nad wprowadzaniem nowych zasad i narzędzi.

Szkoły Stowarzyszone UNESCO są jedną z najważniejszych sieci upowszechniania wiedzy, związanej z przyjętą w 2015 roku przez ONZ Agendą na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 i kształtowania postaw młodego pokolenia sprzyjających realizacji jej 17 Celów.

Wśród najbardziej upowszechnionych form działania ASPnet jest organizacja przez szkoły obchodów – szkolnych lub lokalnych – rocznic i dni poświęconych ważnym tematom, ustanowionych przez UNESCO i ONZ, zwracających uwagę na problemy współczesnego świata. Polskie szkoły najliczniej obchodziły dni związane z prawami człowieka, tolerancją, językiem ojczystym, poezją oraz wodą. Brały udział w projektach flagowych UNESCO, takich jak: Projekt Morza Bałtyckiego, Światowe Dziedzictwo, Światowy Tydzień Działań na rzecz Edukacji. Realizowały bardzo wiele projektów

pomocy potrzebującym, zarówno w Polsce, jak i w krajach afrykańskich, a także w dotkniętej wojną Syrii. Szkoły uczestniczyły lub organizowały w Polsce i zagranicą dzieł symulacji obrad ONZ (tzw. Model UN).

W maju 2018 roku polscy koordynatorzy szkolni spotkali się na seminarium „Jak uczyć o dziedzictwie”, zorganizowanym we współpracy z Muzeum Warszawy. Wydarzenie objęte było patronatem Międzynarodowego Centrum Kultury, w ramach obchodów Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018. Hasło przewodnie ERDK „Sharing heritage” („Dzielić się dziedzictwem”) znakomicie wyraża ideę i cel seminarium, którym była dyskusja nad sposobami nauczania o dziedzictwie. Mówiąc do nauczycieli, prof. Jacek Purchla, przewodniczący PK ds. UNESCO podkreślił, że obchody mają „przede wszystkim wydobyć pokłady naszej lokalnej aktywności, zwiększając szanse dialogu w kwestiach istotnych dla spotkania przyszłości z przeszłością.” Seminarium stworzyło m.in. okazję do nawiązania lub odświeżenia kontaktów i współpracy pomiędzy szkolnymi koordynatorami i zaowocowało także stworzeniem listy dyskusyjnej dla szybkiej i bezpośredniej wymiany pomysłów i doświadczeń.

MH

Wykład prof. Jacka Purchli podczas seminarium „Jak uczyć o dziedzictwie”, w Muzeum Warszawy (maj 2018 r.). Fot. © Grażyna Kułakowska/AMW

Nauczyciele ze Szkół Stowarzyszonych UNESCO podczas warsztatów w ramach seminarium „Jak uczyć o dziedzictwie” w Muzeum Warszawy, 28 maja 2018 r. Fot.: © Grażyna Kułakowska/Archiwum Muzeum Warszawy

Wspólne zdjęcie uczestników seminarium „Jak uczyć o dziedzictwie”. Fot. © Grażyna Kułakowska/Archiwum Muzeum Warszawy

Stypendia współsponsorowane UNESCO/Poland w dziedzinie nauk inżynierskich

Program realizowany we współpracy z Sekretariatem UNESCO oraz komitetami narodowymi UNESCO, adresowany jest do młodych naukowców, głównie z krajów Afryki, a także Ameryki Południowej, Azji, krajów arabskich i Europy Wschodniej. Tematyka stypendiów, współfinansowanych przez UNESCO i Rząd RP, wiąże się z aktualnymi priorytetami UNESCO i obejmuje nauki inżynierskie i techniczne. Uczestnicy 6-miesięcznych stypendiów odbywają staże naukowe w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, jednej z najlepszych i najbardziej nowoczesnych polskich uczelni, od lat zajmującej czołowe miejsca w rankingach szkół wyższych. W 2017 r.

uczelnia przyjęła ogółem 72 stypendystów z 35 krajów, a w 2018 r. 77 stypendystów z 31 krajów. Oferta stypendialna obejmowała realizację kilkudziesięciu programów badawczych, przygotowanych przez pracowników naukowych AGH. Oprócz projektów naukowych, władze AGH wraz z Centrum Międzynarodowej Promocji Technologii i Edukacji AGH/UNESCO organizują bogaty program kulturalny, w tym Dzień Wielokulturowy (Multicultural Day) podczas którego stypendyści prezentują kulturę i tradycje swoich krajów.

•
JM

IV edycja warsztatów dla konserwatorów z Białorusi

1 października 2017 r. rozpoczęła się IV edycja warsztatów dla młodych konserwatorów z Białorusi, organizowanych wspólnie przez Polski Komitet do spraw UNESCO, Narodowe Centrum Kultury i Akademię Sztuk Pięknych w Warszawie. Do udziału w 8-miesięcznym stażu zakwalifikowano 3 studentki IV roku Wydziału Rzeźby i Sztuki Zdobniczej Białoruskiej Państwowej Akademii Sztuki w Mińsku, rekomendowane przez władze tej uczelni. Stypendystki odbywały staże na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki warszawskiej ASP, pod opieką naukową wykładowców uczelni. Dodatkowo, w trakcie stażu stypendystki

uczestniczyły w kursie języka polskiego organizowanym przez Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców „Polonicum”. Realizacja warsztatów była możliwa dzięki finansowaniu ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Program warsztatów ma na celu rozwój wymiany naukowej i podniesienie jakości kształcenia młodych konserwatorów, zajmujących się między innymi rewitalizacją polskiego dziedzictwa kulturowego na Białorusi. IV edycja warsztatów zakończyła się 31 maja 2018 r.

•
JM

Stypendia w dziedzinie konserwacji i archeologii

W 2017 roku został uruchomiony nowy program stypendialny: UNESCO/Poland Co-Sponsored Fellowships Programme in Conservation and Archaeology. Jest to wspólna inicjatywa Polskiego Komitetu ds. UNESCO i Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego, wspierana przez UNESCO oraz polskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Program ma na celu dzielenie się doświadczeniami polskiej szkoły archeologii śródziemnomorskiej, stworzonej przez prof. Kazimierza Michałowskiego, z archeologami i konserwatorami z krajów zagrożonych lub dotkniętych konfliktami zbrojnymi.

Dotyczy to przede wszystkim krajów Bliskiego Wschodu. W ramach programu oferowane są ośmiomiesięczne stypendia naukowe, w czasie których stypendyści odbywają indywidualne staże naukowe w Instytucie Archeologii UW, na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie oraz na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W roku akademickim 2017/ 2018 odbył się pilotażowy program. Uczestniczyła w nim trójka stypendystów. Były to dwie osoby z Egiptu: konserwatorka papieru z Biblioteki Aleksandryjskiej i konserwator metalu z Grand Egyptian Museum – Conservation Centre w Gizie oraz archeolożka z Narodowego Muzeum w Aleppo w Syrii.

Na rok 2018/2019 do programu zakwalifikowanych zostało pięciu naukowców. Wśród nich znaleźli się: konserwatorka papieru z Biblioteki

Aleksandryjskiej w Egipcie, konserwatorka z tunezyjskiego Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz troje archeologów i konserwatorów z Sudanu.

Uruchomienie nowego programu oparło się na wieloletnim doświadczeniu programu stypendialnego Polskiego Komitetu do spraw UNESCO dla młodych naukowców z różnych krajów, z którego od lat korzystają również archeologowie i konserwatorzy, przyjeżdżający na staże na kilku polskich uczelniach.

W latach 2017 i 2018 ze stypendiów w dziedzinie konserwacji i archeologii skorzystało 35 specjalistów.

Hadeer Shawky Abdallah, konserwatorka z Biblioteki Aleksandryjskiej z dyplomem odbycia stażu w ramach programu UNESCO/Poland.

Fot.: © Agnieszka Szymczak / Centrum Archeologii UW

Instytut Archeologii UW przyjął 20 stypendystów w ramach 50 osobomiesięcy stypendialnych. Byli to przedstawiciele Armenii (1 osoba), Boliwii (1 osoba), Gruzji (5 osób), Iranu (1 osoba), Peru (6 osób), Syrii (2 osoby) i Ukrainy (4 osoby). Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wykorzystał 21 miesięcy stypendialnych dla pięciu stażystów z Sudanu oraz dwóch z Iraku. Podobnie jak w latach ubiegłych, Politechnika Lubelska zorganizowała jesienią trzymiesięczne kursy

konserwatorskie dla specjalistów z Ukrainy, w których udział wzięło w 2017 roku 12, a w 2018 roku – 11 stypendystów.

W związku z rozwojem współpracy stypendialnej PK ds. UNESCO i Uniwersytetu Warszawskiego, w styczniu 2018 roku podpisana została wieloletnia umowa o współpracy między obiema instytucjami.

●
MH

Uroczystość wręczenia dyplomów stypendystom programu UNESCO/Poland w dziedzinie konserwacji i archeologii.
Fot.: © Agnieszka Szymczak/Centrum Archeologii UW

Polskie rocznice pod auspicjami UNESCO

Na liście rocznic obchodzonych pod patronatem UNESCO w 2017 r. znalazły się dwie polskie: 100. rocznica śmierci Ludwika Zamenhofs i 200. rocznica śmierci Tadeusza Kościuszki. Rok 2017 uchwalony został także przez Sejm i Senat RP Rokiem Kościuszki, a obchody objął patronatem Prezydent RP.

Uchwałę o objęciu patronatem UNESCO 53 rocznic, w tym dwóch polskich, zgłoszonych przez kraje członkowskie, przyjęła Konferencja Generalna UNESCO na 38. sesji w listopadzie 2015 r. Co dwa lata na listę rocznic UNESCO wpisywane są wybitne osobistości i ważne wydarzenia historyczne o niepodważalnym znaczeniu światowym lub regionalnym. Rocznice są okazją do organizowania szeroko zakrojonych obchodów na szczeblu krajowym i międzynarodowym. Stwarza to możliwość promocji dorobku kultury, nauki, historii w kraju i na świecie, nadając tym wydarzeniom wyjątkową rangę i znaczenie.

200. rocznica śmierci Tadeusza Kościuszki (1746–1817)

Tadeusz Kościuszko zajmuje szczególne miejsce w panteonie narodowych bohaterów. Jest symbolem wolności i wzorem patrioty. To wybitny dowódca wojskowy, inżynier i mąż stanu, który przywiązywał wielkie znaczenie do ideałów wolności i tolerancji. Thomas Jefferson, jeden z autorów amerykańskiej Deklaracji Niepodległości, nazwał Kościuszkę najprawdziwszym synem wolności, oddając mu hołd w związku z jego działalnością w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Na bogaty program obchodów rocznicy Tadeusza Kościuszki złożyło się wiele wydarzeń, organizowanych w kraju i na świecie, m.in. przez Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie, Polską Fundację

Kościuszkowską w Warszawie, Kosciuszko Heritage Inc. z siedzibą w Australii oraz Przedstawicielstwo The Kościuszko Foundation w Polsce. W Krakowie odbyła się międzynarodowa konferencja „Integracja wokół Kościuszki” (12–15 października 2017 r.) z udziałem przedstawicieli organizacji kościuszkowskich z kilkunastu krajów świata, której towarzyszył Zlot Młodzieży Szkół im. Tadeusza Kościuszki. W Garwolinie, Żelechowie i Maciejowicach Polska Fundacja Kościuszkowska zorganizowała Międzynarodowe Sympozjum Kościuszkowskie (6–7 października 2017 r.), a w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, 25 października 2017 r. odbyła się Warszawska Sesja Kościuszkowska. Przygotowano kilka ekspozycji poświęconych Kościuszcze: w Pałacu Krzysztofory w Krakowie odbyła się wystawa „Rozważny i romantyczny”, zorganizowana przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, a w Pałacu na Wyspie, w Muzeum Łazienki Królewskie – wystawa obrazów malarstwa z kolekcji Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku (19 października 2017–15 kwietnia 2018).

W obchody rocznicy Tadeusza Kościuszki aktywnie włączyły się środowiska polonijne i polskie placówki dyplomatyczne, m.in. w Australii, USA, Szwajcarii, Paryżu i Tajlandii, organizując zainicjowany przez Kościuszkę Heritage Inc. międzynarodowy konkurs „Kościuszkę Bicentenary” w kategoriach: muzycznej, graficznej i plastycznej. Ponadto ukazało się kilka publikacji poświęconych Kościuszcze, wyemitowano okolicznościowe monety kolekcjonerskie z wizerunkiem Naczelnika, a w Maciejowicach, miejscu tragicznej bitwy z 1794 r., odbył się Rajd Kościuszkowski, połączony z konkursem wiedzy o działaniach niepodległościowych Kościuszki związanych z tym miejscem.

100. rocznica śmierci Ludwika Zamenhofa (1859–1917)

Ludwik Zamenhof, twórca międzynarodowego języka esperanto, urodził się i wychowywał w środowisku wielonarodowościowej społeczności Białegostoku, które stało się dla niego inspiracją do stworzenia języka ponadnarodowego. Ideą Ludwika Zamenhofa było poszukiwanie sposobu na komunikację między ludźmi, ponad różnicami kulturowymi i społecznymi. Uważał, że główną przyczyną nieporozumień i sporów między ludźmi jest bariera językowa. Jeden wspólny język miał być rozwiązaniem. Stworzony przez Ludwika Zamenhofa język esperanto jako nośnik kultury esperanckiej został w 2014 r. wpisany na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Uroczystości upamiętniające rocznicę zorganizowało miasto Białystok, przygotowując liczne wydarzenia

kulturalne i edukacyjne w miejscu urodzin Zamenhofa. Główne uroczystości odbyły się w maju, podczas 36. Polskiego Kongresu Esperantystów, z udziałem gości z kraju i ze świata. W 3-dniowym programie znalazły się m.in. prelekcje, pokazy i koncerty, publikacja wydawnictwa w języku esperanto oraz spacer po Białymstoku i odwiedziny miejsc związanych z Zamenhofem i ruchem esperanckim. Uniwersytet w Białymstoku był organizatorem międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Społeczne i polityczne aspekty sytuacji kulturowej i językowej świata w okresie globalizacji. Co pozostało po dziele Ludwika Zamenhofa” (29 września 2017 r.). Z kolei w Warszawie, w Mazowieckim Instytucie Kultury, Polski Związek Esperantystów zorganizował konferencję z okazji 100. rocznicy śmierci Ludwika Zamenhofa (28-30 kwietnia 2017 r.). Partnerem przedsięwzięcia było Muzeum Historii Żydów Polskich Polin, które zaprosiło uczestników konferencji na spacer szlakiem przedwojennej ulicy Zamenhofa. We współpracy ze Stałym Przedstawicielstwem RP przy UNESCO, Światowy Związek Esperantystów zorganizował 11 grudnia 2017 r. w siedzibie UNESCO w Paryżu konferencję „#Globalizacja, #Internet, #Kurier UNESCO: język esperanto 100 lat po śmierci Zamenhofa”, stanowiącą podsumowanie całorocznych uroczystości odbywających się w wielu miejscach na świecie. Konferencji towarzyszyła wystawa, przygotowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

•
JM

Obrady międzynarodowej konferencji „#Globalizacja, #Internet, #Kurier UNESCO: język esperanto 100 lat po śmierci Zamenhofa”, zorganizowanej 11 grudnia 2017 r., w siedzibie UNESCO w Paryżu.

Fot.: © Aleksandra Modzelewska / Stałe Przedstawicielstwo RP przy UNESCO

Plakat konferencji z okazji 100. rocznicy śmierci Ludwika Zamenhofa, zorganizowanej 28-30 kwietnia 2017 r. przez Mazowiecki Instytut Kultury w Warszawie.

Wydarzenia pod patronatem UNESCO w latach 2017 i 2018

Brave Festival – Przeciw Wypędzeniom z Kultury

**13. edycja Brave Festival „Widzialni/Niewidzialni”
(13–22 lipca 2018 r.)**

Brave Festival to jedyny w Polsce przegląd kultur, tradycji i rytuałów z całego świata, które są na granicy wyginięcia. Utworzony w 2005 roku, z inicjatywy Stowarzyszenia Kultury Teatralnej „Pieśń Kozła” we Wrocławiu, festiwal od kilkunastu lat zaprasza wyjątkowych artystów z całego świata, by

zaprezentowali swoje tradycje podczas spektakli, koncertów, przeglądów filmowych i warsztatów. 13 edycja festiwalu, przebiegająca pod hasłem „Widzialni/Niewidzialni”, ukazuje wyjątkowych artystów, zwykle nie dostrzeganych na scenach współczesnego świata, którzy odgrywają ogromną rolę w życiu lokalnych społeczności. Podczas festiwalu niezwykli artyści opowiadają o różnych powodach marginalizacji – politycznych, ekonomicznych i obyczajowych.

Ghetto Classics (Kenia) & Meninas de Sinha (Brazylia).
Fot.: © Mateusz Bral

Albino Revolution Cultural Troupe (Tanzania).
Fot.: © Mateusz Bral

ILL-Abilities. Międzynarodowy zespół taneczny break dance. Fot.: © Mateusz Bral

Lukas Avendano (Meksyk). Fot.: © Mateusz Bral

Brave Kids

Brave Kids jest projektem edukacyjno-artystycznym, podczas którego spotykają się dziecięce grupy artystyczne z całego świata, dla których praktykowanie sztuki jest formą pracy na rzecz zmiany sytuacji społecznej. W wydarzeniu bierze udział ponad 300 dzieci i młodzieży wraz z opiekunami z 20 krajów Europy, Azji i Afryki. 8. edycja projektu Brave Kids, organizowanego przez Stowarzyszenie Teatralne Pieśni Kozła, odbywała się w dniach 17-29 sierpnia 2017 r. w Warszawie, Wrocławiu, Wałbrzychu, Białymstoku i Przemyśle, a także za granicą – w Koszycach na Słowacji i w Achalciche w Gruzji. 9. edycja Brave Kids, odbywała się w dniach 30 maja-11 września 2018 r. w kilkunastu miastach w Polsce: w Lesznie, Siechnicach, Wrocławiu, Radziejowicach, Rzeszowie, Wałbrzychu, Przemyśle, Białymstoku i Obornikach Śląskich oraz za granicą: na Ukrainie, w Gruzji, w Rumunii i na Słowacji.

Wielki finał Projektu Brave Kids, 8 lipca 2018, w Hali Stulecia we Wrocławiu. Fot.: © Piotr Spigiel/Brave Kids

Warsztaty „Dzieci uczą dzieci”, 1-10 lipca 2018 r. w Obornikach Śląskich. Fot.: © Piotr Spigiel/Brave Kids

17. i 18. Światowy Przegląd Folkloru „Integracje”

Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu i Stowarzyszenie Kulturalno-Sportowe „Integracje” są organizatorami festiwalu, odbywającego się w kilkunastu miastach Wielkopolski. W dniach 8-17 sierpnia 2017 r. miała miejsce 17. edycja festiwalu, a w dniach 10-20 sierpnia 2018 r. – kolejna, 18. edycja. „Integracje” to jedna z największych imprez kulturalnych w regionie, od kilkunastu lat przyciągająca mieszkańców Wielkopolski na spotkania ze światową kulturą ludową.

JM

Światowy Przegląd Folkloru „INTEGRACJE 2018” – Chorwacja. Fot.: © A. Kucharska

Światowy Przegląd Folkloru „INTEGRACJE 2018” – Hiszpania. Fot.: © A. Kucharska

Światowy Przegląd Folkloru „INTEGRACJE 2018” – Kanada. Fot.: © A. Kucharska

Przedsięwzięcia pod honorowym patronatem Polskiego Komitetu do spraw UNESCO

2017

Konferencje

- II Digital Youth Forum w Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, 25 maja 2017 r. Organizator: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Konferencja naukowa „Cyberprzestrzeń i światy wirtualne. Dydaktyka cyfrowa – poza granice wyobraźni” (Warszawa, 6–7 czerwca 2017 r.). Organizator: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- III Międzynarodowa Konferencja „EDUKACJA – INNOWACJA. Człowiek w szkole” (Szczecin, 30 września 2017 r.). Organizatorzy: Sławęcińskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Ryszewku, Grupa Edukacyjna 21, Europejskie Stowarzyszenie Psychologów i Pedagogów Szkolnych oraz Centrum Edukacji Nieformalnej i Outdooru w Czarnocinie.
- Międzynarodowa Konferencja „Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – wybrane aspekty ewakuacji osób i zbiorów” (Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, 20–22 września 2017 r.). Organizatorzy: Szkoła Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie i Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, we współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Polskim Komitetem Błękitnej Tarczy oraz Komendą Wojewódzką Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie.
- Konferencja „Solidarni z dziećmi. 50-lecie działalności Polskiego Komitetu OMEP” (Gdańsk, 6 października 2017 r.).
- Konferencja naukowa „Opracowanie dokumentacji audiowizualnej i fotograficznej w komputerowych systemach informacji archiwalnej” (Warszawa, 27 października 2017 r.). Organizator: Instytut Pamięci Narodowej.
- Międzynarodowa Konferencja „Wychowanie dla Pokoju – wyzwania i perspektywy doby globalnej” (9–10 października 2017 r.). Organizator: Wydział Pedagogiki Akademii Humanistycznej im. A. Gieysztora w Pułtusk, we współpracy ze Stowarzyszeniem Wspierania Edukacji Międzykulturowej.
- Międzynarodowa konferencja „Zrozumieć uczenie się – zmienić szkołę. W stronę edukacji dla zrównoważonego rozwoju” / „Understanding Learning – Changing Education Towards Education for Sustainable Development” (Warszawa, 24 listopada 2017 r.). Organizatorzy: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej i Światowa Organizacja Wychowania Przedszkolnego OMEP.
- Ogólnopolska konferencja naukowa „Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego” (Lublin, 7–8 grudnia 2017 r.). Główny organizator: UMCS.
- X Międzynarodowa Konferencja „Globalne konteksty poszanowania praw i wolności człowieka” (Zabrze, 10 grudnia 2017 r.). Organizator: Wydział Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej.

Konkursy i olimpiady

- IX edycja konkursu pt. „Polska wieś – dziedzictwo i przyszłość”. Organizator: Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa.
- I edycja Olimpiady Cyfrowej (listopad 2016–kwiecień 2017 r.). Organizator: Fundacja Nowoczesna Polska.
- XXIII Ogólnopolski konkurs „O Literacki Laur Arbuza”; patronat i nagrody książkowe dla laureatów (listopad 2017 r.). Organizator: II Liceum Ogólnokształcące w Tomaszowie Mazowieckim (Szkoła Stowarzyszona UNESCO).

- V Międzyszkolny Konkurs wiedzy o Zabrzu (24 listopada 2017 r.). Organizator: II LO w Zabrzu (Szkoła Stowarzyszona UNESCO).

Festiwale i koncerty

- VI edycja festiwalu Katowice JazzArt, (25-30 kwietnia 2017 r.). Organizator: Katowice – Miasto Ogrodów. Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek.
- VI Międzynarodowy Festiwal Młodzieży w Krośnie (17-20 maja 2017 r.). Organizator: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Pigonia.
- Projekt Muzeum Utracone, organizowany w ramach Europejskiej Nocy Muzeów (Dziedziniec Lorentza, Muzeum Narodowe w Warszawie, 20 maja 2017 r.). Organizator: Ad Artis Fundacja Sztuki SAR.
- XXVII Międzynarodowy Festiwal Sztuki Pięknej „Color Art” w Goleniowie. Temat tej edycji: „Wiej wietrze, wiej...” (1–3 czerwca 2017 r.). Organizator: Goleniowski Dom Kultury.
- Festiwal Otwarte Ogrody (Podkowa Leśna, 2-4 czerwca; Józefów i Sadyba, 9-11 czerwca 2017 r.).
- X edycja Letniej Akademii Jazzu, (Klub Wytwórnia w Łodzi, 18 lipca-31 sierpnia 2017 r.). Organizator: Fundacja Wytwórnia.
- Prawykonanie światowej opery sakralnej „Mojżesz” Antona Rubinsteina, w wykonaniu Polskiej Orkiestry Sinfonia Iuventus, pod batutą Michaiła Jurowskiego (Filharmonia Narodowa w Warszawie, 15 października 2017 r.).
- „Bal u Pana Boga”. Koncert z okazji 99. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości i 60. rocznicy urodzin Jacka Kaczmarskiego (Gdańsk, 11 listopada 2017 r.). Organizator: Fundacja Róbmy swoje dla kultury.

Wystawy

- „Ja i Ty. W poszukiwaniu nowej solidarności”. Wystawa fotografii autorstwa Oliviera Föllmi (Dom Muzyki i Tańca w Zabrzu, 14 września–31 października 2017 r.).
- Wystawa poświęcona twórczości Stanisława Ignacego Witkiewicza, jako wydarzenie organizowane w ramach 100. rocznicy narodzin ruchu

awangardowego w Polce. (Warszawskie Targi Sztuki, Arkady Kubickiego Zamku Królewskiego w Warszawie, 13–15 października 2017 r.).

- Wystawa „Miejska rewolta. Awangarda w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie”, (27 października 2017 r.–21 stycznia 2018 r.).

Inne przedsięwzięcia

- „Akcja Dyplomacja” (SGH w Warszawie, 3 kwietnia–9 maja 2017 r.). Organizator: Koło Naukowe Spraw Zagranicznych SGH.
- Polskie obchody Światowego Dnia Społeczeństwa Informacyjnego (marzec–maj 2017 r.). Organizator: Polskie Towarzystwo Informatyczne.
- XIX edycja Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego pod hasłem „Od kuchni” (maj 2017 r.). Główny organizator: Małopolski Instytut Kultury w Krakowie.
- XI Międzynarodowa Szkoła Letnia „The Contemporary Problems of Children and Youth in Multicultural Societies – Theory, Research, Praxis”, organizowana przez Katedrę UNESCO im. Janusza Korczaka przy Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, wraz z publikacją podsumowującą wydarzenie (7–16 września 2017 r.).
- IV Międzynarodowe warsztaty młodzieży w Szkole Podstawowej nr 3 im. Janusza Kusocińskiego w Legionowie (Szkoła Stowarzyszona UNESCO) (październik 2017 r.).
- Projekt edukacyjno-promocyjny „Nasza wspólna przyszłość”, służący rozwojowi kompetencji uczniów, studentów i naukowców w zakresie zarządzania dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym, przygotowany na okres 2017–2018 przez Uniwersytet w Białymstoku, we współpracy z Fundacją Przyszłość Obszarów Chronionych – Instytut Kronenberga. Patronat przyznany w marcu 2017 r.
- Obchody Ogólnopolskiego Dnia Przedszkolaka, pod hasłem „Dzień Przedszkolaka w Warszawie – zdrowe i przyjazne miasto” (21 września 2017 r.). Organizator: Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP.

- Obchody VII Światowego Dnia Tabliczki Mnożenia (29 września 2017 r.). Organizator: Wydawnictwo Karty Grabowskiego.
- Obchody Światowego Dnia Filozofii „Lapis philosophorum” w Lublinie (15 listopada 2017 r), Organizatorzy: Międzynarodowa Szkoła Podstawowa Paderewski, należąca do sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO oraz Dom Słów Ośrodka Brama Grodzka – Teatr NN.

2018

Konferencje

- Konferencja metodyczna dla warszawskich nauczycieli pt. „Edukacja varsavianistyczna w szkole” (23-24 kwietnia 2018 r.). Organizatorzy: Muzeum Warszawy oraz Biblioteka im. Komisji Edukacji Narodowej w Warszawie.
- Wydarzenie: „Z Afryki do Europy – różnorodność kulturowa oknem na świat” (maj 2018 r.). Organizatorzy: Przedszkole Artystyczno-Teatralne „Dorotka” w Olsztynie (placówka członkowska sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO), Stowarzyszenie „Jeden Świat – Dzieci Dialogu Międzykulturowego”, Koło Naukowe Antropologii Kultury Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego oraz Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie.
- III Digital Youth Forum w Centrum Nauki Kopernik w Warszawie (17 maja 2018 r.). Organizator: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę,
- Międzynarodowa konferencja nt. „Poradnictwo na rzecz solidarności, sprawiedliwości społecznej i dialogu w zróżnicowanym świecie” (Wrocław, 24-25 maja 2018 r.). Organizator: Katedra UNESCO Całozyciowego Poradnictwa Zawodowego na Uniwersytecie Wrocławskim.
- V Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Cyberprzestrzeń i światy wirtualne. Między ars a téchnē – edukacja w XXI wieku” (Warszawa, 15 czerwca 2018 r.). Organizator: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- V Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Turystyka na obszarach przyrodniczo cennych” (Białowieża, 13-14 września 2018). Organizatorzy: Instytut Kronenberga i Politechnika Białostocka.
- Konferencja naukowa „Kultura tradycyjna w perspektywie ochrony dziedzictwa i regionalnych tożsamości” (Lublin, 29-30 listopada 2018). Organizator: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- IV Międzynarodowa Konferencja EDUKACJA – INNOWACJA. Zdrowa edukacja (Szczecin, 6-7 października 2018 r.). Organizator: Sławęcińskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych.
- Konferencja „Poza dyskursem nauczania. Kierunki zmian teorii i praktyki wczesnej edukacji” (15 listopada 2018 r.). Organizatorzy: Akademia Pedagogiki Specjalnej i Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP.
- Forum Państw Morza Bałtyckiego „Dziedzictwo kulturowe w promocji i rozwoju Regionu Morza Bałtyckiego” (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku, 28-30 listopada 2018). Organizatorzy: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku.
- XI Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Globalne konteksty poszanowania praw i wolności człowieka”, organizowana 10 grudnia 2018 r. na Politechnice Śląskiej w Zabrzu, przez Wydział Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej.

Konkursy i olimpiady

- Akcja Dyplomacja (5 kwietnia-22 maja 2018 r.). Organizator: Koło Naukowe Spraw Zagranicznych Szkoły Głównej Handlowej.
- X edycja konkursu pt. „Polska wieś – dziedzictwo i przyszłość”. Organizator: Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa.
- VI Międzyszkolny Konkurs Wiedzy o Zabrzu (12 grudnia 2018 r.). Organizator: Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 5 w Zabrzu (Szkoła Stowarzyszona UNESCO).
- Ogólnopolski Konkurs „O Literacki Laur Arbuza” (listopad 2018 r.). Organizator: II LO im. Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim (Szkoła Stowarzyszona UNESCO).

Festiwale

- VII edycja festiwalu Katowice JazzArt (26-30 kwietnia 2018 r.). Organizator: Katowice – Miasto Ogrodów. Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek.
- VII Międzynarodowy Festiwal Młodzieży w Krośnie (16-19 maja 2018 r.). Organizator: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Pigonia.
- XII edycja Światowych Dni Bajki (Olsztyn, 24–26 maja 2018 r.). Organizator: Stowarzyszenie „Bajka”.
- Festiwal Otwarte Ogrody: Józefów (25–27 maja 2018), Sadyba (8–10 czerwca 2018 r.), Podkowa Leśna (15–17 czerwca 2018 r.)
- XI edycja Letniej Akademii Jazzu (Klub Wytwórnia w Łodzi, 12 lipca–30 sierpnia 2018 r.), Organizator: Fundacja Wytwórnia.
- XXVIII Międzynarodowy Festiwal Sztuki Pięknej „Color Art” w Goleniowie. Temat tej edycji: „Pomiędzy wodą a niebem” (15–19 maja 2018 r.). Organizator: Goleniowski Dom Kultury.
- Koncert symfoniczny pod batutą Mirosława Jacka Błaszczyka, inaugurujący sezon artystyczny 2018/2019 Polskiej Orkiestry Sinfonia Iuventus im. Jerzego Semkowa (8 października 2018 r.). Filharmonia Narodowa w Warszawie.
- informatyki, organizowane w Polsce na przestrzeni całego roku przez Polskie Towarzystwo Informatyczne (patronat instytucjonalny).
- Projekt Muzeum Utracone (IX edycja), organizowany w ramach Europejskiej Nocy Muzeów. Plenerowy pokaz dzieł należących do ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego odbywał się w Łazienkach Królewskich w Warszawie oraz w Gdańsku i Toruniu (19 maja 2018). Organizator: Ad Artis Fundacja Sztuki SAR.
- Letnie obozy języka angielskiego w Tczewie, Toruniu i Załęczu Wielkim, organizowane na zasadzie komercyjnej, we współpracy i z udziałem lektorów i asystentów z Fundacji Kościuszkowskiej z Nowego Jorku (lipiec 2018 r.)
- Obchody Światowego Dnia Filozofii w Lublinie (15 listopada 2018 r.), Organizatorzy: Dom Słów w ramach Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” i Szkoły Paderewski w Lublinie, należące do sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO.
- Wydanie podręcznika pt. WISE Book: Widening, Interdisciplinary Sustainability Education, przez Collegium Civitas, w następstwie międzynarodowego projektu zrealizowanego w ramach europejskiego programu ERASMUS+ (praca zbiorowa, red. Katarzyna Iwińska, Michael Jones, Magdalena Kraszewska).

Wystawy

- Wystawa „Zabawa z kulturą – tradycyjne zabawy i gry Azji” (7 kwietnia–10 listopada 2018). Organizator: Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie.

Inne przedsięwzięcia

- Obchody 250. rocznicy urodzin Jędrzeja Śniadeckiego (inauguracja 28 stycznia 2018 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zakończenie w Wilnie międzynarodową konferencją naukową Oxygenalia’2018). Organizator: Stowarzyszenie im. Jędrzeja Śniadeckiego, Karola Olszewskiego i Zygmunta Wróblewskiego.
- Obchody Światowego Dnia Społeczeństwa Informacyjnego (17 maja) i 70-lecia polskiej

Członkowie Polskiego Komitetu do spraw UNESCO

Prof. dr hab. Jacek Purchla, Przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Kierownik Katedry Historii Gospodarczej i Społecznej oraz Zakładu Dziedzictwa Kulturowego i Studiów Miejskich UNESCO Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, a także Katedry Dziedzictwa Europejskiego w Instytucie Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Organizator i dyrektor Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie (1991-2017). Przewodniczący 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Prof. dr hab. Michał Kleiber, Wiceprzewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Prezes Polskiej Akademii Nauk (2007-2015), minister Nauki i Informatyzacji (2001-2005). Wcześniej dyrektor Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN, przewodniczący Komitetu Badań Naukowych oraz przewodniczący Rządowego Komitetu ds. Umów Offsetowych. Społeczny doradca Prezydenta RP ds. edukacji i badań (2006-2010).

Prof. dr hab. Sławomir Ratajski, Sekretarz Generalny Polskiego Komitetu do spraw UNESCO. Profesor zwyczajny na Wydziale Sztuki Mediów Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Ambasador RP w Argentynie (2001-2005). Sekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki (1997-1999).

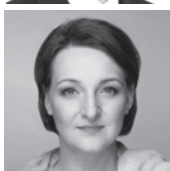
Piotr Wawrzyk, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Adiunkt w Instytucie Europeistyki WNPiSM UW. Uczestnik negocjacji akcesyjnych Polski do UE (1998-1999); ekspert Komisji ds. Unii Europejskiej Sejmu RP (2005-2009). Specjalista w dziedzinie współpracy międzynarodowej i UE, w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, międzynarodowego i europejskiego prawa cywilnego oraz rodzinnego, systemów prawnych państw europejskich.

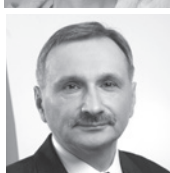
Jerzy Bauriski, Dyrektor Departamentu Narodów Zjednoczonych i Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (od grudnia 2017 r.) Aplikację dyplomatyczną w MSZ rozpoczął w 1999 r.; Zastępca Stałego Przedstawiciela RP przy Biurze Narodów Zjednoczonych w Genewie (2012-2017); Naczelnik i Zastępca Dyrektora w Departamencie Narodów Zjednoczonych i Praw Człowieka MSZ (2008-2012); II sekretarz w Ambasadzie RP w Hadze (2003-2007).

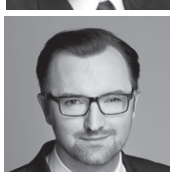
Dr Piotr Dardziński, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego, odpowiedzialny za współpracę nauki i biznesu. Wykładowca w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zajmuje się badaniami nad doktrynami ekonomicznymi, w tym szczególnie ordoliberalizmem oraz polityką gospodarczą. Studiował na Uniwersytecie w Hamburgu i Fryburgu Szwajcarskim.

Dr hab. Magdalena Gawin, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Generalny Konserwator Zabytków (od listopada 2015 r.). Profesor w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk. Inicjatorka powstania Ośrodka Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego (2016). Autorka publikacji książkowych m.in. na temat historii polskiego ruchu eugenicznego. Członkini (2006-2015) Międzynarodowej Grupy Badawczej do spraw Historii Rasy i Eugeniki (HRE), afiliowanej przy Oxford Brooks University.

Maciej Kopeć, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej, działacz samorządowy i społeczny. Zachodniopomorski Kurator Oświaty (2006-2008), wieloletni nauczyciel historii, wicedyrektor Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 7 w Szczecinie. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz dwukrotnie nagrodą Ministra Edukacji Narodowej; uhonorowany Medalem „Pro Patria”.

Sławomir Mazurek, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska. Poprzednio Przewodniczący Rady Nadzorczej Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska w Olsztynie, rzecznik prasowy Ministra Środowiska, członek polskiej delegacji na szczyt klimatyczny w Nairobi oraz Sesję Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 2007.

Karol Okoński, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Cyfryzacji od lipca 2018 r. (wcześniej, od czerwca 2016 r., Podsekretarz Stanu). Nadzoruje obszar Cyberbezpieczeństwa, Systemów Państwowych i Rozwoju Usług Cyfrowych. Wiceprzewodniczący Komitetu Rady Ministrów ds. Cyfryzacji (KRMC) i Przewodniczący Rady Architektury IT przy KRMC; Członek Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego (KWRiST) oraz Współprzewodniczący Zespołu ds. Społeczeństwa Informacyjnego przy KWRiST.

Anna Krupka, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sportu i Turystyki (od listopada 2018), odpowiedzialna za kwestie dalszego wzmacniania konkurencyjności polskiej oferty turystycznej. Współautorka programu „Prawo i Sprawiedliwość – szansa dla młodych”. Uczestniczyła w redagowaniu programu „Polska bezpieczna, Polska solidarna, Polska nowoczesna”. Posłanka na Sejm RP VIII kadencji.

Prof. dr hab. Ewa Bartnik, pracuje w Instytucie Genetyki i Biotechnologii na Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Instytucie Biochemii i Biofizyki PAN. Członkini Międzynarodowego Komitetu Bioetyki UNESCO-IBC (2009-2017), Komisji ds. Organizmów Genetycznie Modyfikowanych oraz Komitetu Genetyki Człowieka i Patologii Molekularnej PAN. W latach 2005-2009 przedstawicielka Polski w Międzyrządowym Komitecie Bioetyki (IGBC).

Prof. dr hab. Piotr Bieliński, pracuje w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, specjalista w zakresie historii i archeologii Mezopotamii, Syro-Palestyny i basenu Zatoki Perskiej/Arabskiej. Od ponad 40 lat kierownik polskich ekspedycji archeologicznych w Iraku, Syrii, obecnie w Kuwejcie i Omanie. Poprzednio: Dziekan Wydziału Historycznego UW i Dyrektor Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW. Członek Międzynarodowego Komitetu Koordynacyjnego UNESCO ds. Ratowania Dziedzictwa Kulturowego Iraku.

Prof. dr hab. Mieczysław Choraży, w latach 1951–1995 kierownik Zakładu Biologii Nowotworów Centrum Onkologii Instytutu im. Marii Skłodowskiej-Curie, Oddział w Gliwicach. Członek rzeczywisty PAN, członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności, były prezes Polskiego Towarzystwa Onkologicznego i wiceprezes European Association for Cancer Research. Doktor honoris causa dwóch uczelni medycznych.

Małgorzata Dzieduszycka-Ziemilska, w latach 1973–1981 członkini grupy organizatorów Międzynarodowych Festiwali Teatru Otwartego we Wrocławiu. W latach 1992-1996 Konsul Generalny w Montrealu, w latach 2000-2003 Stały Przedstawiciel RP przy UNESCO w Paryżu. Była Pełnomocnikiem Ministra Spraw Zagranicznych ds. Kontaktów z Diasporą Żydowską i Przewodniczącą Polskiej Rady Ruchu Europejskiego.

Prof. dr hab. Jerzy Hausner, wykładowca Katedry Gospodarki i Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, społeczny Pełnomocnik Rektora ds. Kultury i Sportu. Członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Wiceprezes Rady Ministrów (2003-2005). Członek Rady Polityki Pieniężnej (styczeń 2010-styczeń 2016). Członek Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN oraz Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN; związany z Bruegel, Brussels European and Global Economic Laboratory (od 2014).

Prof. dr hab. Leszek Kolankiewicz, kulturoznawca, pracownik Uniwersytetu Warszawskiego, członek Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów. Wcześniej: dyrektor Instytutu Kultury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim (2005-2012), dyrektor Ośrodka Kultury Polskiej na Université Paris-Sorbonne (2012-2016). Były przewodniczący Komitetu Nauk o Kulturze PAN, były przewodniczący Zespołu ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

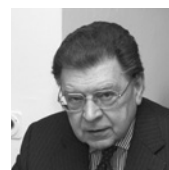
Prof. dr hab. Marek Konarzewski, pracuje w Instytucie Biologii Uniwersytetu w Białymstoku (od 1985 r.); wcześniej stypendysta Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles, członek zespołu badawczego wybitnego amerykańskiego biologa – Jareda Diamonda (1991-1993). Członek korespondent Polskiej Akademii Nauk (od 2010 r.). Doradca Ministra Spraw Zagranicznych ds. nauki i technologii (od 2017 r.). Zainteresowania naukowe: ekologia ewolucyjna, fizjologia, genetyka ptaków i ssaków.

Paweł Lisicki, publicysta, eseista, pisarz. Założyciel i redaktor naczelny tygodnika „Do Rzeczy”; redaktor naczelny dziennika „Rzeczpospolita” (2006-2011). Autor książek, m.in. „Poza polityczną poprawnością”, „Krew na naszych rękach?” (Główna Nagroda Wolności Słowa 2016 przyznana przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich), „Dżihad i samozagłada Zachodu”. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2010).

Prof. dr hab. Andrzej Rottermund, historyk sztuki, przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO (od 2011 r. do lipca 2015 r.), Dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie (1991-2015). W latach 1990-1996 przewodniczący Polskiego Komitetu Narodowego ICOM, w latach 1987-1991 prezes Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Członek korespondent Polskiej Akademii Nauk. Autor ponad 100 książek, artykułów i esejów na temat historii sztuki, architektury polskiej i zbiorów Zamku Królewskiego.

Biuletyn Polskiego Komitetu do spraw UNESCO 2017/18

redakcja

Ilona Morżoł

i zespół PK do spraw UNESCO

projekt okładki i koncepcja graficzna

Michał Jędrczak

tłumaczenie na język angielski

Tomasz Wiśniewski

copyright

© 2018 Polski Komitet do spraw UNESCO

wydawca

Polski Komitet do spraw UNESCO
Pałac Kultury i Nauki, Plac Defilad 1
00-901 Warszawa
tel. 22.620.33.55
www.unesco.pl

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Al. J.Ch. Szucha 23
00-580 Warszawa
tel. 22 523.90.00
www.msz.gov.pl

druk i przygotowanie do druku

Studio 2000. Robert Lipski
ul. Alternatywy 6/122
02-775 Warszawa
www.studio2000.pl

ISSN 2083-3954